



ریاست جمهوری  
سازمان برنامه و بودجه کشور  
سازمان مدیریت و برنامه ریزی استان خراسان رضوی



سازمان جهاد دانشگاهی  
استان خراسان رضوی

طرح پژوهشی

# بازنگری مطالعات و سند آمایش استان خراسان رضوی

کارفرما: سازمان مدیریت و برنامه ریزی استان خراسان رضوی

مجری: سازمان جهاد دانشگاهی خراسان رضوی

۷- تحلیل ساختار خدمات

۷-۷- تحلیل سیاسی - اداری و سازمانی

تابستان ۱۴۰۱

## فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۳	۱-۷-۷- ساختار سیاسی قدرت در استان
۱۵	۲-۷-۷- تحلیل ارتباطات و شبکه‌های مدنی (احزاب، اتحادیه‌های صنفی، سندیکاهای کارگری، انجمن‌های سیاسی مذهبی)
۳۵	۳-۷-۷- تحلیل ارتباطات سیاسی - اجتماعی
۳۷	۴-۷-۷- تحلیل جایگاه اشخاص موثر در روابط و پدیده‌های سیاسی و اجتماعی
۳۷	۵-۷-۷- تحلیل تاثیر ارتباط نهادهای غیر دولتی بر دولت
۳۷	۶-۷-۷- ارزیابی نظام تصمیمگیری و مدیریت در استان (از منظر آمایش)
۳۸	۱-۶-۷-۷- آمایش در برنامه سوم توسعه کشور
۴۰	۲-۶-۷-۷- آمایش در برنامه چهارم توسعه کشور
۴۰	۱-۲-۶-۷-۷- سطح کلان
۴۱	۲-۲-۶-۷-۷- سطح بخشی
۴۱	۳-۲-۶-۷-۷- سطح استانی
۵۸	۷-۷-۷- تحلیل وضعیت نیروهای بومی و غیر بومی در سطوح مدیریتی و اجرائی
۶۱	۸-۷-۷- شوراهای و نهادهای تصمیم‌گیر در برنامه‌ریزی و توسعه استان
۶۳	۹-۷-۷- ارزیابی جایگاه و تحلیل تصمیمات شوراها
۶۳	۱۰-۷-۷- تحلیل ساختار فضایی اداره استان
۶۵	۱-۱۰-۷-۷- ساختار فضایی استان مبتنی بر نظام تقسیمات کشوری
۷۰	۲-۱۰-۷-۷- حوزه انتخابیه مجلس شورای اسلامی
۷۱	۳-۱۰-۷-۷- استان قدس رضوی
۷۳	منابع و ماخذ

## فهرست جداول

عنوان	صفحه
جدول ۱. اسامی احزاب فعال در خراسان رضوی با مرکزیت مشهد	۱۷
جدول ۲. اسامی احزاب فعال در خراسان رضوی با مرکزیت تهران	۱۸
جدول ۳. احزاب اصول گرای فعال در خراسان رضوی	۱۹
جدول ۴. احزاب اصلاح طلب فعال در استان خراسان رضوی	۲۰
جدول ۵. احزاب مستقل فعال در استان خراسان رضوی	۲۲
جدول ۶. محدوده فعالیت احزاب خراسان رضوی	۲۳
جدول ۷. پراکندگی احزاب در شهرستان های استان	۲۶
جدول ۸. نرخ مشارکت در چهار دوره انتخابات ریاست جمهوری استان خراسان رضوی در مقایسه با کشور	۳۶
جدول ۹. کارکنان دولت برحسب قوانین، مقررات و وضعیت استخدامی در ابتدای سال ۱۳۹۹ (سالنامه آماری کشور- ۱۳۹۹)	۵۸
جدول ۱۰. کارکنان دولت برحسب قوانین، مقررات و وضعیت استخدامی استان در ۱۵ سال اخیر (سالنامه های آماری کشور)	۵۸
جدول ۱۱. تعداد کارمندان دولت و جمعیت شاغل استان خراسان رضوی براساس سرشماری سال ۱۳۹۵	۵۹
جدول ۱۲. کارکنان دولت برحسب جنس و وضعیت استخدامی استان در سال ۱۳۹۹ (سالنامه آماری استان- ۱۳۹۹)	۶۰
جدول ۱۳. وضعیت مدیریت سرزمین در ایران (کاظمیان و دیگران، ۱۳۹۲)	۶۴
جدول ۱۴. تعداد شهرستان، بخش، شهر و دهستان بر اساس تقسیمات کشوری تا سال ۱۴۰۰	۶۵
جدول ۱۵. مشخصات عمومی شهرستان های استان براساس آخرین تقسیمات سیاسی سال ۱۴۰۰	۶۷
جدول ۱۶. نام و تعداد نمایندگان مورد نیاز حوزه های انتخابیه استان خراسان رضوی در انتخابات یازدهمین دوره مجلس شورای اسلامی سال ۱۳۹۸ (ستاد انتخابات کشور)	۷۰

## فهرست اشکال

عنوان	صفحه
شکل ۱. وضعیت احزاب فعال در استان از حیث مرکزیت.....	۱۷
شکل ۲. نگرایش سیاسی احزاب در استان خراسان رضوی.....	۱۹
شکل ۳. محدوده فعالیت احزاب فعال در خراسان رضوی.....	۲۲
شکل ۴. پراکندگی احزاب در شهرستان های استان.....	۲۶
شکل ۵. روند تغییرات تعداد کارمندان دولت در استان خراسان رضوی طی ۱۵ سال اخیر.....	۵۹
شکل ۶. کارمندان دولت در استان بر حسب مدرک تحصیلی در سال ۱۳۹۹ (سالنامه آماری استان-۱۳۹۹).....	۶۰
شکل ۷. مساحت شهرستان های استان خراسان رضوی.....	۶۸
شکل ۸. تراکم جمعیت شهرستان های استان خراسان رضوی براساس سرشماری سال ۱۳۹۵.....	۶۹

## مقدمه

همان طور که می دانیم به لحاظ مفهوم، آمایش سرزمین، ایجاد تعادل بین سه عنصر انسان، فضا و فعالیت تعریف شده است، که در ارتباط با انسان مقوله «مدیریت» مطرح است و در رابطه با فضا بحث «اقلیم» مطرح است و در رابطه با فعالیت مقوله «برنامه و برنامه ریزی» برجسته می شود. (خنیفر، ۱۳۸۹) باز می دانیم که امروزه آمایش سرزمین برای مدیریت کشورها در سطح کلان از اهمیت ویژه ای برخوردار است و مقولات مدیریتی متنوعی ذیل آن تعریف می شود و هر کدام در سطوح مختلفی قابل مطالعه و بررسی است.

اگر بنا باشد از منظر آمایش سرزمین به مقوله قدرت ورود پیدا کنیم باید ابتدا مروری بر مفهوم قدرت داشته باشیم و بدانیم که قدرت از وجوه متنوع و متفاوتی قابل بررسی است. مفهوم قدرت در هریک از علوم فلسفه، روانشناسی، جامعه شناسی، علوم سیاسی، حقوق اساسی و بویژه برخی حوزه های میان رشته ای مثل جامعه شناسی سیاسی و جغرافیای سیاسی به شکل ویژه و مفصل پرداخته شده است و هر کدام از منظر خود به آن نگریده اند. تعریف قدرت در علوم سیاسی، جامعه شناسی سیاسی و جغرافیای سیاسی ارتباط مستقیم تری با آمایش سرزمین و بهره برداری مدیریتی برای آن دارد.

اصولا در علوم سیاسی و جامعه شناسی سیاسی قدرت را از دو منظر قدرت دولتی و قدرت نیروها و گروه های اجتماعی و تناسب و نسبت این دو با هم بررسی می کند. دولت به عنوان مظهر اراده مستولی در درون یک کشور بر روی جامعه اعمال قدرت می کند و ممکن است زندگی و فرایندهای اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی را از طریق عمل خود دگرگون کند. بدین سان دولت مظهر سلطه، قدرت و اراده عمل کننده است. در مقابل جامعه واجد قدرت به مفهوم دولتی آن نیست. قدرت اجتماعی برعکس قدرت دولتی پشتوانه اجرایی اجبارآمیز ندارد. رابطه جامعه نسبت به دولت در ذیل مفهوم «تعیین کنندگی» قابل بررسی است، نه تحت عنوان «اعمال قدرت». (بشیریه، ۱۳۹۶)

بنابراین وقتی از منظر جامعه شناسی سیاسی به قدرت ورود پیدا می کنیم، علاوه بر قدرت سازمان یافته و ساخت یافته از بالا به پایین با قدرت از پایین به بالای نیروهای اجتماعی نیز مواجه هستیم.

نیروهای اجتماعی هم می توانند به صورت رسمی و ذیل ساختارهای سیاسی تعریف شده یک دولت کنشگری داشته باشند و هم ممکن است در خارج از این ساختارها، به صورت غیر رسمی کنشگری سیاسی داشته باشند. کنشگری های سیاسی غیر رسمی هم ممکن است به قصد تضعیف و تخریب قدرت حاکمه باشد و هم ممکن است به قصد تقویت و تحکیم قدرت حاکمه باشد. در هر صورت کنشگری های غیر رسمی، غیرقانونی یا پنهان سیاسی نیروهای اجتماعی نمی تواند موضوع مورد مطالعه آمایش سرزمین در سرفصل ساختار سیاسی قدرت باشد؛ چرا که این نیروهای

اجتماعی در ساختار سیاسی کشور تعریف شده نیستند، هرچند تأثیرگذار هستند. ضمن اینکه آمایش سرزمین نیاز به شفافیت داده‌هایی در عده و عده و اقلیم و نوع فعالیت و کیفیت فعالیت و مدیریت فعالیت‌ها دارد، در حالی که این نیروهای اجتماعی از شفافیت و مدیریت شدن گریزانند و داده‌های به دست آمده از مطالعه آن‌ها معلوم نیست تا چه اندازه دارای اعتبار باشد. از این رو اگر مطالعه و مدیریت آن‌ها ضرورت پیدا کند در ذیل سازمان‌های اطلاعاتی قابل تعریف است، نه سازمان مدیریت و برنامه که به داده‌های مستند، شفاف، رسمی و قابل مدیریت و برنامه‌ریزی احتیاج دارد.

بنابراین اگر قرار باشد ساختار سیاسی قدرت با هدف آمایش سرزمین از منظر علوم سیاسی و جامعه‌شناسی سیاسی، مورد مطالعه قرار بگیرد لازم است قدرت سازمان یافته و رسمی سیاسی در کشور هم از حیث قدرت حکومتی و دولتی و هم از حیث قدرت نیروهای اجتماعی-البته رسمی و سازمان یافته همچون احزاب سیاسی- مورد بررسی و توصیف قرار بگیرد.

از سوی دیگر با توجه به این که در آمایش سرزمین تناسب جمعیت، اقلیم و فعالیت از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است، ضرورت توجه به قدرت از منظر جغرافیای سیاسی نیز مطرح می‌شود. قدرت سیاسی و مفهوم آن در جغرافیای سیاسی حاکی از آن است که اشخاص و افراد یک ملت در قالب یک حکومت سرزمینی دارای چه میزان تأثیر بر تصمیم‌گیری برای خود و دیگران هستند و فضا در جغرافیای سیاسی همان پهنه سرزمینی است که انسان و محیط در آن در کنش متقابل هستند و از هم تأثیر می‌پذیرند. توزیع فضایی قدرت سیاسی بدین معنی است که قدرت تصمیم‌گیری بین افراد یک ملت در یک پهنه سرزمینی به نام کشور چگونه توزیع شده است. قدرت تصمیم‌گیری یعنی این که افراد در قالب یک ساختار قدرت که در جغرافیای سیاسی به حکومت شهرت دارد چه جایگاهی دارند و افراد یک ملت که از شخص حاکم که قدرت اول یک کشور است، تا پایین‌ترین طبقه افراد یک کشور که مردم عادی هستند، چه میزان در این ساختار قدرت یعنی حکومت دارای نقش هستند. (اعظمی و زرقانی، ۱۳۹۱)

بنابراین آن چه ذیل طرح آمایش با عنوان ساختار سیاسی قدرت در استان پرداخته می‌شود می‌بایست قدرت سیاسی را هم از منظر بالا به پایین یعنی قدرت حکومتی و دولتی و هم از منظر پایین به بالا یعنی قدرت نیروهای اجتماعی به ویژه احزاب که نیروهای اجتماعی-سیاسی و رسمی و قانونی هستند، بررسی کند.

لازم به یادآوری است که ساختار سیاسی قدرت در کشورها یک بعد بیرونی، رسمی و مشخص دارد که در قانون اساسی کشور و اساسنامه‌ها و چارت‌های تشکیلاتی با جزئیات تعریف شده و ثبت و ضبط است و یک بعد درونی، پنهان و امنیتی-اطلاعاتی دارد که قدرت‌های حاکمه معمولاً قصد

رو شدن آن‌ها را ندارند. آن‌چه برای سازمان‌های مدیریتی در سطح کلان مثل سازمان برنامه و بودجه قابل استفاده و بهره‌برداری است بخش رسمی و بیرونی ساختار سیاسی در قدرت است. از این‌رو تمرکز طرح آمایش در سرفصل تحلیل سیاسی صرفاً متمرکز بر ساختار سیاسی رسمی و بیرونی است.

#### ۷-۱- ساختار سیاسی قدرت در استان

وقتی از ساختار سیاسی قدرت آن‌هم در نظام جمهوری اسلامی صحبت می‌کنیم باید اولاً بدانیم که این ساختار یکپارچه است و استان‌ها به‌عنوان بزرگ‌ترین واحد تقسیمات کشوری، در ساختار سیاسی مستقل و متمایز از ساختار سیاسی کلان در سطح کشور نیستند. تقسیمات کشوری به این منظور صورت گرفته است که مدیریت امور تقسیم شود و متناسب با شرایط هر قسمت تنظیم شود و در ضمن بعد اجرایی و عملیاتی پیدا کند. از سویی همانطور که پیش از این اشاره کردیم یک بخشی از قدرت سیاسی که اتفاقاً مهم‌هم هست غیر رسمی و گاهی پنهان است و ابعاد اطلاعاتی امنیتی دارد. اما آنچه برای مدیران امر در سطح کلان و برای مدیریت امور سیاسی کشور قابل بررسی و برنامه‌ریزی است، قسمت کاملاً رسمی و تعریف شده قدرت سیاسی است. برای قسمت کاملاً رسمی و تعریف شده قدرت سیاسی در نظام جمهوری اسلامی ایران باید سراغ قانون اساسی کشور برویم. مطابق با اصل پنجاه و ششم قانون اساسی، اساس قدرت در جمهوری اسلامی ایران، مردم هستند.

در عین حال مردم طبق ساختار تعریف شده می‌توانند در قدرت تأثیرگذار باشند که مهم‌ترین آن ورود یا نفوذ به سه قوه اصلی نظام است. ساختار قدرت در نظام جمهوری اسلامی ایران به صورت سه قوه مجریه، مقننه و قضائیه تعریف شده است که همه این سه قوه ضمن این که از یکدیگر مستقل هستند، تحت نظارت ولایت فقیه قرار دارند. بنابراین وقتی به مقیاس استان ورود پیدا می‌کنیم باید ببینیم چه عواملی و چگونه برای ورود به این سه قوه تأثیرگذار هستند. مهم‌ترین و اصلی‌ترین مسیر برای ورود به قوای سه‌گانه قدرت در نظام، انتخابات است و مسئول مستقیم و اصلی برگزاری انتخابات وزارت کشور است. نماینده وزارت کشور در استان، استانداری است. بنابراین یکی از اصلی‌ترین موقعیت‌های قدرت سیاسی در استان، استاندار است.

علاوه بر استاندار، موقعیت‌های سیاسی یا سازمان‌های سیاسی دیگری نیز در استان وجود دارند که هم بر مدیریت اوضاع سیاسی استان و هم بر فرایند انتخابات که مجرای اصلی ورود به ساختار رسمی قدرت سیاسی در کشور است اثرگذار هستند. این سازمان‌ها و موقعیت‌های سیاسی ذیل آن‌ها، به‌طور مستقل در استان‌ها تعریف نشده‌اند، بلکه تعریف شده در ساختار سیاسی قدرت در مقیاس کشوری هستند و بنابراین در تمام استان‌ها شعب استانی دارند. در استان خراسان رضوی

نیز همچون سایر استان ها، این سازمان ها در مدیریت اوضاع سیاسی استان با استانداری همکاری می کنند اما اتفاقاً بر خلاف استانداری، سازمان هایی نیستند که به راحتی بتوان گزارش های توصیفی از وضعیت یا فعالیت های آن ها ارائه داد و در طرح آمایش نیز صرف توجه به آن ها و مغفول قرار ندادن آن ها در ساختار قدرت سیاسی استان کفایت است. این سازمان ها عبارت هستند از:

- اداره کل اطلاعات استان
- سپاه پاسداران انقلاب اسلامی
- شورای عالی سیاست گذاری ائمه جمعه
- شورای نگهبان
- فرماندهی نظامی ارتش استان

در ادامه به صورت مختصر به نقش سیاسی سازمان های مذکور در ساختار سیاسی قدرت اشاره می کنیم اما آن چه به طور تفصیلی تر امکان توجه و تحقیق دارد، ورود از دریچه نماینده وزارت کشور یعنی استانداری است. چرا که برای وجه تحقیقی-توصیفی ما داده های شفاف تر و دقیق تری دارد و مهم تر این که مسئولیت رسمی مدیریت اجرایی انتخابات و سایر مسائل سیاسی استان بر عهده استانداری است. استانداری ضمن تعامل و همانگی با سازمان های مذکور، مسئولیت مدیریت اوضاع سیاسی استان را بر عهده دارد.

#### اداره کل اطلاعات استان

مهم ترین مواد و تبصره های قانونی مرتبط با مسئولیت های سیاسی اداره کل اطلاعات را که وجهی از ساختار سیاسی قدرت را برای ما روشن کند، مرور می کنیم. به منظور کشف و پرورش اطلاعات امنیتی و اطلاعات خارجی و حفاظت اطلاعات و ضدجاسوسی و بدست آوردن آگاهی های لازم از وضعیت دشمنان داخلی و خارجی جهت پیشگیری و مقابله با توطئه های آنان علیه انقلاب اسلامی، کشور و نظام جمهوری اسلامی ایران، وزارت اطلاعات جمهوری اسلامی ایران تشکیل می گردد. (قانون تأسیس وزارت اطلاعات جمهوری اسلامی ایران - ماده ۱)

هر یک از وزارتخانه ها و مؤسسات و شرکت های دولتی و نهادها و نیروهای نظامی و انتظامی که در کسب اطلاعات تخصصی خود به مسایل امنیتی برخورد نمایند، همچنین هرگونه اطلاعاتی که مورد تقاضای وزارت اطلاعات باشد، موظفند آن اطلاعات را در اختیار وزارت اطلاعات قرار دهند. (قانون تأسیس وزارت اطلاعات جمهوری اسلامی ایران - ماده ۱ - تبصره ۳)



به منظور انجام مشورت‌های لازم جهت هماهنگی امور اجرایی اطلاعات، در حدود قانونی هر ارگان شورایی مرکب از اعضای زیر تشکیل می‌گردد: (قانون تأسیس وزارت اطلاعات جمهوری اسلامی ایران- ماده ۲)

۱- وزیر اطلاعات.

۲- دادستان کل کشور.

۳- وزیر کشور یا نماینده تام‌الاختیار او.

۴- مسئول حفاظت اطلاعات سپاه پاسداران.

۵- مسئول واحد اطلاعات سپاه پاسداران.

۶- مسئول حفاظت اطلاعات ارتش.

۷- مسئول واحد اطلاعات ارتش.

۸- وزیر امور خارجه یا نماینده تام‌الاختیار او.

۹- مسئول حفاظت اطلاعات نیروی انتظامی.

حوزه مأموریت اطلاعاتی هر یک از نیروهای انتظامی طبق آیین‌نامه‌ای خواهد بود که به تصویب وزیر کشور می‌رسد و هماهنگی بین آنها بر عهده وزیر کشور می‌باشد. (قانون تأسیس وزارت اطلاعات جمهوری اسلامی ایران- ماده ۳)

کلیه امور اجرایی امنیت داخلی بر عهده ضابطین قوه قضائیه می‌باشد. (قانون تأسیس وزارت اطلاعات جمهوری اسلامی ایران- ماده ۴)

وزارت اطلاعات قبل از عملیات، اطلاعات لازم را در اختیار ضابطین قرار خواهد داد. (قانون تأسیس وزارت اطلاعات جمهوری اسلامی ایران- ماده ۴- تبصره ۱)

ضابطین، کلیه اسناد و مدارک اطلاعاتی را که در حین عملیات بدست می‌آورند بلافاصله به وزارت اطلاعات تحویل خواهند داد. (قانون تأسیس وزارت اطلاعات جمهوری اسلامی ایران- ماده ۴- تبصره ۲)

برخی وظایف مرتبط وزارت اطلاعات با حوزه سیاسی: (قانون تأسیس وزارت اطلاعات جمهوری اسلامی ایران- ماده ۱۰)

- کسب و جمع‌آوری اخبار و تولید، تجزیه، تحلیل و طبقه‌بندی اطلاعات مورد نیاز در ابعاد داخلی و خارجی.

- کشف توطئه‌ها و فعالیت‌های براندازی، جاسوسی، خرابکاری و اغتشاش علیه استقلال و امنیت و تمامیت ارضی کشور و نظام جمهوری اسلامی ایران.

- ارائه خدمات اطلاعاتی ضروری به سازمان‌ها و ارگان‌ها و آگاه ساختن به موقع آنها نسبت به توطئه‌ها.

- همکاری و تبادل اطلاعات و تجارب اطلاعاتی با کشورهای که حائز صلاحیت لازم باشند.

تبصره - تعیین صلاحیت کشور مورد نظر و حوزه همکاری و میزان تبادل اطلاعات و تجارب اطلاعاتی به عهده هیأت وزیران که به ریاست رئیس‌جمهور تشکیل شود خواهد بود.

خط مشی کلی و اهداف اطلاعاتی این وزارتخانه باید به تصویب هیأت وزیران که با حضور رئیس‌جمهور تشکیل می‌شود برسد. (قانون تأسیس وزارت اطلاعات جمهوری اسلامی ایران- ماده ۱۱)

هیچ‌یک از کارکنان این وزارتخانه و سازمان‌های حفاظت اطلاعات و واحدهای اطلاعاتی نباید عضو هیچ حزب یا سازمان و گروه سیاسی باشند. (قانون تأسیس وزارت اطلاعات جمهوری اسلامی ایران- ماده ۱۲)

#### سپاه پاسداران انقلاب اسلامی

سپاه پاسداران انقلاب اسلامی و فرماندهی ارشد آن از اصلی‌ترین بخش‌های قدرت سیاسی در کشور و از جمله در استان است. مهم‌ترین وجوه سیاسی سپاه پاسداران انقلاب اسلامی را از منظر قوانین مرور می‌کنیم:

سپاه پاسداران انقلاب اسلامی نهادی است تحت فرماندهی عالی مقام رهبری که هدف آن نگهداری از انقلاب اسلامی ایران و دستاوردهای آن و کوشش مستمر در راه تحقق آرمان‌های الهی و گسترش حاکمیت قانون خدا طبق قوانین جمهوری اسلامی ایران و تقویت کامل بنیه دفاعی جمهوری اسلامی از طریق همکاری با سایر نیروهای مسلح و آموزش نظامی و سازماندهی نیروهای مردمی می‌باشد. (اساسنامه سپاه پاسداران انقلاب اسلامی- ماده ۱)

مأموریت‌های سپاه پاسداران انقلاب اسلامی:

- مبارزه قانونی با عوامل و جریان‌هایی که در صدد خرابکاری، براندازی نظام جمهوری اسلامی و یا اقدام علیه انقلاب اسلامی ایران می‌باشند. (اساسنامه سپاه پاسداران انقلاب اسلامی- ماده ۲)
- مبارزه قانونی با عواملی که با توسل به قوه قهریه در صدد نفی حاکمیت قوانین جمهوری اسلامی باشند. (اساسنامه سپاه پاسداران انقلاب اسلامی- ماده ۳)
- اقدام همانند دیگر نیروهای انتظامی در جهت خلع سلاح کسانی که بدون مجوز قانونی اسلحه و مهمات حمل و نگهداری می‌نمایند. (اساسنامه سپاه پاسداران انقلاب اسلامی- ماده ۴)

- همکاری با نیروهای انتظامی در مواقع لزوم، در جهت برقراری نظم و امنیت و حاکمیت قانون در کشور. (اساسنامه سپاه پاسداران انقلاب اسلامی-ماده ۵)
- تبصره- سپاه پاسداران انقلاب اسلامی در زمینه مأموریت‌های مذکور در موارد فوق به عنوان ضابط قوه قضائیه عمل می‌کند.
- همکاری با دیگر نیروهای انتظامی در جهت محافظت از اماکن و شخصیت‌های سیاسی و مذهبی به تشخیص شورای تأمین محل. (اساسنامه سپاه پاسداران انقلاب اسلامی-ماده ۶)
- همکاری با ارتش جمهوری اسلامی ایران در مواقع لزوم در جهت پاسداری از استقلال و تمامیت ارزی و نظام جمهوری اسلامی ایران. (اساسنامه سپاه پاسداران انقلاب اسلامی-ماده ۷)
- تبصره- موارد لزوم و کیفیت همکاری سپاه با ارتش را شورای عالی دفاع تعیین می‌کند.
- همکاری با ارگان اطلاعاتی کل کشور... (اساسنامه سپاه پاسداران انقلاب اسلامی-ماده ۸)
- برنامه‌ریزی، سازماندهی، اداره و فرماندهی و اجرای آموزش‌های عقیدتی، سیاسی و نظامی اعضاء بسیج مستضعفین بر طبق موازین اسلامی. (اساسنامه سپاه پاسداران انقلاب اسلامی-ماده ۹)
- پرورش و آموزش اعضاء سپاه طبق تعالیم و موازین اسلامی مبتنی بر رهنمودهای ولایت فقیه در زمینه‌های عقیدتی، سیاسی و نظامی در جهت کسب توان لازم به منظور انجام مأموریت‌های محوله. (اساسنامه سپاه پاسداران انقلاب اسلامی-ماده ۱۱)

#### شورای نگهبان

شورای نگهبان در ساختار قدرت سیاسی کشور جایگاه مهمی دارد اما به بخشی از قدرت سیاسی شورای نگهبان که در مقیاس استانی هم قابل تعریف و توجه است اشاره می‌کنیم:

نظارت بر انتخابات: وظیفه دیگری که در قانون اساسی برای شورای نگهبان در نظر گرفته شده است، نظارت بر انتخابات می‌باشد. فلسفه نظارت بر انتخابات، مقابله با جرایم و تخلفات انتخاباتی و صیانت از آرای مردم است. شورای نگهبان مطابق اصل (۹۹) قانون اساسی نظارت بر انتخابات مجلس خبرگان رهبری، ریاست جمهوری، مجلس شورای اسلامی و مراجعه به آراء عمومی و همه پرسی را بر عهده دارد. نظارت شورای نگهبان بر انتخابات از طریق هیئت مرکزی نظارت، هیات‌های نظارت استانی و سایر هیات‌های نظارت صورت می‌گیرد. شورای نگهبان برای انجام وظیفه نظارت بر انتخابات از اقشار و گروه‌های مختلف مردم استفاده می‌نماید.

یکی از جلوه‌های نظارت بر انتخابات، نظارت بر احراز صلاحیت انتخاب‌شوندگان است. در مورد انتخابات مجلس شورای اسلامی، مجری انتخابات (وزارت کشور) به صلاحیت داوطلبان، رسیدگی می‌نماید و شورای نگهبان نیز بر آن نظارت خواهد کرد. اما در مورد داوطلبان ریاست جمهوری و داوطلبان نمایندگی مجلس خبرگان رهبری، صلاحیت داوطلبان، پیش از انتخابات رأساً توسط شورای نگهبان مورد رسیدگی قرار می‌گیرد. در بند (۹) اصل (۱۱۰) قانون اساسی در خصوص تأیید صلاحیت داوطلبان ریاست جمهوری اینگونه بیان شده است:

«صلاحیت داوطلبان ریاست جمهوری از جهت دارا بودن شرایطی که در این قانون می‌آید، باید قبل از انتخابات به تأیید شورای نگهبان برسد». در ماده ۳ قانون انتخابات مجلس خبرگان رهبری و آیین‌نامه آن بررسی صلاحیت داوطلبان مجلس خبرگان بدین شرح به فقهای شورای نگهبان موکول شده است: «مرجع تشخیص دارا بودن شرایط، فقهای شورای نگهبان قانون اساسی می‌باشند».

نظارت شرعی بر قوانین و مقررات: بر اساس اصل چهارم قانون اساسی «کلیه قوانین و مقررات اعم از مدنی، جزایی، مالی، اقتصادی، اداری، فرهنگی، نظامی، سیاسی باید براساس موازین اسلامی باشد.» به موجب اصل چهارم قانون اساسی «این اصل بر اطلاق یا عموم همه اصول قانون اساسی و قوانین و مقررات دیگر حاکم است و تشخیص این امر بر عهده فقهای شورای نگهبان است.»

نحوه اعمال این اصل در رابطه با مصوبات مجلس شورای اسلامی و اساسنامه‌های مصوب دولت در اصول ۷۲، ۸۵ و ۹۱ تا ۹۷ قانون اساسی بیان شده است.

در رابطه با بررسی عدم مغایرت مقررات دولتی با موازین شرعی نیز با توجه به اینکه به موجب اصل ۱۷۰ قانون اساسی مرجع ابطال این‌گونه مصوبات دیوان عدالت اداری است، اگر شخصی ابطال مصوبه دولتی را به استناد مغایرت با موازین شرعی از دیوان عدالت اداری درخواست نماید، دیوان در رابطه با مغایرت یا عدم مغایرت مصوبه مورد اعتراض از فقهای شورای نگهبان استعلام می‌نماید و در صورت اعلام مغایرت مصوبه با موازین شرعی توسط فقهای شورای نگهبان، دیوان اقدام به ابطال آن می‌نماید. (مواد ۸۴ و ۸۷ قانون تشکیلات و آیین دادرسی دیوان عدالت اداری)

#### فرماندهی نظامی ارتش استان

ارتش جمهوری اسلامی ایران نیز دارای مأموریت‌هایی است که غالباً جنبه نظامی و حفاظت از مرزهای کشور را داشته اما در برخی موارد وجوه سیاسی هم پیدا می‌کند. به برخی از این موارد که تا حدی در مقیاس استانی هم قابل تعریف است اشاره می‌کنیم:

همکاری با نیروهای انتظامی سپاه پاسداران در مقابله با اشرا، یاغیان، قاچاقچیان، تجزیه‌طلبان و جریانات براندازی در مواقع ضروری بنا به دستور. (قانون ارتش جمهوری اسلامی ایران، ماده ۷-بند

(ب)

کشف و خنثی نمودن توطئه‌ها، براندازی، جاسوسی و خرابکاری از طریق بخش حفاظت اطلاعات ارتش. (قانون ارتش جمهوری اسلامی ایران، ماده ۱۶-بند ب)

#### شورای سیاست گذاری ائمه جمعه

با توجه به این که ائمه جمعه در خطبه های نماز جمعه به مسائل سیاسی روز ورود پیدا می کنند و یکی از رسالت‌های آن ها آگاه سازی مردم در خصوص مسائل سیاسی داخلی و خارجی است، از این رو سخنرانی های آن ها تبعات اجتماعی- سیاسی نیز خواهد داشت و ممکن است آثار معطوف به ایجاد همبستگی یا احیانا ایجاد تفرقه داشته باشد و در هر دو صورت بر نگرش و اقدامات سیاسی نیروهای اجتماعی و احزاب تاثیرگذار است. به همین دلیل استانداری خراسان رضوی برای مدیریت تبعات احتمالی سخنرانی های ائمه جمعه برنامه ریزی و تقسیم مسئولیت کرده است چرا که مدیریت رسمی اوضاع سیاسی استان بر عهده این ارگان است.

#### هدف استانداری از تحلیل محتوای خطبه های نماز جمعه

- آشنایی با موضوع و جهت گیری های ائمه جمعه
- بررسی میزان حضور مردم در نماز جمعه

#### دامنه کاربرد روش

این روش اجرایی در کلیه نقاط دارای امام جمعه در استان، ستاد استانداری و حوزه های ذیربط در وزارت کشور کاربرد دارد.

#### مسئولیت تحلیل محتوای خطبه های نماز جمعه

- مسئولیت اجرای این روش اجرایی به عهده کارشناس اداره مطالعات و تحقیقات سیاسی استانداری می باشد.
- مسئولیت نظارت بر حسن اجرای این روش اجرایی به عهده مدیرکل دفتر سیاسی استانداری می باشد.
- مسئولیت تغییر و به روزآوری این روش اجرایی به عهده کارشناس ذیربط می باشد.

#### ورودی‌ها

- گزارش نماز جمعه شهرستان های استان توسط فرمانداری های تابعه
- گزارش نهادهای امنیتی انتظامی در خصوص مطالب مطروحه در خطبه های نماز جمعه

#### خروجی‌ها

- جمع بندی و ارسال مطالب ویژه خطبه های نماز جمعه استان به وزارت کشور هر هفته.

- جمع بندی و ارسال مطالب ویژه خطبه های نماز جمعه استان به مسئولین ذی ربط در استانداری و فرمانداران تابعه.
- انعکاس مواضع و مطالب غیر منطقی مطروحه در خطبه های نماز جمعه به شورای سیاست گذاری ائمه جمعه.

### استانداری خراسان رضوی

استانداری یکی از مهم ترین مراکز قدرت سیاسی در استان است و مدیریت امور سیاسی را از طریق معاونت سیاسی خود انجام می دهد. مدیریت سیاسی استان می بایست ساختار تعریف شده قدرت سیاسی در قانون اساسی را محقق کند و جامعه عمل بپوشاند یعنی مسیر دست یابی به مهم ترین مناصب قدرت سیاسی در کشور را فراهم کند. به دیگر سخن انتخابات که اصلی ترین و رسمی ترین مجرای ورود به مهم ترین مناصب قدرت سیاسی در کشور است، در سطح استان توسط معاونت سیاسی استاندار مدیریت می شود. بنابراین معاونت سیاسی استانداری به نمایندگی از وزارت کشور در واحد استان، مهم ترین رکن اجرایی تحقق فرایند دست یابی به بالاترین جایگاه های قدرت سیاسی در کشور است.

در بعد پایین به بالا که باز در ساختار سیاسی کشور و استان تعریف شده است، فعالیت، تاثیرگذاری و نفوذ نیروهای اجتماعی بر قدرت سیاسی است. رسمی ترین و قانونی ترین شکل فعالیت سیاسی برای نیروهای اجتماعی، احزاب هستند. اما نیروهای اجتماعی دیگری نیز بر اوضاع سیاسی استان و کشور تاثیرگذار هستند که البته به طور قانونی نه برای انجام فعالیت سیاسی شکل گرفته اند و نه اساساً خودشان چشم اندازهای سیاسی داشته اند، اما ممکن است برخی حرکات و جنبش های آن ها بعد امنیتی و سیاسی پیدا کند، مثل اتحادیه های کارگری و برخی اقلیت ها مثل اهل سنت. در عین حال این نیروهای اجتماعی نیز می توانند ذیل چارچوب های قانونی تعریف شده ای، جنبش های سیاسی فصلی و موقت داشته باشند، بنابراین معاونت سیاسی استان برای مدیریت آن ها نیز برنامه ریزی دارد.

آن چه ساختار سیاسی قدرت در یک استان را از استان دیگر متمایز می کند، وجه پایین به بالا و میزان و کیفیت فعالیت سیاسی نیروهای اجتماعی در یک استان است. بنابراین وقتی از منظر آمایش سرزمین به ساختار سیاسی استان خراسان رضوی ورود پیدا می کنیم، ضمن این که می بایست نیم نگاهی به فرایند اجرایی تحقق انتخابات به عنوان مهم ترین مجرای دست یابی به قدرت سیاسی داشته باشیم، می بایست به طور تفصیلی تر وضعیت مشارکت افراد و نیروهای اجتماعی برای تاثیرگذاری یا نفوذ در قدرت را بررسی کنیم.

در بررسی نیروهای اجتماعی نیز آن چه اعداد و ارقام به نسبت شفاف تر و قابل توصیف و برنامه ریزی دارد، احزاب هستند که توصیف و بررسی آن ها هم نمایش دهنده میزان حساسیت و فعالیت افراد برای تاثیرگذاری بر قدرت سیاسی است و هم نمایش دهنده گرایش ها و نگرش های کلی افراد در فعالیت سیاسی است. فعالیت سیاسی نیروهای اجتماعی به هر اندازه و با هر کیفیتی، متمایز کننده وضعیت سیاسی یک استان نسبت به سایر استان هاست و الا از منظر بالا به پایین، استان ها تمایز چندانی در ساختار سیاسی قدرت با هم ندارند.

#### انتخابات

همان طور که می دانیم انتخاب رئیس جمهور، انتخاب نمایندگان مجلس شورای اسلامی، انتخاب نمایندگان مجلس خبرگان رهبری و انتخاب نمایندگان شورای شهر و روستا، مهم ترین انتخابات سیاسی کشور است که برای اجرایی شدن نیاز است ذیل تقسیمات کشوری انجام شده و از جمله بزرگ ترین آن در واحد استان مدیریت شود. در واحد استان، معاونت سیاسی استانداری از طریق شیوه نامه زیر انتخابات را اجرایی می کند:

۱- پیگیری امور اجرایی و نظارت بر حسن اجرای انتخابات و راهنمایی و هدایت مجریان انتخابات در سطح استان.

۲- بررسی مستمر و ارزیابی عملکرد واحدهای تابعه در خصوص انتخابات و سنجش میزان موفقیت یا عدم موفقیت طرح های اجرایی در حوزه های انتخابیه استان.

۳- بررسی طرح های واصله از ستاد وزارت کشور و ارائه نظر کارشناسی و همکاری در تهیه و تدوین بخشنامه ها، شیوه نامه ها و ارائه راهنمایی های لازم و ارسال دستورالعمل های انتخاباتی به فرمانداری ها و بخشدارهای تابعه.

۴- تهیه و ارائه گزارش نوبه ای از روند امور اجرایی انتخابات در سطح استان به مسئولین ذیربط و انطباق صورتجلسات انتخاباتی واصله با قوانین و آیین نامه های انتخاباتی و در صورت لزوم انعکاس کاستی ها به مسئولان مافوق و وزارت کشور جهت رفع نواقص.

۵- برآورد اعتبارات، نیروی انسانی، وسایل و لوازم مورد نیاز برای برگزاری انتخابات در استان و اعلام به مسئولین مافوق و وزارت کشور و همکاری با حوزه های انتخابیه استان جهت تأمین ملزومات برگزاری انتخابات.

۶- پیگیری نواقص و ارائه راه حل برای رفع مشکلات و تنگناهای فرمانداری های تابعه در خصوص برگزاری انتخابات و شرکت در گردهمایی ها و جلسات توجیهی مجریان انتخابات.

۷- مطالعه و بررسی شیوه های روز آمد و جدید برگزاری انتخابات و ارائه پیشنهاد کارشناسی در خصوص اصلاح قوانین و آیین نامه های انتخاباتی به منظور ارائه گزارش کارشناسی به معاون سیاسی استاندار و دفتر انتخابات وزارت کشور.

#### آسیب ها و مسائل برگزاری انتخابات

ضمن این که موارد فوق الذکر، شیوه نامه اجرایی انتخابات توسط معاونت سیاسی استانداری را مشخص کرده است، اما برگزاری انتخابات همواره با چالش ها و مسائلی مواجه بوده است که برای مدیریت اوضاع سیاسی استان لازم است مورد توجه باشد و استانداران، فرمانداران و بخشداران آمادگی لازم برای مواجهه با آن ها را داشته باشند. موارد زیر مسائل و چالش هایی است که توسط وزارت کشور تشخیص داده شده است.

#### قبل از انتخابات

آن چه پیش از انتخابات ممکن است ایجاد مسأله و آسیب کند، وضعیت بدکاری سیستم سیاسی، مانند سوء مدیریت راهبردی است که خود ریشه در عوامل زیر دارد:

- مشکلات قانونی انتخابات و کاستی های موجود
- عدم شفافیت مالی و دخالت سرمایه داران، بانک ها و سایر موسسات دولتی در تبلیغات انتخاباتی
- برنامه های انتخاباتی و حریم شکنی
- تبلیغات انتخاباتی زودهنگام
- بی ثباتی و اختلاف بین دولت و مجلس
- ضعف در پیش بینی گروه مخالف برانداز
- قانون گریزی کاندیداها، گروه های سیاسی و نخبگان جامعه
- غفلت از طرح ریزی اقدامات خرابکارانه
- غفلت از ظرفیت جریان سازی رسانه های جمعی
- کم توجهی به نقش و ظرفیت فضای مجازی در مهندسی افکار عمومی
- کمبود بودجه و برآورد آن برای انتخابات



### حین انتخابات

چالش های حین انتخابات وضعیتی است که در کوتاه مدت، کارآمدی و مشروعیت سیاست ها و نیز انسجام در نظام سیاسی را با ابهام و سوال کنشگران سیاسی فعال مواجه می نماید. این چالش ها عبارتند از:

- تک قطبی شدن عرصه سیاست
- صلاحیت و عدم صلاحیت (رد و تایید) در کمیسیون اجرایی و نظارت
- شبهه افکنی و تشکیک در سلامت انتخابات
- عملیات روانی و سوءاستفاده از فضای باز
- دوقطبی های سیاسی، اجتماعی و فرهنگی در جامعه
- نحوه شمارش آرا به صورت الکترونیکی
- اختلاف نهادهای درگیر در اجرای انتخابات و هماهنگی ها
- شبهه افزایش نقش نظارتی در حین انتخابات
- افزایش شبهات و ابهامات در سطح جامعه
- مدیریت افکار عمومی حین انتخابات
- کاهش اعتماد به رسانه ملی و ضعف در افتخار گری جامعه
- عدم ورود حداکثری تمام جریانات فعال اجتماعی و سیاسی درون نظام در رقابت انتخاباتی
- عدم انسجام سیاسی
- احتمال عدم مشارکت طبقه متوسط
- بی اعتمادی عمومی
- انشقاق سیاسی در نیروهای نظام

### بعد از انتخابات

آن چه بعد از انتخابات گاهی ایجاد بحران می کند، وضعیتی است که بقاء و موجودیت نظام سیاسی و ارکان آن را با خطر مواجه می کند. مانند ظهور جنبش های انقلابی. ریشه برخی بحران ها به عوامل زیر برمی گردد:

- امنیتی شدن فضای انتخاباتی
- تداوم پیامدهای ناشی از ناامنی انتخابات

- ورود نیروهای امنیتی در حوزه انتخابیه
- ورود نیروهای امنیتی به سطح شهر
- عدم وجود سناریوی پاسخ برای مقابله با شورش های اجتماعی-سیاسی

بنابراین مهم ترین مجرای ورود-انتخابات- به قدرت سیاسی در واحد استان به مدیریت بخش سیاسی استانداری انجام می شود. استانداری ضمن تنظیم و اجرای آیین نامه و شیوه نامه برای تحقق با کیفیت انتخابات در ضمن با چالش ها و مسائلی مواجه هست که به آن ها اشاره شد. اجرای با کیفیت انتخابات، هرچه نزدیک تر شدن به آرمان جمهوری اسلامی در قانون اساسی مبنی بر حکومت مردم است. مطابق با اصل پنجاه و ششم قانون اساسی، اساس قدرت در جمهوری اسلامی ایران، مردم هستند. بنابراین، مردم، انتخابات، شیوه برگزاری انتخابات توسط استانداری، شیوه مواجهه با چالش ها و بحران های انتخاباتی توسط استانداری و سازمان های ذیربط، و در نهایت قانون اساسی، کلیدواژه های مهم در ساختار سیاسی قدرت در استان هستند.

روش اجرایی مواجهه با مسائل سیاسی انتخابات

استانداری برای پیگیری مسائل سیاسی انتخابات روش های اجرایی مشخص دارد که در ادامه به آن ها اشاره می کنیم:

هدف از تدوین شیوه نامه اجرایی مسائل سیاسی انتخابات

- برگزاری انتخابات سالم، رقابتی و قانونی در سطح استان
- ایجاد فضای مناسب جهت حضور گسترده مردم در پای صندوق های رای
- پیشگیری از بروز تنش و ایجاد فضای رقابت سالم و رعایت نظم و آرامش
- انعکاس فعالیت ها و تحرکات کاندیداها به مقامات مافوق جهت تصمیم گیری و صدور دستورات لازم.
- ارزیابی عملکرد فرمانداران و بخشداران

دامنه کاربرد

این روش اجرایی در کلیه حوزه های ۱۴ گانه انتخابیه استان، دستگاه های اجرایی مرتبط (اداره کل اطلاعات استان، دادگستری استان، معاونت فرماندهی استان، فرماندهی ارشد سپاه پاسداران انقلاب اسلامی استان، فرماندهی ارشد نظامی استان، اداره کل امنیتی انتظامی استانداری، مرکز اطلاعات و اخبار استانداری، منطقه مقاومت بسیج استان) کاربرد دارد.

تقسیم مسئولیت ها

- تمامی مسئولیت های زیر در معاونت سیاسی استانداری تعریف شده است.

- مسئولیت کمیته سیاسی و اطلاعات و اخبار انتخابات به عهده مدیرکل سیاسی است.
- مسئولیت بر حسن اجرای اقدامات انجام شده به عهده اداره سیاسی و مدیرکل سیاسی و معاونت سیاسی می باشد.
- مسئولیت هماهنگی و پیگیری های این روش اجرایی به عهده کارشناس ذیربط می باشد.
- مسئولیت تغییر و بروزآوری این روش اجرایی به عهده کارشناس می باشد.

#### ورودی ها

- قوانین، آیین نامه ها، دستورالعمل ها و بخش نامه های ذیربط
- اخبار و گزارش های فرمانداری ها
- مراجعات و مکاتبات مردمی، کاندیداها و ستادهای انتخاباتی آن ها
- مصوبات ستاد انتخابات استان، ستاد امنیت انتخابات استان، کمیته های امنیتی و انتظامی استان و شهرستان ها

#### خروجی ها

- تشکیل کمیته سیاسی و اطلاعات و اخبار
- انعکاس اخبار مهم به حوزه های مرتبط وزارت کشور
- انعکاس موارد مرتبط با دستگاه های اجرایی، نهادهای امنیتی-انتظامی و... استانی و کشوری.
- پیگیری اعتراضات و شکوائیه از طریق فرمانداری های تابعه.

#### ۷-۲- تحلیل ارتباطات و شبکه های مدنی (احزاب، اتحادیه های صنفی، سندیکاهای کارگری، انجمن های سیاسی مذهبی)

این که مردم و نیروهای اجتماعی تا چه اندازه در انتخابات به عنوان مهم ترین و مستقیم ترین فعالیت سیاسی مشارکت داشته باشند از دو منظر قابل بررسی است. یک منظر فعالیت متفرق و انفرادی برای شرکت در انتخابات است و منظر دوم فعالیت گروهی و سازمان یافته است. هرچند که دست آورد و نتایج انتخابات چه در میزان مشارکت و چه در میزان عدم مشارکت تحت تاثیر فعالیت های انفرادی و گروهی-هر دو- است و نمی شود لزوماً به طور تفکیک شده میزان خاصی از مشارکت را به فعالیت های گروهی و حزبی و میزان خاصی را منبعت از مشارکت غیرفعال و غیر سازمان یافته یا غیرتشکیلاتی دانست اما وضعیت نیروهای اجتماعی فعال در امر سیاسی می تواند ذهنیت های نسبی در میزان تاثیرگذاری آن ها بر نفوذ در قدرت سیاسی ایجاد کند. در عین حال آن چه در بررسی نیروهای اجتماعی فعال در امر سیاسی یعنی به طور ویژه احزاب اهمیت دارد،

به دست آمدن این ذهنیت نسبی نیست بلکه درک مشخص این مسأله است که مردم در سطح استان تا چه میزان تمایل به فعالیت تشکیلاتی قانونی برای تاثیرگذاری و نفوذ در قدرت سیاسی دارند.

در خصوص نیروهای اجتماعی تاثیرگذار بر امر سیاسی در استان، علاوه بر احزاب، به تنش ها و جنبش های کارگری، تشکل های دانشجویی و اقلیت اهل سنت اشاره ای خواهیم داشت.

### احزاب و تشکل های سیاسی

بررسی وضعیت احزاب در استان، کیفیت بخش مهمی از ساختار سیاسی قدرت را مشخص می کند. قدرت سیاسی آن هم در نظام های دموکراتیک و جمهوری به پشتوانه مردم است و مردم اساس قدرت را تشکیل می دهند. گاهی مردم برای رای و نگاه سیاسی مدیریت و مهندسی می شوند و گاهی خودشان به عنوان کنشگران فعال به صورت گروهی و تشکیلاتی برای نفوذ یا تاثیرگذاری بر قدرت تلاش می کنند. اگر این کنشگری سیاسی تشکیلاتی ذیل ساختار تعریف شده نظام صورت بگیرد، به عنوان حزب یا تشکل سیاسی شناخته می شود و اگر در خارج از چارچوب های نظام فعالیت های سیاسی تشکیلاتی صورت بگیرد معانی و مفاهیم متفاوتی از منظر سیاسی خواهند داشت. از منظر قانون نحوه فعالیت احزاب و گروه های سیاسی، حزب، تشکیلاتی است متشکل از اشخاص حقیقی که با برنامه مشخص در جهت کسب و مشارکت در قدرت سیاسی و نقد و اصلاح آن، در چارچوب قوانین و مقررات نظام جمهوری اسلامی ایران، بر اساس مرامنامه و اساسنامه مصوب خود در سطح ملی یا استانی فعالیت می کند.

بنابراین بررسی این که احزاب و تشکل های سیاسی در استان چه وضعیتی دارند ضمن این که مشخص می کند بخش مهمی از ساختار سیاسی قدرت یعنی نیروهای اجتماعی سیاسی مردمی چه مقدار قوت و هم گرایی دارند، همچنین مشخص می کند، فعالیت تشکیلاتی قانونی برای تاثیرگذاری بر قدرت چه مقدار در میان مردم استان دارای اعتبار است؟ و مورد استقبال قرار گرفته است؟

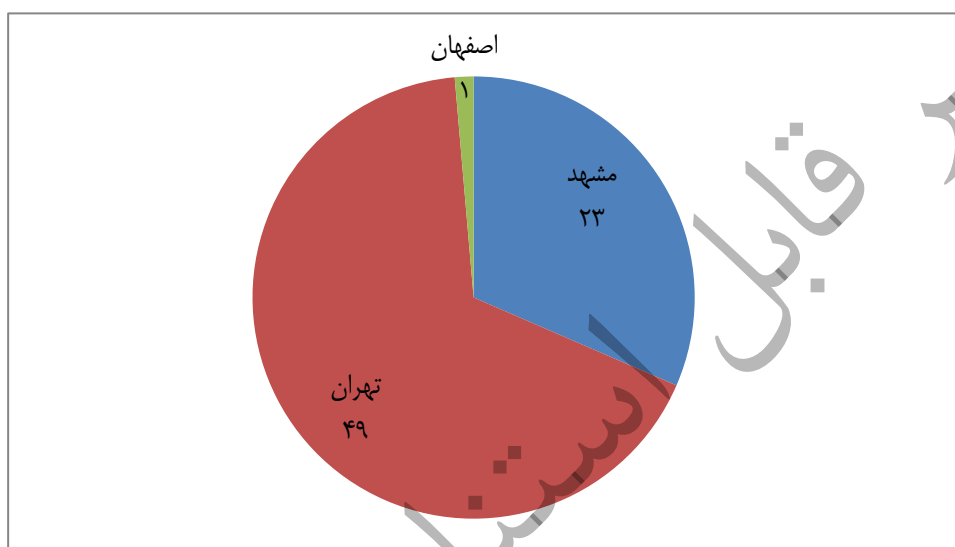
در پژوهش های مربوط به آمایش سرزمین بجای آسیب شناسی های کیفی نیاز است داده های توصیفی مقدماتی داشته باشیم تا برای پژوهش های کیفی و عمیق بستر اطلاعاتی مناسب و حساسیت های ذهنی لازم فراهم شود.

### توصیف احزاب و تشکل های سیاسی استان

گزارش آماری زیر برگرفته از داده های اداره کل سیاسی استانداری خراسان رضوی است.

در استان خراسان رضوی ۷۳ حزب سیاسی رسمی فعالیت دارند. مرکزیت برخی از این احزاب در داخل استان و مشخصاً شهر مشهد است و برخی دیگر احزاب ملی هستند که مجوز فعالیت در کل

کشور را دارند و از جمله در استان خراسان رضوی نیز فعال هستند. نمودار زیر وضعیت احزاب فعال در خراسان رضوی را از حیث مرکزیت مشخص می کند. از این قسمت به بعد در گزارش توصیفی هر جا از عبارت فعال بودن احزاب استفاده شود، منظور صرف حضور و اجازه فعالیت احزاب است، نه این که حزب یا احزاب مورد نظر واقعا فعال و پویا هستند. در خصوص فعال بودن احزاب به معنای واقعی آن داده های دقیق، شفاف و معتبری در دست نیست و در بخش بحث و جمع بندی به این موضوع اشاره خواهیم داشت.



شکل ۱. وضعیت احزاب فعال در استان از حیث مرکزیت

در جدول پیش رو اسامی احزاب فعال در استان خراسان رضوی با مرکزیت شهر مشهد را مشاهده می کنید.

جدول ۱. اسامی احزاب فعال در خراسان رضوی با مرکزیت مشهد

ردیف	نام حزب یا تشکل سیاسی	ردیف	نام حزب یا تشکل سیاسی
۱	انجمن اسلامی کارگران خراسان رضوی	۱۳	جامعه انجمن های اسلامی اصناف خراسان رضوی
۲	مجمع یاران انقلاب خراسان رضوی	۱۴	جمعیت فرهنگیان حامی دولت اسلامی
۳	جمعیت جوانان آبادگر خراسان رضوی	۱۵	جمعیت رجبیون
۴	جمعیت آبادگران حامی دولت اسلامی خراسان رضوی	۱۶	مجمع اسلامی اصناف خراسان رضوی
۵	کانون فرهنگی میثاق شهدا	۱۷	کانون تبادل اطلاعات زنان خراسان رضوی
۶	کانون اسلامی دانش آموختگان خراسان رضوی	۱۸	کانون اسلامی دانشگاهیان خراسان
۷	جمعیت اسلامی خراسان رضوی	۱۹	مجمع مشورتی اصلاح طلبان
۸	جمعیت خدمتگزاران سازندگی	۲۰	مجمع اصول گرایان اصلاح طلب

نام حزب یا تشکل سیاسی	ردیف	نام حزب یا تشکل سیاسی	ردیف
جامعه اسلامی دانش آموختگان دانشگاه های خراسان رضوی	۲۱	جمعیت اسلامی مهر خاور	۹
جمعیت مسلمانان آرمان گرا	۲۲	بنیاد راهبری آرمان انقلاب اسلامی خراسان رضوی	۱۰
جمعیت دوست داران توسعه مشهد الرضا	۲۳	انجمن اسلامی مهندسين خراسان رضوی	۱۱
		جمعیت دفاع از آرمان های انقلاب اسلامی	۱۲

در جدول زیر اسامی احزاب فعال در خراسان رضوی با مرکزیت تهران را مشاهده می کنید.

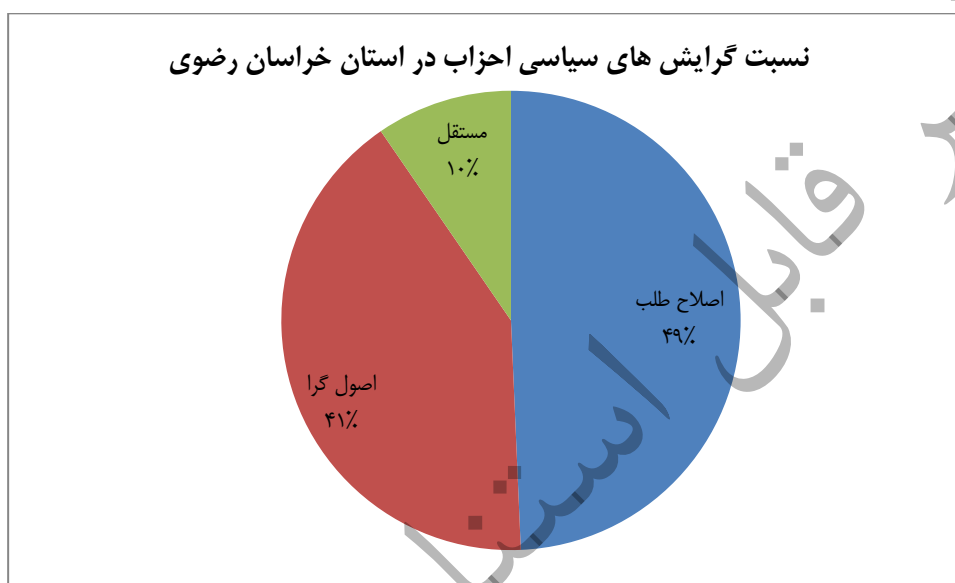
جدول ۲. اسامی احزاب فعال در خراسان رضوی با مرکزیت تهران

نام حزب یا تشکل سیاسی	ردیف	نام حزب یا تشکل سیاسی	ردیف
انجمن اسلامی مدرسین دانشگاه	۲۶	جامعه زینب(س)	۱
کانون همبستگی فرهنگیان ایران	۲۷	حزب مؤتلفه اسلامی خراسان رضوی	۲
سازمان دانش آموختگان ایران اسلامی	۲۸	جامعه اسلامی کارگران خراسان رضوی	۳
حزب همبستگی ایران اسلامی	۲۹	کانون اسلامی فارغ التحصیلان شبه قاره هند	۴
حزب اسلامی کار	۳۰	بنیاد باران	۵
مجمع متخصصین ایران	۳۱	انجمن اسلامی پزشکان ایران-شاخه خراسان رضوی	۶
حزب اعتدال و توسعه	۳۲	جمعیت زنان جمهوری اسلامی ایران	۷
حزب مردم سالاری ایران	۳۳	جمعیت ایثارگران انقلاب اسلامی-شاخه خراسان رضوی	۸
خانه فرهنگیان ایران	۳۴	جمعیت اسلامی زنان پیرو راه حضرت زهرا(س)- شاخه خراسان رضوی	۹
حزب جوانان ایران اسلامی	۳۵	جامعه اسلامی فرهنگیان-شاخه خراسان رضوی	۱۰
حزب توسعه ملی ایران اسلامی	۳۶	جمعیت آبادگران خراسان رضوی	۱۱
مجمع اسلامی کارکنان بانک ها	۳۷	جامعه اسلامی حامیان کشاورزی ایران	۱۲
حزب اراده ملت ایران	۳۸	جمعیت جوانان انقلاب اسلامی	۱۳
خانه پرستار	۳۹	انجمن اسلامی فرهنگیان	۱۴
حزب آزادی	۴۰	جمعیت حامیان انقلاب اسلامی	۱۵
حزب پیشرو اصلاحات	۴۱	مجمع نیروهای خط امام	۱۶
حزب مردمی اصلاحات ایران اسلامی	۴۲	خانه کشاورز خراسان رضوی	۱۷
انجمن روزنامه نگاران زن ایران	۴۳	انجمن اسلامی معلمان ایران خراسان رضوی	۱۸
مجمع دانش آموختگان ایران اسلامی	۴۴	حزب کارگزاران سازندگی خراسان رضوی	۱۹
مجمع ایثارگران	۴۵	حزب سعادت ایران	۲۰
حزب ندای ایرانیان	۴۶	حزب وفاق ایران	۲۱
کانون زندانیان سیاسی مسلمان قبل انقلاب اسلامی	۴۷	حزب اعتماد ملی	۲۲
جمعیت جوانان انقلاب اسلامی	۴۸	خانه کارگر	۲۳
حزب ایران سرفراز	۴۹	مجمع روحانیون مبارز	۲۴
		حزب الله ایران	۲۵

و نهایتاً تنها حزبی که با مرکزیت اصفهان در استان خراسان رضوی فعال است، عبارت است از حزب «سازمان عدالت و آزادی».

گرایش سیاسی احزاب فعال در استان خراسان رضوی

از میان ۷۳ حزب فعال در استان خراسان رضوی، ۳۶ حزب گرایش اصلاح طلبانه دارند، ۳۰ حزب گرایش اصول گرایانه دارند و ۷ حزب گرایش مستقل دارند.



شکل ۲. نگرایش سیاسی احزاب در استان خراسان رضوی

احزاب اصول گرای استان خراسان رضوی

لیست احزاب اصول گرایی که در استان خراسان رضوی حاضر هستند و اجازه فعالیت دارند، در جدول زیر آمده است.

جدول ۳. احزاب اصول گرای فعال در خراسان رضوی

ردیف	نام حزب یا تشکل سیاسی	مرکزیت
۱	انجمن اسلامی کارگران خراسان رضوی	مشهد
۲	مجمع یاران انقلاب خراسان رضوی	مشهد
۳	جمعیت جوانان آبادگر خراسان رضوی	مشهد
۴	جمعیت آبادگران حامی دولت اسلامی خراسان رضوی	مشهد
۵	کانون فرهنگی میثاق شهدا	مشهد
۶	کانون اسلامی دانش آموختگان خراسان رضوی	مشهد

مرکزیت	نام حزب یا تشکل سیاسی	ردیف
مشهد	جمعیت اسلامی خراسان رضوی	۷
مشهد	جمعیت خدمتگزاران سازندگی	۸
مشهد	جمعیت اسلامی مهر خاور	۹
مشهد	بنیاد راهبری آرمان انقلاب اسلامی خراسان رضوی	۱۰
مشهد	انجمن اسلامی مهندسين خراسان رضوی	۱۱
مشهد	جمعیت رجیبون	۱۲
مشهد	جمعیت دفاع از آرمان های انقلاب اسلامی	۱۳
مشهد	جامعه انجمن های اسلامی اصناف خراسان رضوی	۱۴
مشهد	جمعیت فرهنگیان حامی دولت اسلامی	۱۵
تهران	جامعه زینب(س)	۱۶
تهران	حزب مؤتلفه اسلامی خراسان رضوی	۱۷
تهران	جامعه اسلامی کارگران خراسان رضوی	۱۸
تهران	کانون اسلامی فارغ التحصیلان شبه قاره هند	۱۹
تهران	بنیاد باران	۲۰
تهران	انجمن اسلامی پزشکان ایران-شاخه خراسان رضوی	۲۱
تهران	جمعیت زنان جمهوری اسلامی ایران	۲۲
تهران	جمعیت ایثارگران انقلاب اسلامی-شاخه خراسان رضوی	۲۳
تهران	جمعیت اسلامی زنان پیرو راه حضرت زهرا(س)- شاخه خراسان رضوی	۲۴
تهران	جامعه اسلامی فرهنگیان-شاخه خراسان رضوی	۲۵
تهران	جمعیت آبادگران خراسان رضوی	۲۶
تهران	جامعه اسلامی حامیان کشاورزی ایران	۲۷
تهران	جمعیت حامیان انقلاب اسلامی	۲۸
تهران	جمعیت جوانان انقلاب اسلامی	۲۹
تهران	انجمن اسلامی فرهنگیان	۳۰

#### احزاب اصلاح طلب استان خراسان رضوی

احزاب اصلاح طلبی که در استان خراسان رضوی حاضر هستند و اجازه فعالیت دارند را در لیست زیر مشاهده می کنید.

#### جدول ۴. احزاب اصلاح طلب فعال در استان خراسان رضوی

مرکزیت	نام حزب یا تشکل سیاسی	ردیف
مشهد	مجمع اسلامی اصناف خراسان رضوی	۱
مشهد	کانون تبادل اطلاعات زنان خراسان رضوی	۲
مشهد	کانون اسلامی دانشگاهیان خراسان	۳
مشهد	مجمع مشورتی اصلاح طلبان	۴



ردیف	نام حزب یا تشکل سیاسی	مرکزیت
۵	مجمع نیروهای خط امام	تهران
۶	خانه کشاورز خراسان رضوی	تهران
۷	انجمن اسلامی معلمان ایران خراسان رضوی	تهران
۸	حزب کارگزاران سازندگی خراسان رضوی	تهران
۹	حزب سعادت ایران	تهران
۱۰	حزب وفاق ایران	تهران
۱۱	حزب اعتماد ملی	تهران
۱۲	خانه کارگر	تهران
۱۳	مجمع روحانیون مبارز	تهران
۱۴	حزب الله ایران	تهران
۱۵	انجمن اسلامی مدرسین دانشگاه	تهران
۱۶	کانون همبستگی فرهنگیان ایران	تهران
۱۷	سازمان دانش آموختگان ایران اسلامی	تهران
۱۸	حزب همبستگی ایران اسلامی	تهران
۱۹	حزب اسلامی کار	تهران
۲۰	مجمع متخصصین ایران	تهران
۲۱	حزب اعتدال و توسعه	تهران
۲۲	حزب مردم سالاری ایران	تهران
۲۳	خانه فرهنگیان ایران	تهران
۲۴	حزب جوانان ایران اسلامی	تهران
۲۵	حزب توسعه ملی ایران اسلامی	تهران
۲۶	مجمع اسلامی کارکنان بانک ها	تهران
۲۷	حزب اراده ملت ایران	تهران
۲۸	خانه پرستار	تهران
۲۹	حزب آزادی	تهران
۳۰	حزب پیشرو اصلاحات	تهران
۳۱	حزب مردمی اصلاحات ایران اسلامی	تهران
۳۲	انجمن روزنامه نگاران زن ایران	تهران
۳۳	مجمع دانش آموختگان ایران اسلامی	تهران
۳۴	مجمع ایثارگران	تهران
۳۵	حزب ندای ایرانیان	تهران
۳۶	سازمان عدالت و آزادی	اصفهان

#### احزاب مستقل فعال در استان خراسان رضوی

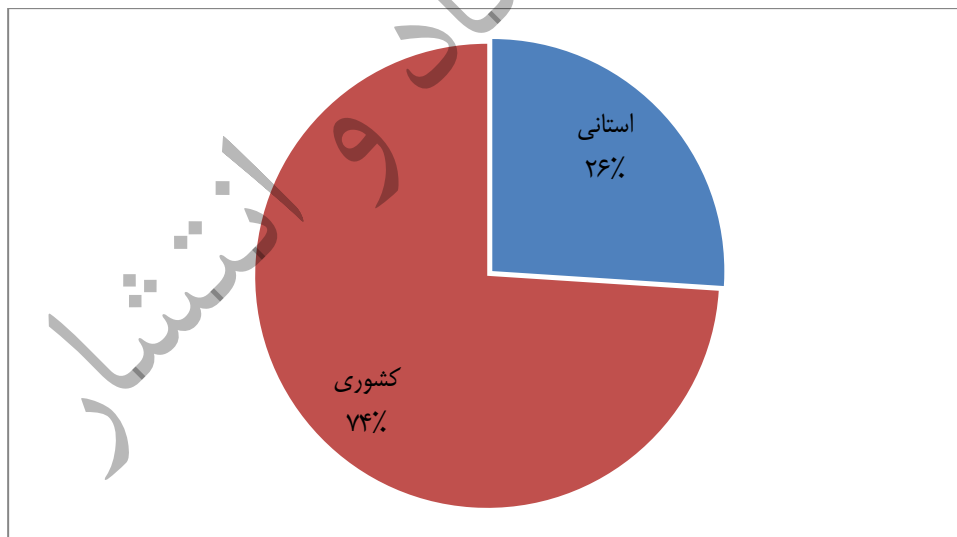
در لیست زیر اسامی هفت حزب مستقل در خراسان رضوی را مشاهده می کنید.

جدول ۵. احزاب مستقل فعال در استان خراسان رضوی

ردیف	نام حزب یا تشکل سیاسی	مرکزیت
۱	مجمع اصول گرایان اصلاح طلب	مشهد
۲	جامعه اسلامی دانش آموختگان دانشگاه های خراسان رضوی	مشهد
۳	جمعیت مسلمانان آرمان گرا	مشهد
۴	جمعیت دوست داران توسعه مشهد الرضا	مشهد
۵	کانون زندانیان سیاسی مسلمان قبل انقلاب اسلامی	تهران
۶	جمعیت جوانان انقلاب اسلامی	تهران
۷	حزب ایران سرافراز	تهران

## احزاب خراسان رضوی از حیث محدوده فعالیت

مجوز فعالیت برخی از احزاب فعال در استان خراسان رضوی، کشوری بوده و برخی صرفاً محدود به داخل استان است. مسلماً احزابی که مرکزیت آن ها داخل استان نیست و به شهر تهران یا اصفهان برمی گردد، احزابی هستند با محدوده فعالیت کشوری، اما برخی احزاب در استان هستند که محدوده فعالیت آن ها کشوریست اما مرکزیتشان شهر مشهد است. به هر صورت وضعیت احزاب فعال در خراسان رضوی را از لحاظ محدوده فعالیت می توان در نمودار زیر مشاهده نمود.



شکل ۳. محدوده فعالیت احزاب فعال در خراسان رضوی

همان طور که در نمودار فوق مشاهده می کنیم ۷۴ درصد احزاب فعال در استان خراسان رضوی معادل ۵۴ حزب، محدوده فعالیت کشوری دارند و ۲۶ درصد احزاب فعال در استان، محدوده فعالیت

استانی دارند. احزابی که محدوده فعالیت استانی دارند، یقیناً مرکزیت آن‌ها نیز داخل استان است اما احزابی که محدوده فعالیت کشوری دارند، برخی مرکزیت درون استانی و برخی مرکزیت برون استانی دارند. در جدول زیر وضعیت احزاب فعال در استان را از حیث محدوده فعالیت، مرکزیت و گرایش سیاسی، هم‌زمان مشاهده می‌کنیم.

جدول ۶. محدوده فعالیت احزاب خراسان رضوی

گرایش سیاسی	محدوده فعالیت	مرکزیت	نام حزب یا تشکل سیاسی
اصول‌گرا	استان	مشهد	انجمن اسلامی کارگران خراسان رضوی
اصول‌گرا	استان	مشهد	مجمع یاران انقلاب خراسان رضوی
اصول‌گرا	استان	مشهد	جمعیت جوانان آبادگر خراسان رضوی
اصول‌گرا	استان	مشهد	جمعیت آبادگران حامی دولت اسلامی خراسان رضوی
اصول‌گرا	استان	مشهد	کانون فرهنگی میثاق شهدا
اصول‌گرا	استان	مشهد	کانون اسلامی دانش آموختگان خراسان رضوی
اصول‌گرا	استان	مشهد	جمعیت اسلامی خراسان رضوی
اصول‌گرا	استان	مشهد	جمعیت خدمتگزاران سازندگی
اصول‌گرا	استان	مشهد	جمعیت اسلامی مهر خاور
اصول‌گرا	استان	مشهد	بنیاد راهبری آرمان انقلاب اسلامی خراسان رضوی
اصول‌گرا	استان	مشهد	انجمن اسلامی مهندسين خراسان رضوی
اصول‌گرا	کشور	مشهد	جمعیت رجبیون
اصول‌گرا	کشور	مشهد	جمعیت دفاع از آرمان‌های انقلاب اسلامی
اصول‌گرا	کشور	مشهد	جامعه انجمن‌های اسلامی اصناف خراسان رضوی
اصول‌گرا	کشور	مشهد	جمعیت فرهنگیان حامی دولت اسلامی
اصول‌گرا	کشور	تهران	جامعه زینب(س)
اصول‌گرا	کشور	تهران	حزب مؤتلفه اسلامی خراسان رضوی
اصول‌گرا	کشور	تهران	جامعه اسلامی کارگران خراسان رضوی
اصول‌گرا	کشور	تهران	کانون اسلامی فارغ‌التحصیلان شبه‌قاره هند
اصول‌گرا	کشور	تهران	بنیاد باران
اصول‌گرا	کشور	تهران	انجمن اسلامی پزشکان ایران-شاخه خراسان رضوی
اصول‌گرا	کشور	تهران	جمعیت زنان جمهوری اسلامی ایران
اصول‌گرا	کشور	تهران	جمعیت ایثارگران انقلاب اسلامی-شاخه خراسان رضوی
اصول‌گرا	کشور	تهران	جمعیت اسلامی زنان پیرو راه حضرت زهرا(س)-شاخه خراسان رضوی
اصول‌گرا	کشور	تهران	جامعه اسلامی فرهنگیان-شاخه خراسان رضوی
اصول‌گرا	کشور	تهران	جمعیت آبادگران خراسان رضوی
اصول‌گرا	کشور	تهران	جامعه اسلامی حامیان کشاورزی ایران
اصول‌گرا	کشور	تهران	جمعیت حامیان انقلاب اسلامی
اصول‌گرا	کشور	تهران	جمعیت جوانان انقلاب اسلامی

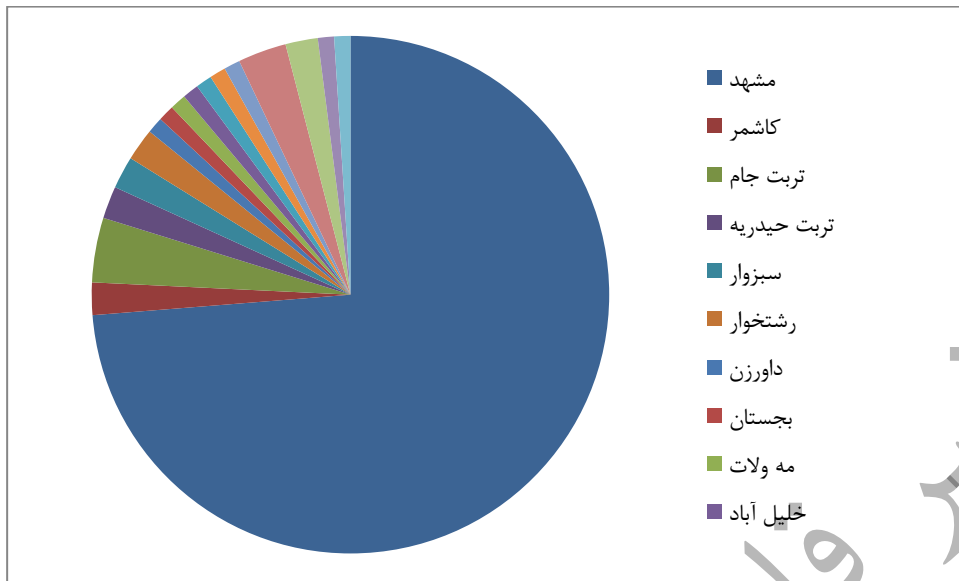
نام حزب یا تشکل سیاسی	مرکزیت	محدوده فعالیت	گرایش سیاسی
انجمن اسلامی فرهنگیان	تهران	کشور	اصول گرا
مجمع اسلامی اصناف خراسان رضوی	مشهد	استان	اصلاح طلب
کانون تبادل اطلاعات زنان خراسان رضوی	مشهد	استان	اصلاح طلب
کانون اسلامی دانشگاهیان خراسان	مشهد	استان	اصلاح طلب
مجمع مشورتی اصلاح طلبان	مشهد	استان	اصلاح طلب
مجمع نیروهای خط امام	تهران	کشور	اصلاح طلب
خانه کشاورز خراسان رضوی	تهران	کشور	اصلاح طلب
انجمن اسلامی معلمان ایران خراسان رضوی	تهران	کشور	اصلاح طلب
حزب کارگزاران سازندگی خراسان رضوی	تهران	کشور	اصلاح طلب
حزب سعادت ایران	تهران	کشور	اصلاح طلب
حزب وفاق ایران	تهران	کشور	اصلاح طلب
حزب اعتماد ملی	تهران	کشور	اصلاح طلب
خانه کارگر	تهران	کشور	اصلاح طلب
مجمع روحانیون مبارز	تهران	کشور	اصلاح طلب
حزب الله ایران	تهران	کشور	اصلاح طلب
انجمن اسلامی مدرسین دانشگاه	تهران	کشور	اصلاح طلب
کانون همبستگی فرهنگیان ایران	تهران	کشور	اصلاح طلب
سازمان دانش آموختگان ایران اسلامی	تهران	کشور	اصلاح طلب
حزب همبستگی ایران اسلامی	تهران	کشور	اصلاح طلب
حزب اسلامی کار	تهران	کشور	اصلاح طلب
مجمع متخصصین ایران	تهران	کشور	اصلاح طلب
حزب اعتدال و توسعه	تهران	کشور	اصلاح طلب
حزب مردم سالاری ایران	تهران	کشور	اصلاح طلب
خانه فرهنگیان ایران	تهران	کشور	اصلاح طلب
حزب جوانان ایران اسلامی	تهران	کشور	اصلاح طلب
حزب توسعه ملی ایران اسلامی	تهران	کشور	اصلاح طلب
مجمع اسلامی کارکنان بانک ها	تهران	کشور	اصلاح طلب
حزب اراده ملت ایران	تهران	کشور	اصلاح طلب
خانه پرستار	تهران	کشور	اصلاح طلب
حزب آزادی	تهران	کشور	اصلاح طلب
حزب پیشرو اصلاحات	تهران	کشور	اصلاح طلب
حزب مردمی اصلاحات ایران اسلامی	تهران	کشور	اصلاح طلب
انجمن روزنامه نگاران زن ایران	تهران	کشور	اصلاح طلب
مجمع دانش آموختگان ایران اسلامی	تهران	کشور	اصلاح طلب
مجمع ایثارگران	تهران	کشور	اصلاح طلب
حزب ندای ایرانیان	تهران	کشور	اصلاح طلب

نام حزب یا تشکل سیاسی	مرکزیت	محدوده فعالیت	گرایش سیاسی
سازمان عدالت و آزادی	اصفهان	کشور	اصلاح طلب
مجمع اصول گرایان اصلاح طلب	مشهد	استان	مستقل
جامعه اسلامی دانش آموختگان دانشگاه های خراسان رضوی	مشهد	استان	مستقل
جمعیت مسلمانان آرمان گرا	مشهد	استان	مستقل
جمعیت دوست داران توسعه مشهد الرضا	مشهد	استان	مستقل
کانون زندانیان سیاسی مسلمان قبل انقلاب اسلامی	تهران	کشور	مستقل
جمعیت جوانان انقلاب اسلامی	تهران	کشور	مستقل
حزب ایران سرفراز	تهران	کشور	مستقل

بنابراین همان طور که در جدول فوق مشاهده می شود علاوه بر چهار حزب جمعیت رجیبیون، جمعیت دفاع از آرمان های انقلاب اسلامی، جامعه انجمن های اسلامی اصناف خراسان رضوی، جمعیت فرهنگیان حامی دولت اسلامی که مرکزیت درون استانی دارند اما مجوز فعالیت کشوری، سایر احزابی که مرکزیت درون استانی-شهر مشهد- دارند، مجوز فعالیتشان نیز در محدوده استان است و بنابراین مابقی احزاب فعال در استان، در واقع شاخه استانی یک حزب کشوری هستند که همه آن ها مرکزیتشان شهر تهران است به جز حزب سازمان عدالت و آزادی که مرکزیت شهر اصفهان را دارد.

#### پراکندگی احزاب در شهرستان های استان

احزاب ذکر شده در استان خراسان رضوی که برخی محدوده فعالیت استانی و برخی محدوده فعالیت کشوری دارند، به این معنا نیست که در تمامی شهرستان های استان فعال هستند، بلکه هر کدام در برخی و به تعبیر درست تر در معدود شهرستان های استان فعال هستند و بیشتر احزاب فعالیتشان در پایتخت استان یعنی شهر مشهد خلاصه می شود. شهرهای دارای حزب فعال در استان را در نمودار زیر مشاهده می کنیم.



شکل ۴. پراکندگی احزاب در شهرستان‌های استان

برای توضیح بیشتر نمودار فوق لازم است به داده‌های آماری زیر توجه کنیم:

اولاً تمام احزاب فعال در استان در شهر مشهد دارای دفتر و شعبه هستند. بنابراین در شهر مشهد ۷۳ حزب سیاسی حضور دارند. از سویی از ۲۸ شهرستان استان خراسان رضوی فقط در ۱۷ شهرستان احزاب سیاسی حضور دارند و دارای دفتر و شعبه می‌باشند. به تعبیری در ۱۱ شهرستان استان هیچ حزب استانی یا کشوری دارای دفتر و شعبه نیست. وضعیت شهرستان‌هایی که دارای شعب برخی احزاب استانی یا کشوری هستند نیز در جدول زیر ارائه شده است.

جدول ۷. پراکندگی احزاب در شهرستان‌های استان

ردیف	شهرستان	نام حزب یا تشکل سیاسی	گرایش سیاسی
۱	مشهد	تمامی ۷۳ حزب موجود در استان	۳۶ حزب اصلاح طلب
			۳۰ حزب اصول‌گرا
			۷ حزب مستقل
۲	تربت جام	انجمن اسلامی مهندسين خراسان رضوی	اصول‌گرا
		انجمن اسلامی فرهنگیان	اصول‌گرا
		مجمع مشورتی اصلاح طلبان	اصلاح طلب
		حزب ندای ایرانیان	اصلاح طلب
۳	نیشابور	جامعه اسلامی حامیان کشاورزی ایران	اصول‌گرا
		انجمن اسلامی فرهنگیان	اصول‌گرا
		انجمن اسلامی مهندسين خراسان رضوی	اصول‌گرا
۴	کاشمر	مجمع مشورتی اصلاح طلبان	اصلاح طلب

ردیف	شهرستان	نام حزب یا تشکل سیاسی	گرایش سیاسی
		سازمان عدالت و آزادی	اصلاح طلب
۵	تربت حیدریه	انجمن اسلامی فرهنگیان	اصول گرا
		مجمع مشورتی اصلاح طلبان	اصلاح طلب
۶	سبزوار	مجمع مشورتی اصلاح طلبان	اصلاح طلب
		حزب مردمی اصلاحات ایران اسلامی	اصلاح طلب
۷	رشتخوار	مجمع مشورتی اصلاح طلبان	اصلاح طلب
		حزب اسلامی کار	اصلاح طلب
۸	فریمان	انجمن اسلامی مهندسين خراسان رضوی	اصول گرا
		انجمن اسلامی فرهنگیان	اصول گرا
۹	داورزن	حزب همبستگی ایران اسلامی	اصلاح طلب
۱۰	بجستان	مجمع مشورتی اصلاح طلبان	اصلاح طلب
۱۱	مه ولات	مجمع مشورتی اصلاح طلبان	اصلاح طلب
۱۲	خلیل آباد	مجمع مشورتی اصلاح طلبان	اصلاح طلب
۱۳	خواف	مجمع مشورتی اصلاح طلبان	اصلاح طلب
۱۴	کلات	مجمع مشورتی اصلاح طلبان	اصلاح طلب
۱۵	بینالود، طرهبه، شاندیز	مجمع مشورتی اصلاح طلبان	اصلاح طلب
۱۶	جغتای	انجمن اسلامی فرهنگیان	اصول گرا
۱۷	گناباد	جامعه اسلامی حامیان کشاورزی ایران	اصول گرا

### بحث و جمع بندی وضعیت احزاب در استان

باید یادآور شویم که حزب، تشکیلاتی است که اجازه قانونی برای انجام فعالیت سیاسی در کشور دارد؛ هرچند ذیل قوانین مشخص. کمیت و کیفیت فعالیت احزاب در کشور، بیانگر معانی و مفاهیم بسیار مهم و حساس سیاسی است.

اگر در یک کشور، کنشگران سیاسی و افراد حساس به مسائل سیاسی و متمایل به فعالیت های گروهی وجود داشته باشد اما استقبال نسبت به احزاب وجود نداشته باشد، در واقع این یک تهدید برای آرامش سیاسی کشور و استان است. چرا که این نشان گر این است که اعتماد به قانون کم شده، اعتبار آن نزد مردم زیر سوال رفته و فعالیت های تشکیلاتی سیاسی در زیر پوست شهر به صورت پنهان در حال صورت گرفتن است و بنابراین مدیریت آن، مدیریت دشوارتری است؛ اگر قابل مدیریت باشد.

اگر در یک کشور حساسیت سیاسی میان مردم وجود داشته باشد اما میل به فعالیت گروهی و تشکیلاتی وجود نداشته باشد، باز تهدیدی برای پیشرفت و توسعه سیاسی کشور است، چرا که حکومتی که مردم آن حساسیت سیاسی داشته باشند اما فعالیت گروهی بلد نباشند، مسیر دست یابی به خواسته های سیاسی خود را مسدود خواهند یافت و لذا نارضایی های سیاسی آن ها به طرح و برنامه و تلاش برای تأثیرگذاری و تغییر منجر نخواهد شد و حکومتی که مردمش آن را رها نکنند و برای راست و درست کردن آن همت های خود را جمع نکنند، برای اصلاح خود و تطبیق خود با خواست مردمش تلاش و حرکتی نخواهد داشت و لذا به یکباره با سرریز نارضایی ها و آتش فشان خشم مردم مواجه خواهد شد که دیگر چون فعالیت حزبی و تشکیلاتی قابل مدیریت نیست و پیامدهای نامطلوبی از جنس شورش ها و انقلاب ها خواهد داشت.

اگر در یک کشور اساساً هیچ گونه حساسیت سیاسی وجود نداشته باشد، چه برسد به فعالیت تشکیلاتی و حزبی، باید برای مردم آن کشور نگران بود، چرا که هر گونه اعمال قدرت نامطلوب یا هرگونه ظلم احتمالی که بر آن ها برود و در ازای بی تفاوتی تداوم و غلظت یابد، پیامد طبیعی عمل خود آن هاست. زیمل که یکی از نظریه پردازان جامعه شناسی است در خصوص فرماندهی و فرمانبری اثبات می کند که تسلط مبتنی بر تحمیل اراده بالا دست بر زیر دست نیست، بلکه مستلزم یک کنش دو جانبه است. آن چه که به صورت اعمال قدرت مطلق از سوی کسی و تن در دادن از سوی دیگران نمود دارد، انسان را می فریبد، حال آن که قدرت، مستلزم یک کنش متقابل و مبادله است. از این روی عمل بالا دست را نمی توان بدون ارجاع به عمل زیردست درک کرد و برعکس. عمل یک فرد را تنها با ارجاع به عمل دیگران می توان تحلیل کرد، زیرا این دو بخش هایی از یک نظام کنش متقابلند که بر عمل هر دو طرف حاکم است. هر کوششی در جهت تحلیل کنش اجتماعی بدون چنین ارجاعی به عنوان نمونه های بارز سفسطه جدایی شناخته می شود. (کوزر؛ ۱۳۸۸: ۲۵۸) بنابراین طبق نظر زیمل این یک سفسطه است که ما گمان کنیم کنش حاکمان یا صاحبان قدرت جدا و مستقل از کنش مردم است.

نهایتاً می توان نتیجه گرفت که بهترین حالت برای یک نظام سیاسی پویا که خودش بتواند خودش را اصلاح و ترمیم کند این است که مردمش اولاً حساسیت ها و دغدغه های سیاسی را از دست ندهند و ثانیاً برای دغدغه های سیاسی خود انگیزه های فعالیت گروهی قانونی داشته باشند. فعالیت حزبی با کیفیت و یا به تعبیری آباد بودن احزاب در کشور، رسیدن به این مقصود است.

حال باید این سوال را پرسید که وضعیت احزاب در استان خراسان رضوی، نمایانگر کدام یک از حالات چهارگانه فوق است؟



در پاسخ باید یادآوری کنیم که داده های فوق توصیفی کلی و ارزشمند از احزاب ثبت شده یا حاضر در استان خراسن رضوی است. ثبت و حضور یا دفتر و شعبه داشتن یک حزب در فلان استان و فلان شهرستان به معنای فعالیت آن حزب نیست، بلکه صرفا به معنای ثبت حقوقی و رسمی آن حزب و اجازه فعالیت آن حزب در استان و شهرستان مورد نظر است. از چنین داده هایی نهایتا می توان برداشت کرد که هم از سویی ظرفیت و اجازه فعالیت حزبی در استان به اندازه کافی وجود دارد و هم رگه هایی از انگیزه و امید برای فعالیت حزبی یا به تعبیری فعالیت تشکیلاتی قانونی برای تاثیرگذاری و نفوذ بر قدرت. اما از داده ها و گزارش توصیفی فوق نمی توانیم نتیجه بگیریم که به صرف ثبت بودن ۷۳ حزب در استان پس فعالیت حزبی در استان خراسان رضوی آباد است و نیز نمی توانیم نتیجه بگیریم که بخاطر وجود احزاب اصلاح طلب بیشتر در استان پس نگرش سیاسی افراد در خراسان رضوی بیش تر اصلاح طلبانه است، چرا که بررسی کیفیت فعالیت احزاب یا ارزیابی عملکرد و اثربخشی احزاب کار دیگریست که تا انجام نشود چنین نتیجه گیری هایی نمی شود انجام داد و انجام چنین ارزیابی یا مطالعاتی پیش از هرچیز سامانه یا روشی برای جمع آوری داده های لازم را نیاز دارد. این که هر حزب چند نفر عضو دارد؟ از میان اعضای حزب چند نفر فعال و چند نفر منفعل هستند؟ این که جلسات شورای مرکزی آن هرچند وقت یکبار انجام می شود؟ این که فعالیت های درون حزبی و برون حزبی حزب چیست؟ فعالیت های فرهنگی به چه میزان است؟ فعالیت های مستقیم سیاسی به چه میزان است؟ میزان شناخته شدن و جاذبه یک حزب در میان مردم چه اندازه است و بسیاری سوالات دیگر می تواند اولاً فعال بودن و ثانياً میزان اثربخش بودن یک حزب را بررسی کند.

بنابراین برای این که بتوان از ظرفیت وجود احزاب ثبت شده در استان کمال استفاده را داشت و احزاب احیانا خاموش را احیا کرد تا فضای سیاسی استان جان دوباره بگیرد و به تبعش قدرت سیاسی در استان تقویت شود، نیاز است تا بستر مناسب برای به دست آوردن داده های لازم فراهم شود و در گام بعد مطالعات لازم بر روی داده ها صورت بگیرد و سپس بر مبنای نتایج حاصله برای تقویت فعالیت حزبی در استان تصمیم گیری و سیاست گذاری شود. بی تفاوتی نسبت به این مسأله از سوی ارگان های ذیربط-به ویژه استانداری- ضربه ای جدی بر پیکره قدرت سیاسی در استان است. اعتلای مدیریت سیاسی استان در گرو نیروهای اجتماعی سازمان یافته است که برای فعالیت سیاسی حاضر باشند ذیل قانون خودشان را تعریف کنند و به فعالیت گروهی جدی بپردازند. حتی اگر به ظاهر مخالفان سیاسی خودشان را در قید قانون احزاب قرار دهند و به صورت ثبت شده و رسمی به فعالیت سیاسی بپردازند قابل مدیریت خواهند بود و به توسعه سیاسی استان دامن می زنند اما سرد شدن و خاموش شدن احزاب، فعالیت های سیاسی را به لایه های پنهان و غیرقابل مدیریت می برد. بنابراین هر گونه تشویقی چه از جنس گشایش فضای سیاسی و آزادی عمل بیش

تر برای احزاب، چه از جنس تسهیلات مالی و ایجاد پشتوانه اقتصادی برای فعالیت احزاب و چه هر گونه سیاست تشویقی دیگری که مبتنی بر مطالعه کیفی احزاب بوده باشد، تقویت احزاب در استان، توسعه سیاسی و در نتیجه مدیریت آسان تر، شفاف تر و کیفی تر اوضاع سیاسی استان است.

### تجمعات و اعتصابات کارگری

همان طور که در سرفصل احزاب مشاهده کردیم برخی اصناف و اتحادیه ها که برای احقاق حقوق خود تشکیل شده اند، در صورتی که قصد انجام فعالیت های سیاسی یا گاهی انجام راهپیمایی و اعتراضات و اعتصابات را دارند باید به عنوان حزب سیاسی اخذ مجوز کنند. از این روست که در میان اسامی احزاب سیاسی استان گاهی با اسامی برخی اصناف و اتحادیه های شغلی نیز مواجه می شویم. حزب اسلامی کار، انجمن اسلامی کارگران خراسان رضوی، جامعه اسلامی کارگران خراسان رضوی و خانه کارگر، احزاب سیاسی مرتبط با اتحادیه های کارگری در استان خراسان هستند. فعالیت سیاسی این احزاب کاملا مشخص و ذیل قانون نحوه فعالیت احزاب و گروه های سیاسی صورت می گیرد و در صورت تخلف هم طبق همان قانون پیگیری و مواخذه می شود، اما گاهی مراکز و واحدهای کارگری استان، مستقل از احزاب سیاسی ثبت شده و رسمی، تنش های کارگری ایجاد می کنند و با حرکت های اعتراضی، تجمع، تحصن و اعتصاب به گسترش آن دامن می زنند. تنش ها و تجمعات کارگری ممکن است ابعاد امنیتی و سیاسی پیدا کند، از این رو کمیسیون کار و کارگری استان متشکل از اعضای زیر برای مدیریت این تنش ها و تجمعات برنامه ریزی دارند.

اعضای کمیسیون کار و کارگری استان:

- ۱ - معاون سیاسی اجتماعی استانداری
- ۲ - مدیر کل سیاسی و انتخابات استان
- ۳ - رئیس کل دادگستری استان
- ۴ - فرماندار شهرستان
- ۵ - مدیر کل اطلاعات استان
- ۶ - رئیس سازمان صنایع و معادن استان
- ۷ - رئیس سازمان کار و امور اجتماعی استان
- ۸ - مدیر کل دفتر هماهنگی امور اقتصادی استانداری
- ۹ - مدیر کل بیمه تامین اجتماعی استان
- ۱۰ - فرمانده نیروی انتظامی استان - معاونت اطلاعات

### ۱۱- فرماندهی بسیج ادارات و کارخانجات و اصناف سپاه منطقه استان

مدیریت کمیسیون کار و کارگری استان بر عهده استانداری و ریاست آن مشخصاً وظیفه معاون سیاسی اجتماعی استاندار است. بنابراین اداره کل سیاسی استانداری برای مدیریت کمیسیون کار و کارگری استان، مشخصاً روش اجرایی زیر را برنامه ریزی کرده اند:

#### هدف کمیسیون کار و کارگری

هماهنگ نمودن کلیه ارگان های ذیربط و تبیین حدود وظایف هر کدام در رابطه با مسائل سیاسی امنیتی مراکز کارگری استان

بررسی و تحلیل نارضایتی ها و معضلات موجود واحدهای کارگری استان

هماهنگ نمودن سیاست های کلی دولت در شرایط مختلف در برخورد با مسائل کارگری

بحث و تبادل نظر پیرامون مشکلات مدیریتی و اقتصادی واحدهای کارگری که دارای تبعات سیاسی امنیتی می باشند.

#### دامنه کاربرد روش اجرایی

این روش اجرایی در کلیه مراکز کارگری، شامل واحدهای تولیدی، صنعتی، معدن و... سطح استان، کلیه دستگاه های اجرایی مرتبط با واحدهای کارگری، مراکز انتظامی، اطلاعاتی، نظامی و قضایی کاربرد دارد.

#### مسئولیت های اصلی کمیسیون کار و کارگری

- ریاست کمیسیون کار و کارگری به عهده معاون سیاسی-اجتماعی استاندار می باشد.
- دبیر کمیسیون کار و کارگری استان به عهده مدیرکل سیاسی استانداری می باشد.
- مسئولیت نظارت بر حسن اجرای این روش اجرایی به عهده معاونت سیاسی و اجتماعی و مدیرکل دفتر سیاسی استانداری می باشد.
- مسئولیت تغییر و بروزآوری این روش اجرایی به عهده دفتر سیاسی و کارشناس ذیربط می باشد.
- مسئولیت به روزآوری اهداف و وظایف کمیسیون به عهده اعضای کمیسیون می باشد که جهت تصویب به کمیسیون کارگری شورای امنیت کشور ارسال می شود.

#### ورودی ها

- دستورالعمل های واصله از کمیسیون شاک
- گزارشات و صورت جلسات فرمانداری های سطح استان
- گزارشات دستگاه های عضو کمیسیون و منبع خبری

- صورت جلسات کمیته های تخصصی ستاد بحران و کمیته های کارگری شهرستان های تابعه استان

- شکایات مکتوب و مراجعات حضوری کارگران یا نمایندگان آن ها و شوراهای کارگری

#### خروجی ها

- تشکیل کمیسیون کار و کارگری استان و ارسال صورت جلسات کمیسیون به وزارت کشور و سایر مبادی ذیربط جهت پیگیری و اقدام

- ارسال آمارهای ماهانه و فصلی از تنش های کارگری استان به وزارت کشور و مسئولین ذی ربط.

- تجزیه و تحلیل مقایسه ای آمارهای تنش های کارگری سالانه

- ارسال دستورالعمل ها و بخشنامه های موضوعی به کلیه فرمانداری ها و دستگاه های ذیربط.

- ارجاع شکایات و گزارش ها به دستگاه های ذیربط جهت بررسی کارشناسی و اقدام قانونی.

- ارتباط تلفنی با کارشناسان و مسئولین دستگاه های ذیربط.

#### روش پایش و اندازه گیری

- تطبیق گزارشات دستگاه های مختلف و جمع بندی آن

- بررسی صحت و سقم گزارشات دریافتی جهت تصمیم گیری

- نظارت بر دستگاه های عضو کمیسیون و فرمانداری ها توسط معاونت سیاسی و مدیرکل سیاسی استانداری.

- مقایسه آماری تنش ها با دوره مشابه.

#### تشکل های دانشجویی

یکی دیگر از نیروهای اجتماعی که فعالیت ها و جنبش های آن ها گاهی ممکن است ابعاد سیاسی پیدا کند، تشکل های دانشجویی است. گاهی تشکل های دانشجویی ذیل شاخه دانشجویی یا دانشگاهی برخی احزاب فعالیت می کنند که کاملاً مدیریت شده و منطبق بر ماده احزاب مورد نظارت استانداری و نهادهای ذیربط هستند اما گاهی مسائل یا بحران هایی داخل فضای دانشگاه یا به هر صورت مرتبط با دانشجویان ایجاد می شود که اگر آن مسائل و بحران ها مدیریت نشود منجر به ایجاد تنش اولاً در فضای دانشگاه شده و بعد به خارج از این فضا گسترش می یابد. از این رو

برای مدیریت تبعات سیاسی حرکت ها و جنبش های دانشجویی، اداره کل سیاسی استانداری ذیل کمیسیون دانشجویی، روش اجرایی زیر را برنامه ریزی کرده است.

#### اعضای کمیسیون دانشجویی

- کمیسیون ویژه دانشجویی متشکل است از:
- معاون سیاسی-اجتماعی استاندار(رئیس)
- مدیرکل سیاسی استانداری(دبیر)
- نمایندگان دستگاه قضایی(عضو)
- معاون اداره کل اطلاعات استان(عضو)
- معاون اطلاعات فرماندهی انتظامی استان
- مسئول دفاتر نمایندگی نهاد ولی فقیه در دانشگاه ها
- معاونین دانشجویی دانشگاه ها

#### اهداف کمیسیون دانشجویی

- کمک به مدیریت دانشگاه ها در جهت رفع مسائل و مشکلات دانشجویی
- بررسی مسائل سیاسی اجتماعی دانشگاه ها
- جلوگیری از گسترش تنش ها و تبعات منفی از محیط دانشگاه به خارج از دانشگاه
- ایجاد وحدت رویه و تقسیم کار به هنگام بروز بحران
- تقویت نهادهای قانونی در دانشگاه ها در راستای فعالیت های سیاسی، صنفی، علمی و ...

#### دامنه کاربرد

- این روش اجرایی، کلیه شهرستان های دارای مرکز آموزش عالی، سازمان ها، نهادها و ارگان های ذیربط اطلاعات، نیروی انتظامی، دادگستری، دانشگاه ها، نمایندگان ولی فقیه در دانشگاه ها کاربرد دارد.
- این روش اجرایی همچنین در کمیسیون ویژه دانشگاه های شاخه(وزارت کشور، دفتر سیاسی) کاربرد دارد.

#### مسئولیت های کمیسیون دانشجویی

- مسئولیت کمیسیون به عهده معاون سیاسی اجتماعی استاندار می باشد و دبیر کمیسیون، مدیر کل دفتر سیاسی استانداری می باشد.

- مسئولیت نظارت بر حسن اجرای این امر به عهده معاونت سیاسی اجتماعی و مدیرکل سیاسی می باشد.
- مسئولیت تغییر و به روز آوری این روش به عهده کارشناس ذیربط می باشد.

#### ورودی های کمیسیون

- دستورالعمل کمیسیون دانشجویی واصله از وزارت کشور
- گزارشات واصله از فرمانداری ها
- گزارش نهادهای امنیتی-انتظامی
- شکایات، بیانیه ها، اطلاعیه های دانشجویی (تشکل های دانشجویی)

#### خروجی های کمیسیون

- تشکیل کمیسیون ویژه دانشگاه ها (دانشجویی)
- ابلاغ مصوبات کمیسیون به دستگاه های اجرایی، امنیتی، انتظامی، دستگاه های قضایی، فرمانداری های ذیربط، کمیسیون دانشجویی شاک.
- جمع بندی و ارسال اخبار و گزارشات به دفتر سیاسی وزارت کشور و معاونین ذیربط استانداری (سیاسی-امنیتی)
- برنامه ریزی برای برگزاری نشست مسئولین ذیربط با اعضای تشکل های دانشجویی

#### مطالبات اهل سنت

از جمله نیروهای اجتماعی در استان خراسان رضوی که فعالیت های آن ها گاهی ممکن است ابعاد سیاسی و امنیتی پیدا کند، اقلیت اهل سنت هستند که غالباً در خراسان رضوی حنفی مذهب می باشند. برای این که درگیری یا تنش های مذهبی در سطح استان با دامنه پیامدهای غیر قابل کنترل امنیتی و سیاسی ایجاد نشود، مدیریت این اقلیت مذهبی نیز ذیل معاونت سیاسی اجتماعی استانداری خراسان رضوی انجام می شود. استانداری خراسان رضوی در روش اجرایی مدیریت مطالبات اهل سنت به موارد زیر توجه داشته است:

#### هدف از پیگیری مسائل اهل سنت

- پاسخ گویی به مطالبات قانونی اهل سنت
- جلب اعتماد آن ها به دولت و نظام
- جلوگیری از درگیری و تنش مذهبی در سطح استان
- رضایتمندی اهل سنت در مناطق تلفیقی (شیعه، سنی)

### دامنه کاربرد این روش

این روش اجرایی در سطح استان به ویژه در شهرستان های سنی نشین (سرخس، تربت جام، تایباد، خواف، قاین، درگز و مشهد) کاربرد دارد.

### مسئولیت مدیریت مسائل اهل سنت

- مسئولیت اجرای این روش اجرایی به عهده کارشناس ذیربط و اداره سیاسی استانداری می باشد.
- مسئولیت نظارت بر حسن اجرای این روش اجرایی به عهده معاونت سیاسی اجتماعی و مدیرکل سیاسی می باشد.
- مسئولیت تغییر و به روز آوری این روش اجرایی به عهده کارشناس ذی ربط و اداره سیاسی استانداری می باشد.

### ورودی ها

- قوانین، آیین نامه ها، دستورالعمل ها و بخشنامه های مرتبط
- سخنرانی ها و موضع گیری های مسئولین رده اول نظام، مراجع تقلید و علما
- اخبار و گزارشات ارگان ها و سازمان های اطلاعاتی، انتظامی، فرمانداری ها
- درخواست یا مراجعه حضوری افراد

### خروجی ها

- اتخاذ تصمیم پیرامون مطالبات اهل سنت
- انعکاس و اطلاع رسانی به مراجع ذی صلاح
- تشکیل کمیسیون سیاسی
- ارجاع جهت طرح مطالب در کمیسیون اماکن مذهبی مستقر در دفتر اجتماعی
- تشکیل جلسات کارشناسی در دفتر سیاسی
- برگزاری همایش های هفته وحدت

### ۷-۷-۳- تحلیل ارتباطات سیاسی - اجتماعی

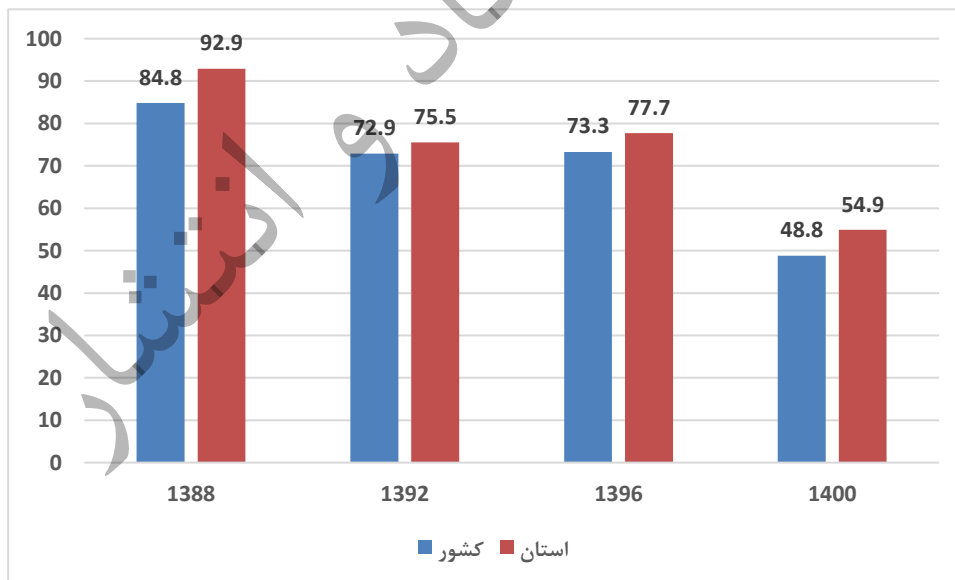
اگر انتخابات را به عنوان یکی از نمودهای عینی بروز و ظهور تمایلات و گرایشهای سیاسی بپنداریم، میتوان تحلیل ارتباطات سیاسی-اجتماعی استان را بر اساس میزان مشارکت در انتخابات ریاست جمهوری بررسی کرد. براساس نتایج منتشر شده در خصوص میزان مشارکت ساکنین استان طی چهار دوره انتخابات ریاست جمهوری در سال های ۱۳۸۸، ۱۳۹۲، ۱۳۹۶ و ۱۴۰۰ میتوان گفت که نرخ مشارکت در انتخابات ریاست جمهوری چه در استان و چه در کشور بجز اندک رشدی که در انتخابات سال ۱۳۹۶ داشته، روند

نزولی به خود گرفته است. بطوریکه نرخ مشارکت استان از حدود ۹۳ درصد در سال ۱۳۸۸ به حدود ۵۵ درصد در سال ۱۴۰۰ کاهش داشته است. در واقع حدود ۳۸ درصد از میزان مشارکت مردم استان در انتخابات ریاست جمهوری (از ۱۳۸۸ تا ۱۴۰۰) کاسته شده است. آمارها در سطح کشور نیز نشان از کاهش شدید میزان مشارکت مردم در انتخابات ریاست جمهوری دارد، بطوریکه از میزان حدود ۸۵ درصد مشارکت در سال ۱۳۸۸ به حدود ۴۹ درصد در سال ۱۴۰۰ رسیده است که نشان از کاهش ۳۶ درصدی دارد.

جدول ۸. نرخ مشارکت در چهار دوره انتخابات ریاست جمهوری استان خراسان رضوی در مقایسه با کشور

شرح	آرای ماخوذه	نرخ مشارکت
استان خراسان رضوی	۳'۱۸۱'۹۹۰	۹۲.۹
	۳'۹۵۶'۸۲۳*	۷۵.۵
	۳.۴۵۶.۳۸۲	۷۷.۷
	۲.۵۳۶.۲۴۲	۵۴.۹
کشور	۳۹.۳۷۱.۲۱۴	۸۴.۸
	۳۶.۸۲۱.۵۳۸	۷۲.۹
	۴۱.۳۶۵.۶۷۶	۷۳.۳
	۲۸.۹۳۳.۰۰۴	۴۸.۸

\* تعداد آرای صحیح



شکل ۵. تغییرات نرخ مشارکت در انتخابات ریاست جمهوری استان خراسان رضوی در مقایسه با کشور



#### ۴-۷- تحلیل جایگاه اشخاص موثر در روابط و پدیده‌های سیاسی و اجتماعی

یکی از موانع و محدودیت‌های عمده در بررسی روابط اجتماعی و سیاسی نبود آمار و اطلاعات هست که حساسیت مقامات سیاسی- اجتماعی در دادن حداقل اطلاعات موجود این موانع و محدودیت‌ها را مضاعف می‌نماید. بر این اساس تهیه این بند نیازمند دریافت آمار و اطلاعات مورد نیاز است.

#### ۵-۷- تحلیل تاثیر ارتباط نهادهای غیر دولتی بر دولت

براساس آیین نامه اجرایی تاسیس و فعالیت سازمان‌های غیردولتی، سازمان غیردولتی به تشکل‌هایی اطلاق می‌شود که توسط گروهی از اشخاص حقیقی یا حقوقی غیرحکومتی به صورت داوطلبانه با رعایت مقررا مربوطه تاسیس شده و دارای اهداف غیرانتفاعی و غیرسیاسی می‌باشند. بر همین اساس این سازمان‌ها می‌توانند با عناوینی همچون جمعیت، انجمن، کانون، مرکز، گروه، مجمع، خانه و موسسه فعالیت نموده و از این اصطلاحات به جای واژه سازمان در نامگذاری خود استفاده نمایند. همچنین واژه غیردولتی به این معناست که دستگاه‌های حکومتی در تاسیس و اداره سازمان دخالت نداشته باشند. مهمترین نیرویی که توانایی اثرگذاری بر نهادهای دولتی را دارد سمن‌ها یا همان نهادهای غیردولتی هستند که بدون هیچ واژه‌ای توانایی فشار بر همه ارکان دولتی را در تغییر نظرات و گرایش‌ها دارند. براساس اظهارات مدیر کل امور اجتماعی استانداری خراسان رضوی در سال ۱۳۹۸، ۹۴۲ سمن با موضوعات مختلف در این استان فعالیت دارند. بیشترین سمن‌های استان غالباً با موضوعات مختلفی بویژه در حوزه اجتماعی و فرهنگی در سطح استان فعالیت دارند که میتوان از ظرفیت این سمن‌ها در کاهش آسیب‌های اجتماعی و به طور کلی توسعه استان بهره برد.

#### ۶-۷- ارزیابی نظام تصمیم‌گیری و مدیریت در استان (از منظر آمایش)

آمایش سرزمین به عنوان بعد «هماهنگ‌کننده» و «یکپارچه‌ساز» نظام برنامه‌ریزی‌بخش پایه‌ای، بیش از نیم قرن است که وارد ادبیات برنامه‌ریزی در کشور شده و همواره رؤیای تدوین برنامه‌های پنج‌ساله توسعه مبتنی بر نتایج آن مدنظر برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران بوده است. ولی این مهم هیچگاه نتوانسته است رنگ واقعیت به خود بگیرد. به عبارت دیگر، باید گفت با وجود پیشینه‌ی طولانی، به علل مختلفی آمایش سرزمین در عمل نتوانسته است کارگردان نمایش توسعه در صحنه سرزمینی ایران باشد. آمایش سرزمین در ایران به منظور اثربخشی و تأثیرگذاری بر پیشبرد فرآیند برنامه‌ریزی و مدیریت توسعه سرزمینی، نیازمند اصلاحات و تغییرات اساسی هم در درون زمینه کلان برنامه‌ریزی و هم چارچوب روش‌شناختی و رویه‌ای خویش است. آمایش سرزمین در پی آن است که با بهره‌وری از منابع و ظرفیت‌های اقتصادی اجتماعی و محیطی سرزمین و با وارد ساختن مفهوم «فضا» در تحلیل‌های خود، به هماهنگی بین بخش‌های مختلف، هماهنگی‌های میان مناطق و هماهنگی‌های بخشی - منطقه‌ای پرداخته و چشم‌انداز بلندمدت توسعه فضایی سرزمین را ترسیم کند. بنابراین، جریان آمایش سرزمین نه تنها جریانی رقیب برای سایر

جریان‌های مؤثر بر نظام برنامه‌ریزی از جمله جریان‌ات کالبدی، اقتصادی و اجتماعی - فرهنگی نیست، بلکه در همه ابعاد مکمل، سازگارکننده و برطرف‌کننده نارسایی‌های آن‌ها می‌باشد.

انجام مطالعات برنامه آمایش استان‌های کشور از موضوعات بسیار مهم در راستای تحقق برنامه‌ی چشم‌انداز ۲۰ ساله کشور تا سال ۱۴۰۴ می‌باشد. در همین زمینه تعدادی از استان‌های کشور وارد میدان شده و پیرامون مطالعات آمایشی و پیاده‌سازی برنامه‌های آمایشی در سطح استان اقداماتی انجام داده‌اند. تجربه گذشته در مورد برنامه‌های آمایشی حاکی از آن است که یکی از عوامل مهم در عدم موفقیت کامل برنامه‌های آمایشی، موضوع ضعف یا فقدان اجرای آن بوده است. به عبارتی، باید چنان سیستم مدیریتی در زمینه آمایش داشت که بتوان با استفاده از آن و با داشتن تفکری آمایشی و سیستمی با توجه به ظرفیت‌های بالقوه و موجود در سطح استان و با ظرفیت‌سازی‌های لازم و ممکن، نظام آمایش استان را یکپارچه ساخت و رهبری توسعه استان را با ایجاد هماهنگی‌های لازم بین سازمان‌ها و افراد ذی‌ربط به درستی انجام داد. در این مطالعه، به بررسی موضوع مدیریت آمایش در سطح استان خراسان رضوی پرداخته شده است.

#### ۷-۶-۱- آمایش در برنامه سوم توسعه کشور

در برنامه‌ی سوم توسعه‌ی کشور، فصل خاصی با عنوان آمایش در نظر گرفته نشده است، اما می‌توان گفت فصلی که بیشترین ارتباط را با این موضوع دارد، فصل هشتم این برنامه با عنوان نظام درآمد - هزینه استان است که به موضوعات برنامه‌ریزی و توسعه در سطح استان‌های کشور می‌پردازد. در اینجا اشاره مختصری بر مهم‌ترین موارد ذکر شده مربوط به آمایش استان آورده شده است:

**ماده ۷۰:** به منظور تصمیم‌گیری، هدایت، هماهنگی و نظارت در امور برنامه‌ریزی و توسعه و عمران استان‌ها، در چارچوب برنامه‌ها، سیاست‌ها و خط‌مشی‌های کلان کشور، شورای برنامه‌ریزی و توسعه‌ی هر استان به ریاست استاندار تشکیل می‌شود.

به منظور پیشبرد اهداف و انجام وظایف شورای برنامه‌ریزی و توسعه‌ی استان، کمیته‌های تخصصی متشکل از مدیران و رؤسای ادارات کل، شعب و نمایندگی سازمان‌های دولتی، مؤسسات و نهادهای غیردولتی در استان که مشمول نظام بودجه استانی بوده و یا قسمتی از وظایف عمرانی استان را عهده‌دار هستند (دستگاه‌های اجرایی استانی) تشکیل می‌گردد. آیین‌نامه‌ی اجرایی شورای برنامه‌ریزی استان و کمیته‌های تخصصی توسط سازمان برنامه و بودجه تهیه و به تصویب هیأت وزیران خواهد رسید. پس از تشکیل کمیته‌های تخصصی موضوع این ماده، سایر شوراها، کمیته‌ها و ستادهای مرتبط موجود استان منحل و وظایف آن‌ها در قالب وظایف این کمیته‌ها سامان‌دهی و تنظیم می‌شود. وظیفه‌ی دبیرخانه شورای برنامه‌ریزی و توسعه‌ی استان به عهده‌ی سازمان برنامه و بودجه استان است.

**ماده ۷۱:** شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان وظایف زیر را به عهده دارد. برخی از مهم‌ترین موارد عبارتند از:

- بررسی و تأیید برنامه‌های بلندمدت توسعه استان شامل جهت‌گیری‌های توسعه بلندمدت استان، در چارچوب نظام برنامه‌ریزی کشور و در راستای جهت‌گیری‌های بلند مدت کشور و طرح آمایش ملی.

- بررسی و تأیید برنامه‌های میان‌مدت توسعه‌ی استان شامل اهداف، سیاست‌ها و خط‌مشی‌های توسعه‌ی اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی و اولویت‌های توسعه استان که در چارچوب رهنمودهای کلی و سیاست‌های کلان و بخشی و سازگار با برنامه‌ی میان‌مدت ملی برای دوره‌ی برنامه‌ی توسعه تهیه می‌شود.
- تصویب طرح‌های توسعه و عمران و سلسله مراتب خدمات شهری و روستایی در قالب برنامه‌های توسعه استان با رعایت سیاست‌های مصوب شورای عالی معماری و شهرسازی.
- اتخاذ تدابیر لازم برای تحقق آن قسمت از درآمدهای عمومی و اختصاصی دولت در استان که توسط دستگاه اجرایی استانی وصول و به خزانه‌ی استان واریز می‌گردد (درآمد استانی) و پیشنهاد کسب منابع جدید درآمد در چارچوب سیاست‌های مصوب دولت.
- اتخاذ تدابیر لازم برای صرفه‌جویی در هزینه‌ها و پیشنهاد راه‌های کاهش هزینه در چارچوب سیاست‌های مصوب دولت.
- بررسی و تأیید بودجه پیشنهاد سالانه استان شامل منابع مالی لازم از محل درآمدهای استان و سهمی از منابع ملی و اعتبارات جاری عمرانی دستگاه‌های اجرایی استان از محل درآمد عمومی و اعتبارات از محل درآمد اختصاصی، در چارچوب بخش‌نامه‌ها و دستورالعمل‌های تهیه و تنظیم بودجه کل کشور برای ارائه به سازمان برنامه و بودجه.
- بررسی و توزیع اعتبارات عمرانی استانی مصوب بین فصول، برنامه‌ها، طرح‌های عمرانی و دستگاه‌های اجرایی استان به تفکیک شهرستان براساس پیشنهاد سازمان برنامه و بودجه استان.
- بررسی و توزیع اعتبارات جاری دستگاه‌های اجرایی استانی به تفکیک شهرستان براساس پیشنهاد سازمان برنامه و بودجه استان.
- بررسی و تصمیم‌گیری در مورد توسعه‌ی صادرات غیرنفتی استان و در صورت لزوم خط‌مشی‌های اجرایی مبادلات مرزی اعم از بازارچه‌ها، تعاونی‌های مرزنشینی در چارچوب سیاست‌های کلی تجارت خارجی کشور.
- بررسی برنامه‌های سالانه و میان‌مدت، اصلاح و تحول اداری متناظر با برنامه‌های توسعه مصوب و پیشنهاد آن به مراجع ذی‌ربط.
- شناخت قابلیت‌ها و مزیت‌های نسبی استان و ایجاد زمینه‌های لازم برای تشویق و توسعه سرمایه‌گذاری‌های مردمی در امور اقتصادی، تولیدی و اجتماعی.
- پیشنهاد برنامه‌های توسعه منابع انسانی به مراجع ذی‌ربط و تنظیم سیاست‌های اجرایی مربوطه.
- **ماده ۷۲:** به‌منظور سامان‌دهی نظام غیرمتمرکز درآمد - هزینه استانی، در هر استان خزانه معین استان، وابسته به خزانه‌داری کل و زیر نظر اداره کل امور اقتصادی و دارایی استان تشکیل می‌شود.
- **ماده ۷۷:** کمیته تخصیص اعتبار استانی مرکب از معاون عمرانی استاندار، رئیس سازمان برنامه و بودجه استان و مدیر کل اقتصادی و دارایی استان تشکیل می‌شود و براساس گزارش خزانه معین

استان، نسبت به تعیین سقف تخصیص اعتبارات جاری دستگاه‌های اجرایی استان و اعتبارات عمرانی بر حسب فصول تصمیم‌گیری می‌کند.

▪ **ماده ۷۸:** عناوین برنامه‌های عمرانی و آن دسته از وظایف دولت که نتایج کارکردی آن از محدوده‌ی استان فراتر نباشد (وظایف استانی) و باید در قالب بودجه‌ی استانی تأمین اعتبار شود، به پیشنهاد سازمان برنامه و بودجه به تصویب هیأت وزیران خواهد رسید.

▪ **ماده ۸۱:** به منظور سامان‌دهی درآمدهای استان و بهبود مستمر روش‌های کسب درآمدهای استانی و شناسایی منابع جدید درآمدی، ستاد درآمد و تجهیز منابع استان به ریاست استاندار و مرکب از افراد ذیل در هر استان تشکیل می‌شود:

- استاندار
- رئیس سازمان برنامه و بودجه استان
- مدیرکل امور اقتصادی و دارایی استان
- یک نفر از نمایندگان استان با تصویب مجلس شورای اسلامی (به عنوان ناظر)
- یک نفر صاحب‌نظر در امور اقتصادی و مالی (به انتخاب استاندار)
- رئیس خزانه معین استان
- رئیس شورای اسلامی استان (تا تشکیل شورای اسلامی استان، رئیس شورای اسلامی شهر مرکز استان جانشین وی خواهد بود)

#### ۷-۶-۲- آمایش در برنامه چهارم توسعه کشور

در برنامه‌ی چهارم توسعه‌ی کشور، به موضوع آمایش سرزمین و اجرای آن توجه ویژه‌ای شده است، به طوری که در آن فصلی با عنوان آمایش سرزمین و توازن منطقه‌ای (فصل ششم از برنامه‌ی چهارم توسعه کشور) گنجانده شده است که این خود ضرورت و توجه چنین موضوعی را در برنامه‌های توسعه کشور بیش از پیش نمایان می‌سازد. در زیر به خلاصه‌ای از مهم‌ترین مباحث مطرح شده، اشاره می‌شود.

▪ **ماده ۷۲:** طبق ماده‌ی ۷۲ برنامه‌ی توسعه‌ی چهارم، دولت مکلف است، به منظور توزیع مناسب جمعیت و فعالیت‌ها در پهنه‌ی سرزمین، با هدف استفاده کارآمد از قابلیت‌ها و مزیت‌های کشور، با استفاده از مطالعات انجام شده، سند ملی آمایش سرزمین مشتمل بر سطوح ذیل را از ابتدای برنامه‌ی چهارم به مرحله اجرا درآورد.

#### ۷-۶-۱- سطح کلان

- چشم‌انداز بلندمدت توسعه‌ی فضایی کشور در چارچوب سیاست‌های کلی نظام، تحلیل شرایط منطقه‌ای، بین‌المللی، امکانات، محدودیت‌ها و مزیت‌های سرزمین.
- راهبردهای کلی توزیع جمعیت در سرزمین، الگوی اسکان و نظام شهری و روستایی کشور.

- راهبردهای خاص مناطق و عرصه‌هایی که به لحاظ «امنیتی و دفاعی»، «حفاظت از منابع طبیعی، محیط زیست و میراث فرهنگی» دارای موقعیت ویژه می‌باشند.
- پایگاه اطلاعات مکانی، جغرافیایی و اسناد تصویری مرتبط.

#### ۷-۶-۲- سطح بخشی

- راهبردهای هماهنگ و سازگار بلندمدت توسعه و توزیع فضایی بخش‌های مختلف اقتصادی - اجتماعی و فرهنگی منطبق با ویژگی‌های سرزمین.
- سیاست‌ها و توصیه‌های منطقه‌ای و سرزمینی بخش‌ها.
- اقدام‌ها و عملیات اولویت‌دار در توسعه بخش.

#### ۷-۶-۳- سطح استانی

- نظریه‌ی پایه‌ی توسعه‌ی استان‌ها، حاوی بخش‌های محوری و اولویت‌دار در توسعه استان و تعیین نقش هر استان در تقسیم کار ملی.
- سازمان فضایی توسعه‌ی استان (محورها و مراکز عمده در توسعه‌ی استان).
- اقدام‌ها و عملیات اولویت‌دار در توسعه‌ی استان.

▪ **ماده ۷۳:** دولت موظف است ظرف سال اول برنامه، طرح جامع تقسیمات کشوری را که در بردارنده‌ی شاخص‌های ناظر بر بازنگری واحدهای تقسیماتی موجود برای ایجاد سطوح تقسیماتی جدید و با جهت‌گیری عدم تمرکز و تفویض اختیار به مدیران محلی و تقویت نقش استانداران به‌عنوان نمایندگان عالی دولت تهیه و جهت تصویب به مجلس شورای اسلامی تقدیم نماید. هر گونه ایجاد سطوح جدید، باید با رعایت مفاد این ماده صورت گیرد.

▪ **ماده ۷۴:** دولت مکلف است، به‌منظور هماهنگ‌سازی عملیات عمرانی و سرمایه‌گذاری‌های جدید متناسب با شرایط در حال گذار ملی و بین‌المللی، با رعایت موازین آینده‌نگری، تحلیل مناسب موقعیت منطقه‌ای و بین‌المللی کشور، ساختار فرهنگی هویت ایرانی - اسلامی، امکانات، قابلیت‌ها و فرصت‌های کشور، اقدام‌های ذیل را انجام دهد.

- قرار دادن اسناد ملی آمایش سرزمین و کالبدی ملی به‌عنوان مرجع اصلی هماهنگی‌های بین-بخشی، بین منطقه‌ای و بخشی - منطقه‌ای در تصمیم‌گیری‌های اجرایی.
- به‌هنگام نمودن سند ملی آمایش سرزمین، متناسب با تحولات جهانی، منطقه‌ای، علمی و فنی و با بهره‌گیری از اطلاعات پایه‌ای و مکانی و تعامل سطوح خرد و کلان منطقه‌ای و بخشی، به-گونه‌ای که برنامه‌ی پنجم توسعه‌ی اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در سازگاری با سند ملی آمایش سرزمین تنظیم گردد.

▪ **ماده ۷۵:** سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور مکلف است با همکاری سایر دستگاه‌های اجرایی ذی‌ربط، به‌منظور بهره‌گیری از قابلیت‌ها و مزیت‌های سرزمین در راستای ارتقای نقش و جایگاه

بین‌المللی کشور و تعامل مؤثر در اقتصاد بین‌المللی، راهبردها و اولویتهای آمایشی ذیل را در قالب برنامه‌های اجرایی از ابتدای برنامه‌ی چهارم، به مرحله اجرا درآورد.

- بهره‌گیری مناسب از موقعیت و توانمندی‌های عرصه‌های مختلف سرزمین برای توسعه‌ی علم و فن‌آوری و تعامل فعال با اقتصاد جهانی، از طرق مختلف از جمله تعیین مراکز و پارک‌های فن‌آوری علمی، تحقیقاتی تخصصی، همچنین تعیین نقش و عملکرد مناطق آزاد و ویژه اقتصادی موجود و جدید.

- استفاده مناسب از قابلیت و توان کلان‌شهرها، در جهت تقویت نقش فراملی و ارتقای جایگاه بین‌المللی کشور، از طریق تقویت مدیریت توسعه، برنامه‌ریزی و اجرا در این شهرها، تعیین حوزه‌ی عملکرد فراملی و بین‌المللی هر یک و انتقال هم‌زمان وظایف ملی و منطقه‌ای آنها به سایر شهرها.

- بهره‌گیری مناسب از قابلیت‌های ترانزیتی کشور از طریق اولویت‌بندی محورهای خاص در دالان‌های ارتباطی شرقی - غربی و شمالی - جنوبی کشور و تدوین برنامه‌ی توسعه‌ی مبادی، شبکه‌ها و نقاط خاص واقع بر این محورها.

- آماده‌سازی عرصه‌های مختلف سرزمین، برای پذیرش فعالیت‌های جدید و ایجاد فرصت‌های شغلی متناسب با قابلیت هر منطقه از طریق تکمیل، توسعه و تجهیز شبکه‌های زیربنایی.

- بهره‌گیری از آثار انتشاری سرمایه‌گذاری‌های ملی و فراملی در توسعه‌ی مناطق پیرامونی (به‌ویژه دشت‌ها و پیرامون سدها) از طریق تهیه برنامه‌های چند بخشی و گسترش شیوه‌های نوین معیشت و فعالیت و سامان‌دهی استقرار جمعیت و فعالیت‌ها.

- بهره‌گیری از منابع غنی نفت و گاز (به‌ویژه مناطق گازی پارس جنوبی) در توسعه‌ی فعالیت‌های مرتبط و صنایع انرژی‌بر و سازمان‌دهی جدید استقرار جمعیت و فعالیت‌ها در حاشیه جنوبی کشور بر مبنای آن.

- توسعه‌ی مناطق مرزی با هدف تقویت هم‌گرایی‌های ملی و پیوند مناطق مرزی با اقتصاد ملی و فراملی.

- بهره‌گیری از قابلیت‌های محیطی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی مناطق روستایی کشور، از طریق توسعه‌ی منابع انسانی، تنوع‌بخشی به فعالیت‌های اقتصادی، سامان‌دهی نظام ارائه خدمات سطح‌بندی شده و اصلاح نظام برنامه‌ریزی توسعه‌ی روستایی با تأکید بر افزایش هماهنگی و محلی نمودن فرآیند آن.

- **ماده ۷۶:** سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور موظف است در راستای ایجاد هماهنگی بین فعالیت‌های دستگاه‌های اجرایی، آن دسته از اهداف و مضامین برنامه‌ی چهارم که تحقق آنها مستلزم مشارکت چند بخش و چند استان می‌باشد را در قالب برنامه‌های ویژه (فرابخشی) تدوین و نقش هر یک از دستگاه‌های اجرایی را در چارچوب وظایف قانونی هر دستگاه مشخص نماید. تمامی دستگاه-

های اجرایی بخشی و استانی موظفند، عملیات و اقدام‌های این‌گونه برنامه‌ها را که توسط سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور تعیین می‌گردد، در برنامه‌ی اجرایی خود منظور و اجرا نمایند.

- **ماده ۷۷:** به دولت اجازه داده می‌شود به‌منظور هماهنگی در امور عمرانی و توسعه‌ای بین استانی نسبت به منطقه‌بندی کشور از دیدگاه آمایش سرزمین و ایجاد نهادهای هماهنگ‌کننده و تعیین وظایف آن‌ها در سطح فرا استانی اقدام نماید. آیین‌نامه‌ی اجرایی این ماده به پیشنهاد سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور و هماهنگی دستگاه‌های ذی‌ربط تهیه و به تصویب هیأت وزیران می‌رسد.
- **ماده ۷۸:** نسبت معینی از درآمدهای واریز شده به خزانه معین هر استان در قالب بودجه سالانه به تأمین بودجه استان (هزینه‌ای و سرمایه‌ای) همان استان اختصاص می‌یابد. نسبت‌های مذکور به پیشنهاد سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور توسط هیأت وزیران تعیین می‌گردد.
- **ماده ۷۹:** عناوین برنامه‌های عمرانی و آن دسته از وظایف دولت که نتایج کاربردی آن از محدوده‌ی استان فراتر نباشد (وظایف استانی) و می‌بایست در قالب بودجه استانی تأمین اعتبار شود، به پیشنهاد سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور به تصویب هیأت وزیران خواهد رسید.
- **ماده ۸۰:** سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور مکلف است، به هنگام تنظیم بودجه سالانه، درآمدها و واگذاری دارایی‌های استانی پیش‌بینی شده توسط شورای برنامه‌ریزی و توسعه‌ی استان‌ها که سر جمع آن در قانون بودجه مشخص شده است را در قالب ردیف‌ها و عناوین مستقل مشخص و به تفکیک هر استان ابلاغ نماید.
- **ماده ۸۱:** طبق ماده ۸۱ از ابتدای برنامه‌ی چهارم، اجرای بودجه سالانه استان‌ها، براساس سند ملی توسعه استان به مرحله اجرا در می‌آید. بودجه‌ی سالانه استان شامل درآمدها و سایر منابع استان، سهم اختصاص یافته از منابع ملی و جمع اعتبارات هزینه‌ای و تملک دارایی‌های سرمایه‌ای در قانون بودجه کل کشور می‌باشد و به‌صورت «سند بودجه سالانه استان» در قالب قراردادی تنظیم و بین رئیس شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان و سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور مبادله می‌گردد.
  - «سند بودجه سالانه استان» که تعهدات شورای برنامه‌ریزی و توسعه‌ی استان، و سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور برای اجرای برنامه‌ی توسعه‌ی استان را مشخص می‌نماید، مشتمل بر اهداف کمی استان، شاخص‌های هدف هر بخش، اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای و اعتبارات هزینه‌ای استان می‌باشد.
  - دستگاه‌های اجرایی ملی، طرح‌های ملی که منافع آن شامل چند استان و یا کل کشور می‌گردد را اجرا می‌کنند.
  - سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور مکلف است، نظام تنظیم بودجه استان را در چارچوب «سند ملی توسعه‌ی استان» ظرف مدت شش ماه از تصویب این قانون تهیه و به تصویب هیأت وزیران برساند.

- **ماده ۸۲:** دولت مکلف است در اجرای کامل نظام درآمد - هزینه استان، ارقام درآمدی زیر را به‌عنوان درآمد استانی وصول و از طریق خزانه‌داری کل به خزانه معین استان واریز و در اجرای وظایف جاری و عمرانی استانی، هزینه نماید:
  - تمامی مالیات‌های مستقیم (به استثنای مالیات بر شرکت‌های دولتی).
  - مالیات بر کالاها و خدمات به استثنای حقوق ورودی.
  - آن دسته از درآمدهای حاصل از مالکیت دولت که وصول آن‌ها در همه‌ی استان‌های کشور عمومیت دارد.
  - درآمدهای حاصل از خدمات که در استان‌ها عرضه می‌شود و دستگاه‌های استانی آن را وصول می‌نمایند، به استثنای درآمد ناشی از انفال و خدمات قضایی دادگستری جمهوری اسلامی.
  - درآمدهای حاصل از جرایم و خسارات که در استان‌ها وصول می‌شود، به استثنای درآمد ناشی از جرایم مبارزه با قاچاق و مواد مخدر.
- **ماده ۱۵۷:** به منظور حسن اجرای برنامه‌ی چهارم، رئیس جمهور گزارش نظارت و ارزیابی پیشرفت هر سال برنامه را حداکثر تا پایان آذرماه سال بعد، شامل موارد ذیل به مجلس شورای اسلامی، ارائه نماید:
  - بررسی عملکرد مواد قانونی برنامه
  - بررسی عملکرد سیاست‌های اجرایی
  - بررسی عملکرد متغیرهای عمده کلان و بخشی، از جمله تولید و سرمایه‌گذاری، تجارت خارجی، تراز پرداخت‌ها، بودجه، بخش پولی و تورم، اشتغال و بیکاری
  - پیشرفت عملیات اسناد ملی توسعه بخشی، استانی و ویژه
  - ارزیابی نتایج عملکرد و تبیین علل مغایرت با برنامه
  - ارائه پیشنهادها و لازم‌به‌منظور بهبود عملکرد برنامه
- **ماده ۱۵۸:** بررسی و تدوین سیاست‌های کلی در بخش آمایش سرزمین که در جلسات مجمع تشخیص مصلحت نظام مطرح گردید و در این مجمع موارد مهمی از این سیاست‌ها در بخش‌های زیر مطرح گردید:
  - توسعه منابع انسانی به‌عنوان رکن اصلی آمایش سرزمین
  - توجه به یکپارچگی ملی و تقویت هویت اسلامی - ایرانی مدیریت سرزمین
  - ارتقای کارایی و بازدهی اقتصادی و تسهیل روابط درونی و بیرونی اقتصاد کشور
  - دستیابی به تعادل‌های منطقه‌ای متناسب با قابلیت‌ها و توان‌های هر منطقه با توجه به نکات زیر:
    ۱. ایجاد امکانات عادلانه، فرصت‌های برابر و رفع تبعیض ناروا در مناطق مختلف کشور.



۲. تعیین نقش ملی و فرامرزی مناطق مختلف کشور برای رسیدن به تعادل‌های منطقه‌ای و تقویت وحدت و یکپارچگی ملی.
  ۳. فراهم آوردن زمینه‌های مناسب برای افزایش سهم جمعیت و فعالیت در مناطق کم تراکم با اولویت مناطق شرقی و جنوبی کشور.
- سازمان‌دهی فضایی مناسب مراکز زیست و فعالیت به‌ویژه مناطق مرزی با تأکید بر مشارکت مؤثر مردم با توجه به جهات زیر:
    ۱. سازمان‌دهی، مدیریت کلان و نظارت مستمر بر توسعه‌ی سرزمین در راستای تحقق اهداف و اصول آمایش سرزمین و ایجاد شبکه‌های سازمان یافته از مراکز زیست و فعالیت.
    ۲. تقویت محرک‌های توسعه یا اعمال کنترل در مناطق حساس و ویژه با توجه به ملاحظات دفاعی، امنیتی، فرهنگی، اجتماعی و زیست‌محیطی و تقویت فعالیت مردم در فرآیند توسعه ملی.
    ۳. توسعه‌ی هماهنگ جزایر و سواحل جنوب و شمال کشور با بهره‌گیری از ظرفیت‌های استان‌های همجوار، موقعیت جغرافیایی - زیربنایی اساسی، منابع دریایی، نفت، گاز، استقرار صنایع مرتبط، پشتیبان و انرژی بر و توسعه‌ی گردشگری، بازرگانی، آموزش عالی، فنی - حرفه - ای و تحقیقات با تقویت تعامل فراملی (طی ده سال در قالب دو برنامه‌ی پنج ساله).
    ۴. توسعه‌ی هماهنگ مناطق مرزی شرق و غرب با تقویت امور زیربنایی و بهره‌گیری از مزیت‌های نسبی جهت توسعه‌ی ظرفیت‌های گردشگری، آموزشی، بازرگانی و معاملات فرامرزی.

با توجه به برخی از موارد اشاره از قانون برنامه‌ی توسعه‌ی سوم و چهارم کشور به مقوله آمایش، به نکات عمده‌ای از این مطالب می‌توان پی برد:
- همان‌طور که در برنامه‌ی چهارم توسعه نیز اشاره گردید، دولت باید با استفاده از مطالعات انجام شده پیرامون آمایش، عزم خود را در به اجرا در آوردن سند ملی آمایش سرزمین در سه سطح کلان، بخشی و استانی (منطقه‌ای) بیشتر نماید.
  - اسناد ملی آمایش سرزمین به‌عنوان مرجع اصلی هماهنگی بین بخشی، بین منطقه‌ای (استانی) و بخشی - منطقه‌ای در تصمیم‌گیری‌های اجرایی استان‌ها قرار گیرد.
  - شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان جهت بررسی و تأیید برنامه‌های بلندمدت توسعه استان در چارچوب طرح آمایش ملی تشکیل گردد. این شورا هم‌چنین امور تصمیم‌گیری، هدایت، هماهنگی و نظارت در امور برنامه‌ریزی، توسعه و عمران استان را نیز بر عهده دارد (از شروع برنامه‌ی چهارم، سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی نیز برای بهره‌گیری از قابلیت‌ها و مزیت‌های سرزمین در راستای برنامه‌های توسعه و آمایش وارد عرصه شد و هماهنگی‌هایی بین فعالیت‌های دستگاه‌های اجرایی را نیز انجام داد، اما بعدها این سازمان منحل گردید).

- از ابتدای برنامه‌ی چهارم، اجرای بودجه سالانه استان‌ها براساس سند ملی توسعه استان صورت گیرد.
- تنظیم برنامه‌ی پنجم توسعه‌ی اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور باید براساس سازگاری با سند ملی آمایش سرزمین صورت گیرد.
- در برنامه‌ی چهارم توسعه، اشاره شده است که در بررسی و تدوین سیاست‌های کلی در بخش آمایش سرزمین، توسعه‌ی منابع انسانی، رکن اصلی آمایش سرزمین است.
- در مقوله‌ی سازمان‌دهی فضایی، باید سازمان‌دهی مناسب، مدیریت کلان و نظارت مستمر بر توسعه‌ی سرزمین در راستای اصول آمایشی فراهم گردند.

#### آمایش در برنامه پنجم توسعه کشور

برنامه پنجم شامل ۹ فصل زیر می‌شود:

- فصل اول: فرهنگ اسلامی - ایرانی (از ماده ۱ تا ۱۴)
- فصل دوم: علم و فناوری (از ماده ۱۵ تا ۲۳)
- فصل سوم: اجتماعی (از ماده ۲۴ تا ۴۵)
- فصل چهارم: نظام اداری و مدیریت (از ماده ۴۶ تا ۶۸)
- فصل پنجم: اقتصادی (از ماده ۶۹ تا ۱۷۷)
- فصل ششم: توسعه منطقه ای (از ماده ۱۷۸ تا ۱۹۴)
- فصل هفتم: دفاعی سیاسی و امنیتی (از ماده ۱۹۵ تا ۲۱۰)
- فصل هشتم: حقوقی قضایی (از ماده ۲۱۱ تا ۲۱۲)
- فصل نهم: بودجه و نظارت (از ماده ۲۱۳ تا ۲۳۵)

اولین جایی که از آمایش سخن به میان آمده است ذیل ماده ۶۸ مربوط به فصل چهارم برنامه پنجم یعنی نظام اداری و مدیریت می‌باشد که به عنوان یک حوزه‌ی تخصصی از آن یاد شده است. در واقع، آمایش سرزمین یکی از حوزه‌های اطلاعاتی مرکز آمار ایران تلقی شده است که موظف به گردآوری اطلاعات لازم از دستگاه‌های مربوطه در خصوص محاسبه شاخص‌های هر حوزه و به تصویب‌رسانی آن در شورای عالی آمار می‌باشد.

▪ **ماده ۶۸:** به منظور تهیه آمار و اطلاعات موردنیاز برای محاسبه شاخص‌های حوزه‌های تخصصی مختلف از قبیل:

- الگوی توسعه اسلامی - ایرانی
- ارزیابی سند چشم‌انداز بیست ساله کشور
- ارزیابی عملکرد قانون برنامه پنجم
- بهره‌وری ملی

- توسعه انسانی
- الگوی مصرف
- تدوین استانداردهای ملی
- داده‌های مکانی
- آمایش سرزمین
- نظام اداری و مدیریت و فناوری اطلاعات
- اهداف توسعه هزاره (MDG)
- نقشه جامع علمی کشور

مرکز آمار ایران مکلف است پس از دریافت شناسنامه شاخص‌ها، نسبت به عملیاتی کردن برنامه اجرایی مربوط شامل طرح‌های آمارگیری، پایگاه اطلاعات آماری کشور، سامانه‌های اطلاعاتی - عملیاتی و زمان‌بندی اقدام کند و اعتبارات موردنیاز را حداکثر ظرف شش ماه تهیه و به تصویب شورای عالی آمار برساند. دستگاه‌های اجرایی متولی حوزه‌های تخصصی فوق مکلفند شناسنامه‌های مربوط را حداکثر ظرف شش ماه پس از ابلاغ برنامه، به مرکز آمار ایران ارائه نمایند. یک نفر از اعضاء کمیسیون برنامه و بودجه و محاسبات و یک نفر از اعضاء کمیسیون اقتصادی مجلس شورای اسلامی به عنوان ناظر در جلسات شورای عالی آمار شرکت می‌کنند.

اما فصل ششم برنامه پنجم را می‌توان فصلی دانست که اختصاصاً به موضوع آمایش مربوط می‌گردد و در واقع شکل از نظام برنامه‌ریزی در سطح استانی را نیز بازنمایی می‌نماید. به ویژه مواد ۱۸۱، ۱۸۲، ۱۸۳، و ۱۸۴ که اختصاصاً به امر آمایش پرداخته است.

▪ ماده ۱۷۸ (الف): به منظور تصمیم‌گیری، تصویب، هدایت، هماهنگی و نظارت در امور برنامه‌ریزی و بودجه استان‌ها، در چهارچوب برنامه‌ها و سیاست‌ها و خط‌مشی‌های کلان کشور، شورای برنامه‌ریزی و توسعه هر استان به ریاست استاندار و اعضاء زیر تشکیل می‌شود:

- رئیس واحد استانی وزارتخانه‌های دارای واحد استانی (یک نفر)
- معاون برنامه‌ریزی استان
- مدیرکل تربیت‌بدنی استان
- رئیس سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان
- مدیرکل حفاظت محیط‌زیست استان
- فرمانداران (حسب مورد)
- فرمانده بسیج استان
- تبصره - در مورد وزارتخانه‌هایی که چند واحد استانی دارند یک نفر از رؤسای واحدهای تابعه استان به انتخاب وزیر در جلسات شورا شرکت می‌کند.

- **ماده ۱۷۸ (ب):** برای افزایش اختیارات شهرستان‌ها در چهارچوب وظایف شورای برنامه‌ریزی توسعه استان، کمیته برنامه‌ریزی در هر شهرستان به ریاست فرماندار تشکیل می‌گردد.
  - تبصره ۱- اعضاء کمیته برنامه‌ریزی شهرستان شامل رؤسای اداری شهرستان (متناظر ادارات کل استانی) است.
  - تبصره ۲- نیابت ریاست شورا در غیاب استاندار و دبیری شورای مذکور برعهده معاون برنامه‌ریزی استاندار است.
- **ماده ۱۷۸ (ج):** دو نفر از نمایندگان استان با پیشنهاد مجمع نمایندگان استان و تصویب مجلس به عنوان ناظر در شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان و نمایندگان هر شهرستان به عنوان ناظر در کمیته برنامه‌ریزی شهرستان عضویت خواهند داشت.
- **ماده ۱۷۸ (د):** جلسات شورا با حضور دوسوم اعضاء، رسمی و مصوبات آن با اکثریت بیش از نصف اعضاء حاضر معتبر است. رأی‌گیری در جلسات شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان با ورقه و به صورت مخفی است.
- **ماده ۱۷۸ (ه):** آیین‌نامه اجرایی این ماده شامل شرح وظایف، اختیارات مندرج در این ماده و کارگروه‌های تخصصی شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان و کمیته برنامه‌ریزی شهرستان به پیشنهاد معاونت به تصویب هیأت وزیران می‌رسد.
- **ماده ۱۷۸ (و):** وزارت کشور موظف است علاوه بر اخذ و ارائه نسخه‌ای از بودجه و برنامه‌های مصوب استانی و شهرستانی به نمایندگان استان هر ساله گزارش عملکرد استانی برنامه و هر سه ماه یک بار نیز گزارش پیشرفت بودجه را در اختیار مجلس شورای اسلامی قرار دهند.
- **ماده ۱۷۹:** به منظور تمرکززدایی و افزایش اختیارات در جهت توسعه و عمران استان‌ها، نظام درآمد - هزینه استانی به شرح زیر ساماندهی می‌گردد:
  - بودجه سالانه استانی شامل منابع استانی اعم از درآمد استانی، درآمد اختصاصی، واگذاری دارایی‌های مالی و سرمایه‌ای و سهم از منابع ملی و همچنین مصارف استانی اعم از اعتبارات هزینه‌ای و تملک دارایی‌های سرمایه‌ای و مالی هرکدام به صورت سرجمع در قوانین بودجه سنواتی درج می‌گردد. توزیع « دستگاه - برنامه » اعتبارات هزینه‌ای و توزیع سرجمع اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای شهرستان‌ها برعهده شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان است.
  - اعتبار پروژه‌هایی که ماهیت استانی داشته و یا در چند شهرستان قرار می‌گیرند به طور مستقیم و توسط شورا به صورت مجزا تعیین می‌گردد.
  - سند بودجه سالانه استان که تعهدات شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان و معاونت را مشخص می‌نماید در قالب قراردادی تنظیم و بین رئیس شورا و معاونت مبادله می‌گردد. قالب قرارداد مذکور و دستورالعمل مربوط توسط معاونت تهیه و ابلاغ می‌شود.

- در هر استان، خزانه معین استان وابسته به خزانه‌داری کل و زیرنظر اداره کل امور اقتصادی و دارایی استان تشکیل می‌شود. خزانه‌داری کل موظف است برای هر یک از خزانه‌های معین استان یک حساب به‌عنوان «حساب خزانه‌داری کل» (خزانه معین استان) در مرکز استان افتتاح نماید و در ابتدای هر سال نیز میزان تنخواه‌گردان هر استان را متناسب با اعتبارات مصوب هزینه‌ای و تملک دارایی‌های سرمایه‌ای آن استان محاسبه و حداکثر تا بیستم فروردین ماه به «حساب خزانه‌داری کل» (خزانه معین استان) واریز نماید.
- به‌منظور تخصیص اعتبارات استانی در اختیار استان با لحاظ وضعیت تحقق درآمدها، سیاست‌ها و خط‌مشی‌های کلی ناظر بر بودجه عمومی دولت، کمیته تخصیص اعتبارات استان با مسئولیت استاندار و عضویت معاون برنامه‌ریزی استان و رئیس سازمان امور اقتصادی و دارایی استان تشکیل می‌شود.
- به تناسب واگذاری و اجرای فعالیت‌ها و طرح‌های تملک دارایی‌های سرمایه‌ای ملی به استانی، معاونت علاوه بر اعتبارات تملک دارایی سرمایه‌ای مذکور در طول سال بخش مربوط از اعتبارات هزینه‌ای دستگاه‌های اجرایی ملی با تشخیص معاونت به استان‌ها منتقل می‌شود.
- **ماده ۱۸۰:** در راستای تحقق اصل چهارم و هشتم (۴۸) قانون اساسی، سیاست‌های کلی و جهت حصول به اهداف چشم‌انداز و به منظور استفاده متوازن از امکانات کشور و توزیع عادلانه و رفع تبعیض و ارتقاء سطح مناطق کمترتوسعه‌یافته و تحقق پیشرفت و عدالت، دولت مکلف است در توزیع منابع عمومی و یارانه سود تسهیلات به نحوی عمل نماید که فاصله شاخص برخورداری شهرستان‌های با کمتر از سطح متوسط کشور در پایان برنامه چهارم در بخش‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، زیربنایی و امنیتی در هر سال برنامه حداقل ده درصد (۱۰٪) به سطح یادشده نزدیک شود. معادل دو درصد (۲٪) از اعتبارات بودجه عمومی دولت در قالب ردیف‌های مشخص برای مصارف معین در بودجه سنواتی در اختیار معاونت قرار می‌گیرد تا در راستای تحقق اهداف فوق توزیع و هزینه شود.
- **ماده ۱۸۱:** به منظور ارتقاء نظام برنامه‌ریزی کشور با لحاظ نمودن دو اصل آمایش سرزمین و پایداری محیطی در کلیه فعالیت‌های توسعه‌ای و سرمایه‌گذاری‌های ملی و استانی، ایجاد هماهنگی بخشی، منطقه‌ای و بخشی - منطقه‌ای و رعایت عدالت در توزیع منابع و فرصت‌ها، توسعه متوازن مناطق، ارتقاء توانمندی‌های مدیریتی استان‌ها و انتقال اختیارات اجرایی به استان‌ها و تمرکز امور حاکمیتی در مرکز، ساز و کارها و شاخص‌های لازم به تصویب هیأت وزیران می‌رسد.
- هرگونه تخفیف، بخشودگی حقوق و عوارض شهرداری‌ها توسط دولت و قوانین مصوب منوط به تأمین آن از بودجه عمومی سالانه کشور است. در غیر این صورت بخشودگی و تخفیف حقوق و عوارض شهرداری ممنوع است.

▪ **ماده ۱۸۲:** به منظور هماهنگی و نظارت بر تهیه و اجرای برنامه‌ها و طرح‌های توسعه سرزمینی، «شورای آمایش سرزمین» با مسئولیت معاون برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی رئیس‌جمهور و با شرح وظایف اصلی ذیل تشکیل می‌شود:

- تدوین، تصویب و نظارت بر استقرار «نظام یکپارچه برنامه‌ریزی و مدیریت توسعه سرزمینی» و تنظیم روابط ارکان اصلی آن.
- بررسی و تصویب برنامه‌ها و طرح‌های توسعه سرزمینی در سطوح ملی، منطقه‌ای و استانی و نظارت بر اجرای آن‌ها.

دو نفر از اعضاء کمیسیون‌های برنامه و بودجه و محاسبات و عمران مجلس شورای اسلامی به انتخاب مجلس به عنوان عضو ناظر در جلسات شورا شرکت می‌نمایند.

آیین‌نامه اجرایی این ماده شامل شرح وظایف تفصیلی، مسئولیت‌ها، اختیارات و ارکان شورا حداکثر ظرف شش ماه پس از تصویب این قانون به پیشنهاد معاونت (دبیرخانه) به تصویب هیأت وزیران می‌رسد.

- تبصره - ترکیب اعضاء شورا علاوه بر معاون برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی رئیس‌جمهور عبارتند از: وزیران کشور، اطلاعات، جهاد کشاورزی، اقتصادی و دارایی، مسکن و شهرسازی، دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح و رئیس سازمان حفاظت محیط‌زیست و سه نفر صاحب‌نظر شاغل در دستگاه‌های اجرایی به انتخاب رئیس‌جمهور.

▪ **ماده ۱۸۳:** دستگاه‌های اجرایی مکلفند برنامه‌های عملیاتی خود را به گونه‌ای تنظیم نمایند که زمینه تحقق جهت‌گیری‌های آمایش سرزمین را فراهم آورد.

- تبصره ۱- مسئولیت پیگیری و نظارت بر تحقق مفاد این ماده بر عهده معاونت است.
  - تبصره ۲- به شورای اقتصاد اجازه داده می‌شود با پیشنهاد شورای آمایش سرزمین در چهارچوب قوانین مربوطه کشور، سیاست‌های تشویقی و بازدارنده، از جمله یارانه سود و کارمزد تسهیلات بانکی، تعرفه‌ها، عوارض و سایر مقررات را برای فعالیت‌ها و مناطق مختلف کشور به گونه‌ای تنظیم نماید که برنامه‌ها، اقدام‌ها و سرمایه‌گذاری‌های بخش‌های عمومی و غیردولتی در راستای تحقق جهت‌گیری‌های آمایش سرزمین هدایت شوند.
- مصوبات شورای اقتصاد از طریق دبیرخانه (معاونت) ابلاغ می‌شود.

▪ **ماده ۱۸۴:** به منظور تحقق اهداف مندرج در اصل پنجاهم (۵۰) قانون اساسی، «نظام ارزیابی راهبردی محیطی» در سطوح ملی، منطقه‌ای و موضوعی براساس محورهای ذیل تدوین و به‌اجراء در می‌آید:

- راهبردهای کلی توسعه مناطق و منظور نمودن اثرات تجمعی این راهبردها
- شاخص اثرات محیطی توسعه و شاخص ظرفیت زیستی
- اعمال شاخص‌های پایداری منطقه‌ای و ملی
- پایش برنامه‌ها و طرح‌های توسعه‌ای منطقه‌ای و موضوعی

- برنامه توانمندسازی و تعیین سازوکار اجرایی ارزیابی راهبردی محیطی
  - تبصره ۱- شورای عالی حفاظت محیط‌زیست، نهاد ملی مسئول ارزیابی راهبردی محیطی طرح‌ها و برنامه‌های توسعه ملی - موضوعی است.
  - تبصره ۲- شوراها هم‌هنگی توسعه منطقه‌ای، مسئول ارزیابی راهبردی محیطی برنامه‌های توسعه منطقه‌ای براساس ضوابط مصوب شورای عالی حفاظت محیط‌زیست می‌باشند.
  - تبصره ۳- شورای عالی اداری مکلف است وظایف اجرایی شورای عالی حفاظت محیط‌زیست را به واحدهای استانی سازمان حفاظت محیط‌زیست تفویض نماید.
- این‌نامه اجرایی این ماده شامل فرآیند و ساز و کارهای اجرایی ارزیابی راهبردی به‌تصویب هیأت وزیران می‌رسد.
- **ماده ۱۸۵:** به‌منظور بهره‌برداری بهینه از منابع طبیعی و پایه، نظام شاخص‌های پایداری محیطی تا سال دوم برنامه در چهارچوب موارد ذیل تهیه و به اجرا در می‌آید:
    - تدوین مدل ملی شاخص‌های پایداری
    - ایجاد بانک داده و اطلاعات شاخص‌های پایداری
    - تعیین شاخص‌های پایداری و کمی‌نمودن آن برای سال‌های برنامه
    - تعیین ضوابط و معیارهای پایداری ناظر بر متعادل‌سازی بار محیطی و کنترل اثرات توسعه بر محیط طبیعی و انسانی
- این‌نامه اجرایی این ماده شامل دستگاه‌های اجرایی مسئول و همکار، رویکردهای کلی و زمان‌بندی تدوین و اجرای نظام و مراجع تصویب آن به تصویب هیأت وزیران می‌رسد.
- **ماده ۱۸۶:** به دولت اجازه داده می‌شود نسبت به تدوین برنامه جامع تقسیمات کشوری، دربردارنده شاخص‌های ناظر بر بازنگری واحدهای تقسیماتی موجود برای ایجاد سطوح تقسیمات کشوری جدید با جهت‌گیری عدم‌تمرکز و تفویض اختیار به مدیران محلی و تقویت نقش استانداران به‌عنوان نمایندگان عالی دولت در استان‌ها، اقدام نماید.
- در برنامه پنجم توسعه با تشکیل «کمیسیون برنامه‌ریزی فضایی و توسعه منطقه‌ای» در ساختار نظام برنامه‌ریزی، تلاش‌هایی در قالب کمیسیون‌های تخصصی آمایش سرزمین، توسعه منطقه‌ای و پایداری محیطی برای ریشه‌یابی و رفع تنگناهای فراوان توسعه فضایی و ایجاد عدالت سرزمینی انجام گرفت و شورای آمایش سرزمین، به عنوان نهادی بین وزارتخانه‌ای با هدف نهادسازی، ایجاد سازوکارهای اعمال هماهنگی‌های عمودی و افقی در سطوح مختلف برنامه‌ریزی آمایشی و اجرای نظام یکپارچه برنامه‌ریزی و مدیریت توسعه سرزمین ایجاد شد.
- آمایش در برنامه ششم توسعه کشور**
- برنامه ششم توسعه کشور در ۲۰ بخش زیر تدوین شده است:

۱. اقتصاد کلان
۲. بودجه و مالیه عمومی
۳. نظام پولی و بانکی و تأمین منابع مالی
۴. محیط کسب و کار، خصوصی سازی و مناطق آزاد
۵. توازن منطقه‌ای، توسعه روستایی و توانمندسازی اقشار آسیب پذیر
۶. نظام اداری، شفافیت و مبارزه با فساد
۷. کشاورزی
۸. آب
۹. محیط زیست و منابع طبیعی
۱۰. انرژی، صنعت و معدن
۱۱. حمل و نقل و مسکن
۱۲. آموزش عمومی، آموزش عالی و علم و فناوری
۱۳. ارتباطات و فناوری اطلاعات
۱۴. سلامت، بیمه، سلامت و زنان و خانواده
۱۵. بیمه اجتماعی، امور حمایتی و آسیب‌های اجتماعی
۱۶. امور ایثارگران
۱۷. فرهنگ، هنر و ورزش
۱۸. سیاسی، دفاعی و امنیتی
۱۹. حقوقی و قضائی
۲۰. نظارت و ارزشیابی برنامه

در برنامه ششم توسعه، ذیل بخش پنجم یعنی «توازن منطقه‌ای، توسعه روستایی و توانمندسازی اقشار آسیب‌پذیر» به بحث آمایش و توسعه سرزمینی پرداخته شده است. در برنامه ششم توسعه مجلس شورای اسلامی حکمی به لایحه برنامه افزود (جزء ۱ بند الف ماده ۲۶) که براساس آن دولت مکلف به تهیه سند آمایش سرزمین ملی و استانی در طول سال اول اجرای قانون برنامه و اجرای آن از سال دوم برنامه شده است.

▪ **ماده ۲۶:** به منظور رقابت‌پذیر کردن عدالت بین منطقه‌ای و سرزمینی و تقویت خوداتکایی، افزایش انگیزه وصول درآمد استانی:

ماده ۲۶ (الف): دولت موظف است:

۱. در طول سال اول اجرای قانون برنامه سند آمایش سرزمین ملی و استانی را تهیه کند و پس از تصویب شورای عالی آمایش سرزمین از سال دوم اجرای قانون برنامه به اجراء درآورد.



۲. درآمدها و هزینه‌هایی که ماهیت استانی دارند را تعیین و طی دو سال اول اجرای قانون برنامه در چهارچوب نظام درآمد - هزینه استانی به صورت سرجمع درآمدها، اعتبارات هزینه‌ای و تملک دارایی‌های سرمایه‌ای هر استان (بر مبنای وجوه واریزی به خزانه‌داری کل کشور) در بودجه سنواتی اعمال نماید. مازاد بر درآمدهای وصولی نسبت به سقف مصوب هر استان براساس دستورالعمل ابلاغی سازمان برای تأمین اعتبارات هزینه‌ای و تملک دارایی‌های سرمایه‌ای مصوب در قانون بودجه سنواتی، در مقاطع سه‌ماهه بین استان‌های ذی‌ربط توزیع می‌گردد.

۳. سه درصد (۰/۳٪) از درآمد حاصل از صادرات نفت خام و میعانات گازی خالص صادرات گاز طبیعی را به ترتیب یک‌سوم به استان‌های نفت‌خیز و گازخیز و دوسوم به مناطق و شهرستان‌های کمتر توسعه‌یافته جهت اجرای برنامه‌های عمرانی در قالب بودجه‌های سنواتی با تصویب شورای برنامه‌ریزی و توسعه این استان‌ها اختصاص دهد. حکم جزء (۳) بند (الف) ماده (۲۶) این قانون بر حکم جزء (۱) بند (ب) ماده (۷) حاکم است. در طول اجرای قانون برنامه ششم توسعه، حکم مقرر در مورد افزایش درصد در این بند، بر جزء (۳) بند (ب) ماده (۴۴) قانون الحاق برخی مواد به قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت (۲) مصوب ۴/۱۲/۱۳۹۳ حاکم است.

۴. در سال اول اجرای قانون برنامه کلیه اختیارات و وظایف قابل واگذاری دستگاه‌های اجرایی به واحدهای مربوطه خود در استان‌ها و شهرستان‌ها را واگذار کند.

۵. طرح‌های هادی روستایی و تعیین محدوده روستاها در سراسر کشور را با پیشنهاد کارشناسان فنی، زیر نظر بنیاد مسکن و تأیید بخش‌داری هر بخش و با اطلاع دهیاران و رؤسای شورای اسلامی روستاها و تصویب آن در کمیته‌ای متشکل از رئیس بنیاد مسکن انقلاب اسلامی استان به‌عنوان رئیس، فرماندار شهرستان، بخشدار بخش، نماینده سازمان مسکن و شهرسازی استان، رئیس بنیاد مسکن انقلاب اسلامی شهرستان، نماینده سازمان جهاد کشاورزی استان، نماینده معاون امور عمرانی استانداری و رئیس شورای اسلامی روستا به‌عنوان ناظر، تهیه کند.

ماده ۲۶ (ب): شوراها برنامه‌ریزی و توسعه استان و کمیته برنامه‌ریزی شهرستان موظفند پنج تا هشت درصد (۵٪ تا ۸٪) از سرجمع اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای استانی مصوب قانون بودجه سالانه را صرف تهیه و اجرای طرح‌های هادی و بهسازی روستاهای شهرستان، توسط بنیاد مسکن انقلاب اسلامی نمایند.

### قانون احکام دائمی برنامه‌های توسعه کشور

در اجرای اصل یکصد و بیست و سوم (۱۲۳) قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران قانون احکام دائمی برنامه‌های توسعه کشور با تصویب در جلسه علنی روز یکشنبه مورخ ۱۰/۱۱/۱۳۹۵ و تأیید شورای محترم

نگهبان، ابلاغ گرفته است. در مواد ۳۱ و ۳۲ احکام دائمی برنامه‌های توسعه کشور به تشکیل «شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان» و «شورای عالی آمایش سرزمین» اشاره شده است.

▪ **ماده ۳۱ (الف):** شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان در اجرای وظایف محوله که در قوانین و دستورالعمل‌ها مشخص می‌شود و همچنین اجرای اختیارات تفویضی رئیس جمهور در امور برنامه و بودجه و در جهت هماهنگی و نظارت بر مدیریت و توسعه سرمایه‌گذاری همه جانبه و پایدار استان، پیگیری عدالت سرزمینی، تقویت تمرکززدایی، افزایش اختیارات استان‌ها و تقویت نقش و جایگاه استان‌ها در راهبری و مدیریت توسعه درون و برون‌گرای منطقه‌ای و تحقق اهداف اقتصاد مقاومتی، با ترکیب اعضای زیر تشکیل می‌شود. آیین‌نامه اجرایی این ماده با پیشنهاد سازمان برنامه و بودجه کشور به تصویب هیأت وزیران می‌رسد:

۱. استاندار (رئیس)
  ۲. رئیس سازمان برنامه و بودجه استان (دبیر)
  ۳. رئیس واحد استانی وزارتخانه‌های دارای واحد استانی (یک نفر)
  ۴. رئیس سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان
  ۵. مدیرکل حفاظت محیط‌زیست استان
  ۶. فرمانداران (حسب مورد)
  ۷. فرمانده سپاه استان
  ۸. دو نفر از نمایندگان مردم استان در مجلس شورای اسلامی به انتخاب مجلس شورای اسلامی (به عنوان ناظر)
  ۹. مدیرکل صدا و سیمای استان
- تبصره ۱ - شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان بالاترین نهاد تصمیم‌گیری و نظارت درخصوص توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در سطح استان می‌باشد.
  - تبصره ۲ - در مورد وزارتخانه‌هایی که چند واحد استانی دارند یک نفر از مدیران به انتخاب وزیر در جلسات شورا شرکت می‌کند.
  - تبصره ۳ - عضویت اعضا، قائم به فرد است و جانشین حق رأی ندارد و در غیاب استاندار، اداره جلسه شورا بر عهده دبیر می‌باشد. جلسات با دو سوم اعضا رسمیت می‌یابد و رأی‌گیری با ورقه و مخفی است. مصوبات با اکثریت اعضای حاضر قابل اجراء است.
  - تبصره ۴ - دبیر شورا موظف است هنگام طرح مباحث مربوط به هر یک از دستگاه‌های اجرایی غیر عضو در شورا، از بالاترین مقام دستگاه اجرایی مرتبط در استان و هنگام طرح مباحث مربوط به هر شهرستان، از فرماندار آن شهرستان (بدون حق رأی) دعوت به عمل آورد.
  - تبصره ۵ - دبیر شورا موظف است یک هفته قبل از تشکیل جلسه دستور جلسه را همراه با دعوت - نامه رسمی برای کلیه اعضا ارسال کند و از دو نماینده مجلس شورای اسلامی دعوت به عمل آورد.

▪ ماده ۳۱ (ب): وظایف و اختیارات شورا به شرح زیر تعیین می‌شود:

۱. بررسی، تأیید و تصویب اسناد توسعه‌ای و برنامه‌های توسعه استان که شامل جهت‌گیری‌های توسعه بلندمدت استان در چهارچوب نظام برنامه‌ریزی کشور و در راستای جهت‌گیری‌های آمایش سرزمین و برنامه‌های میان‌مدت توسعه استان و تصویب اسناد توسعه‌ای و طرح‌ها و پروژه‌های بخشی و شهرستانی در چهارچوب سیاست‌های کلان، آمایش سرزمینی و بخشی و سازگار با برنامه‌های بلندمدت و میان‌مدت استانی و ملی است.
  ۲. بررسی و نظارت بر توسعه اقتصادی و اجتماعی متعادل استان و نیز سیاست‌گذاری، هماهنگی و پایش اقدامات مؤثر برای کاهش عدم تعادل درون استانی در چهارچوب نظام برنامه‌ریزی کشور و در راستای جهت‌گیری‌های آمایش سرزمین و برنامه‌های توسعه استانی.
  ۳. تصویب طرح‌های توسعه و عمران شهرستان و روستا در قالب برنامه‌های توسعه استان در چهارچوب سیاست‌های مصوب شورای عالی آمایش سرزمین و شورای عالی شهرسازی و معماری.
  ۴. شناخت و اولویت‌بندی قابلیت‌ها و مزیت‌های نسبی استان و ایجاد زمینه‌های لازم و تشویق و توسعه مشارکت و سرمایه‌گذاری داخلی و خارجی از طریق بخش خصوصی، تعاونی و مردم نهاد.
  ۵. اتخاذ سیاست‌های مناسب جذب و رفع مشکل سرمایه‌گذاری‌ها و اقدامات توسعه‌ای بخش‌های دولتی و غیردولتی در سطح استان در راستای انطباق آن‌ها با سیاست‌ها و برنامه‌های اقتصاد مقاومتی و اولویت‌ها، نیازها و برنامه‌های توسعه‌ای استان.
  ۶. تصویب طرح‌های جامع شهرهای تا پنجاه هزار نفر جمعیت در چهارچوب سیاست‌های ابلاغی شورای عالی شهرسازی و معماری.
  ۷. بررسی گزارش عملکرد برنامه و بودجه استانی و شهرستانی و ارسال آن به سازمان برنامه و بودجه کشور.
  ۸. اتخاذ سیاست‌ها و ارتقای صادرات غیرنفتی استان در چهارچوب سیاست‌های کلی تجارت خارجی کشور و توسعه همکاری‌های تجاری، اقتصادی، علمی و فرهنگی با کشورهای همسایه در چهارچوب سیاست‌های دولت.
  ۹. بررسی راه‌های تجهیز و جذب منابع و پس‌اندازهای بخش غیردولتی در استان.
- تبصره ۱ - شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان می‌تواند تصمیم‌گیری موارد غیرمهم، مستمر و یا خاص را به کارگروه‌ها و یا مدیران دستگاه‌های اجرایی مشخص تفویض کند. گزارش تصمیمات و اقدامات در جلسه بعدی شورا مطرح می‌شود و مورد بررسی قرار می‌گیرد. این تفویض اختیار رافع مسئولیت‌های شورا نیست.
  - تبصره ۲ - شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان صرفاً مسئولیت تعیین سرجمع اعتبارات تملک دارایی - های سرمایه‌ای و اعتبارات موضوع قانون «استفاده متوازن از امکانات کشور برای ارتقای سطح مناطق

کمتر توسعه یافته»، سهم شهرستان‌ها را براساس شاخص‌های جمعیت و محرومیت به عهده دارد و این شورا حق دخالت در تصمیمات کمیته برنامه‌ریزی شهرستان را ندارد.

• تبصره ۳ - شورای برنامه‌ریزی استان مجاز است پس از ابلاغ اعتبارات استان حداکثر تا پنج درصد (۵٪) از اعتبارات تملک دارایی سرمایه‌ای استان را با پیشنهاد سازمان برنامه و بودجه استان و تصویب شورای برنامه‌ریزی در قالب کمک‌های فنی و اعتباری برای افزایش سرمایه صندوق‌های حمایت از توسعه بخش کشاورزی همان استان یا شهرستان اختصاص دهد. همچنین این شورا مجاز است حداکثر بیست درصد (۲۰٪) از اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای استان را در قالب کمک‌های فنی و اعتباری با اولویت تکمیل و اجرای طرح‌های اقتصاد مقاومتی اختصاص دهد.

• تبصره ۴ - آستان‌های مقدس و قرارگاه‌های سازندگی و شرکت‌ها و مؤسسات وابسته به اشخاص مذکور نسبت به تمامی فعالیت‌های اقتصادی خود، مشمول پرداخت مالیات می‌شوند.

• تبصره ۵ - هزینه خدمات مدیریت طرح‌های تملک دارایی‌های سرمایه‌ای بنیاد مسکن انقلاب اسلامی، سازمان مجری ساختمان‌ها و تأسیسات دولتی و عمومی، شرکت مادر تخصصی ساخت و توسعه زیربناهای حمل و نقل کشور، شرکت مادر تخصصی تولید برق حرارتی، شرکت سهامی توسعه منابع آب و نیروی ایران، شرکت توسعه و نگهداری اماکن ورزشی و مؤسسه جهاد نصر، حداکثر تا دو و نیم درصد (۲/۵٪) عملکرد تخصیص اعتبارات ذی‌ربط با احتساب اعتبارات دریافتی از منابع بودجه عمومی کشور تعیین می‌گردد.

▪ ماده ۳۲ (الف): به منظور استقرار نظام راهبری توسعه سرزمین و نظارت بر اجرای آن «شورای عالی آمایش سرزمین» با مسئولیت رئیس سازمان برنامه و بودجه کشور با وظایف زیر تشکیل می‌شود:

۱. بررسی و نظارت بر اجرای نظام راهبری توسعه سرزمین و تنظیم روابط ارکان و اجزای آن.
  ۲. بررسی، تصویب، هماهنگی و نظارت مستمر بر تهیه برنامه‌ها و طرح‌های توسعه سرزمین در سطوح ملی، منطقه‌ای و استانی.
  ۳. بررسی برنامه‌های اجرایی آمایش سرزمین و اسناد آمایش ملی، منطقه‌ای و استانی.
  ۴. نظارت بر اجرای اصول و ضوابط ملی آمایش سرزمین در سطوح ملی، منطقه‌ای و استانی و ارزیابی عملکرد دستگاه‌های اجرایی ذی‌ربط.
- تبصره ۱ - دستگاه‌های اجرایی مکلفند برنامه‌های عملیاتی خود را به گونه‌ای تنظیم و اجراء کنند که زمینه تحقق جهت‌گیری‌های آمایش سرزمین فراهم آید.
  - تبصره ۲ - نظارت بر اجرای مصوبات شورا بر عهده دبیرخانه (سازمان برنامه و بودجه کشور) است. شورا می‌تواند برای انجام وظایف خود نسبت به تشکیل کارگروه‌های موضوعی یا موضعی اقدام کند.
  - تبصره ۳ - ترکیب اعضای شورا علاوه بر رئیس سازمان برنامه و بودجه کشور عبارتند از: وزیران کشور، اطلاعات، جهاد کشاورزی، امور اقتصادی و دارایی، راه و شهرسازی، دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح و

رئیس سازمان حفاظت محیط زیست و سه نفر صاحب نظر شاغل در دستگاه‌های اجرایی به انتخاب رئیس جمهور.

• تبصره ۴ - دولت موظف است در برنامه‌ریزی‌های آمایش سرزمین همواره سیاست‌های خشکی و دریایی را توأمأً لحاظ نماید.

▪ **ماده ۳۲ (ب):** در اجرای آمایش سرزمینی دولت مکلف است به منظور توسعه سواحل مکران (جنوب شرق کشور) جهت استقرار، ساماندهی، احداث زیرساخت‌های نظامی، فرهنگی و رفاهی نیروی دریایی ارتش جمهوری اسلامی ایران اعتبارات لازم را در بودجه سالانه کشور لحاظ کند.

▪ **ماده ۳۲ (پ):** به منظور تسهیل و تشویق سرمایه‌گذاری صنعتی و معدنی کشور، اقدامات زیر توسط دولت انجام می‌شود:

• شهرستان‌هایی که نرخ بیکاری آن‌ها بالاتر از میانگین نرخ بیکاری کشور می‌باشد، به عنوان مناطق غیربرخوردار از اشتغال تعریف می‌شوند. این مناطق با پیشنهاد سازمان برنامه و بودجه کشور و وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی و تصویب هیأت وزیران در سال اول و نیز ششم هر دهه تعیین می‌شود. شاخص‌های مناطق و شهرستان‌های غیربرخوردار از اشتغال موضوع این جزء با پیشنهاد سازمان برنامه و بودجه کشور به تصویب هیأت وزیران می‌رسد.

• دولت موظف است مشوق‌های لازم جهت ایجاد اشتغال و کاهش نرخ بیکاری و ایجاد کارورزی بیکاران در این مناطق را به عمل آورده و اعتبارات مورد نیاز آن را در لویح بودجه سالانه منظور کند.

• معافیت مالیاتی واحدهای صنعتی، معدنی و خدماتی در مناطق غیربرخوردار از اشتغال را به میزان معافیت‌های منظور شده در مناطق آزاد تجاری - صنعتی اعمال کند. توسعه واحد و نیز تولید کالای جدید در این واحدها به میزان سهم خود مشمول این حکم می‌باشند.

▪ **ماده ۳۲ (ت):** دولت مکلف است سه درصد (۳٪) از درآمد حاصل از صادرات نفت خام و گاز طبیعی را به ترتیب یک سوم به استان‌های نفت خیز و گازخیز که سهم هر استان براساس سهم آن استان در ارزش صادرات نفت خام و خالص صادرات گاز طبیعی تعیین می‌گردد و دو سوم به شهرستان‌های مناطق کمتر توسعه‌یافته که براساس شاخص‌های توسعه‌نیافتگی به تفکیک شهرستان توسط سازمان برنامه و بودجه کشور تعیین می‌شود، جهت اجرای برنامه عمرانی بودجه‌های سنواتی اختصاص دهد. این اعتبار صرفاً به مناطق نفت خیز و مناطق توسعه نیافته اختصاص می‌یابد و موجب کاهش سهم اعتبارات استانی این مناطق نمی‌شود.

• تبصره - آیین‌نامه اجرایی این ماده ظرف مدت شش ماه پس از ابلاغ این قانون به پیشنهاد سازمان برنامه و بودجه کشور (دبیرخانه) به تصویب هیأت وزیران می‌رسد.

در اسناد بالادستی توسعه استان، توجه ویژه‌ای به مقوله‌ی آمایش و مدیریت آن در سطح استان‌ها شده است که می‌تواند به‌عنوان فرصتی برای استان‌ها در راستای توسعه همراه با آمایش مطرح گردد. حال سؤال این است که در بحث آمایش و مدیریت آن، سازمان‌های آمایشی و دستگاه‌های اجرایی استان تا چه اندازه

چنین تفکری را دارند؟ آیا ظرفیت‌های لازم جهت اجرایی نمودن این برنامه‌ها وجود دارد؟ در سطح استان تا چه اندازه در راستای این تفکرات و برنامه‌ها گام برداشته شده است و تاکنون چه اقداماتی در راستای اجرای برنامه‌های آمایش و مدیریت صحیح آن صورت پذیرفته است؟

#### ۷-۷-۷- تحلیل وضعیت نیروهای بومی و غیر بومی در سطوح مدیریتی و اجرایی

براساس آخرین اطلاعات در ابتدای سال ۱۳۹۹، از حدود دو میلیون و ۲۱۴ هزار نفر کارمند دولت در ایران، ۱۴۴ هزار نفر کارمند در استان خراسان رضوی مشغول کار هستند که حدود ۶.۵ درصد جمعیت کارمندان کشور را تشکیل می‌دهند. استان خراسان رضوی بعد از استان تهران که حدود ۴۳۵ هزار نفر (حدود ۲۰ درصد از تعداد کل کارمندان کشور) کارمند دولت دارد، در رتبه بعدی بیشترین تعداد کارمند در کشور قرار دارد. از تعداد ۱۴۴ هزار نفر کارمند استان، حدود ۱۳۷ هزار نفر (معادل ۹۵ درصد کارمندان) تابع قانون مدیریت خدمات کشوری و سایر مقررات استخدامی مشغول کارند و مابقی تابع قانون کارند.

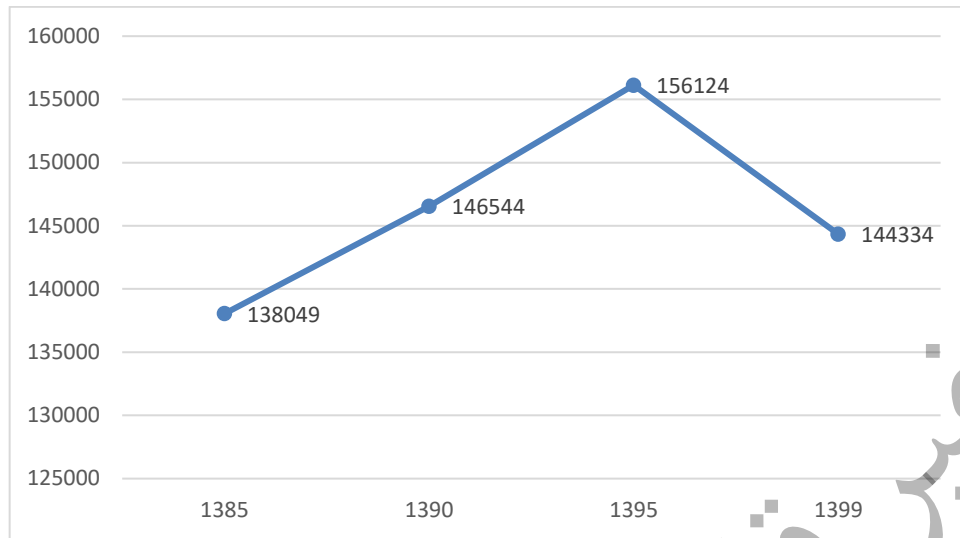
جدول ۹. کارکنان دولت برحسب قوانین، مقررات و وضعیت استخدامی در ابتدای سال ۱۳۹۹ (سالنامه آماری کشور-۱۳۹۹)

تابع قانون کار	تابع قانون مدیریت خدمات کشوری و سایر مقررات استخدامی			جمع کل	سال ۱۳۹۹
	غیررسمی	رسمی	جمع		
۱۲۰۷۷۸	۶۲۶۸۴۹	۱۴۶۶۸۳۵	۲۰۹۳۶۸۴	۲۲۱۴۴۶۲	کشور
۷۵۸۴	۳۵۱۴۳	۱۰۱۶۰۷	۱۳۶۷۵۰	۱۴۴۳۳۴	استان

تعداد کارمندان دولت در ۱۵ سال اخیر نشان می‌دهد که تعداد کارمندان دولت از ۱۳۸ هزار نفر در سال ۱۳۸۵ به ۱۴۴ هزار نفر در سال ۱۳۹۹ افزایش یافته است، این درحالیست که تعداد کارمندان دولت در استان طی ۵ سال اخیر از ۱۵۶ هزار نفر در سال ۱۳۹۵ به ۱۴۴ هزار نفر در سال ۱۳۹۹ رسیده است که نشان از کاهش حدود ۱۲ هزار نفری دارد.

جدول ۱۰. کارکنان دولت برحسب قوانین، مقررات و وضعیت استخدامی استان در ۱۵ سال اخیر (سالنامه های آماری کشور)

تابع قانون کار	تابع قانون مدیریت خدمات کشوری و سایر مقررات استخدامی			جمع کل	استان خراسان رضوی
	غیررسمی	رسمی	جمع		
۷۵۸۴	۳۵۱۴۳	۱۰۱۶۰۷	۱۳۶۷۵۰	۱۴۴۳۳۴	۱۳۹۹
۸۸۶۵	۳۴۸۱۰	۱۱۲۴۴۹	۱۴۷۲۵۹	۱۵۶۱۲۴	۱۳۹۵
۳۹۹۰	۳۴۸۷۳	۱۰۷۶۸۱	۱۴۲۵۵۴	۱۴۶۵۴۴	۱۳۹۰
۲۰۹۷	۸۲۶۳	۱۲۷۶۸۹	۱۳۵۹۵۲	۱۳۸۰۴۹	۱۳۸۵



شکل ۶. روند تغییرات تعداد کارمندان دولت در استان خراسان رضوی طی ۱۵ سال اخیر

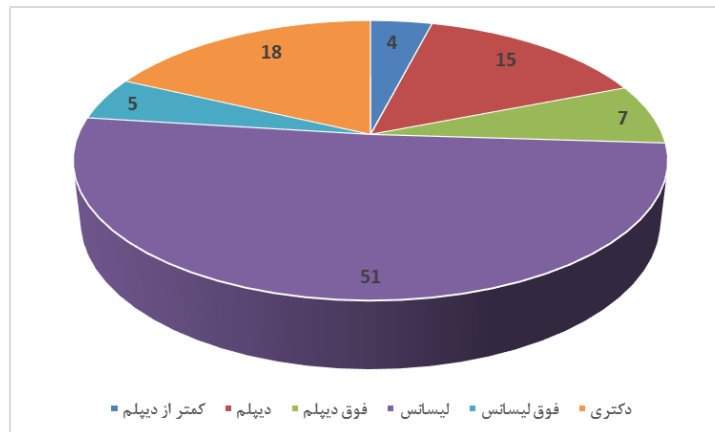
براساس سرشماری نفوس و مسکن در سال ۱۳۹۵، از جمعیت ۱۰ ساله و بیشتر استان حدود یک میلیون و ۸۳۴ هزار نفر شاغل بوده اند. از طرفی براساس سالنامه آماری کشور در سال ۱۳۹۵، حدود ۱۵۶ هزار نفر در استان کارمند دولت وجود داشته است که با احتساب جمعیت شاغل استان در این سال میتوان گفت که حدود ۳ درصد جمعیت ۱۰ ساله و بیشتر استان و ۸.۵ درصد جمعیت شاغلان استان را کارمندان دولت در سال ۱۳۹۵ تشکیل داده اند.

جدول ۱۱. تعداد کارمندان دولت و جمعیت شاغل استان خراسان رضوی براساس سرشماری سال ۱۳۹۵

تعداد کارمندان در ابتدای سال ۱۳۹۵				جمع کل	جمعیت شاغل	جمعیت ۱۰ ساله و بیشتر	سال ۱۳۹۵
تابع قانون کار	تابع قانون مدیریت خدمات کشوری و سایر مقررات استخدامی						
	غیررسمی	رسمی	جمع				
۸۸۶۵	۳۴۸۱۰	۱۱۲۴۴۹	۱۴۷۲۵۹	۱۵۶۱۲۴	۱.۸۳۴.۳۳۰	۵.۲۰۲.۱۴۵	استان

سالنامه آماری کشور سال ۱۳۹۵ و سرشماری نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵

براساس اطلاعات سالنامه آماری استان در سال ۱۳۹۹، ۵۱ درصد کارمندان دولت دارای مدرک تحصیلی لیسانس بوده اند و ۱۸ درصد نیز دارای مدرک تحصیلی دکتری بوده اند.



شکل ۷. کارمندان دولت در استان بر حسب مدرک تحصیلی در سال ۱۳۹۹ (سالنامه آماری استان-۱۳۹۹)

منابع انسانی یکی از منابع استراتژیک سازمان‌ها محسوب می‌شوند که سازمان را در راستای اجرای برنامه‌ها و تحقق اهداف یاری می‌رسانند. در برنامه‌ی چهارم توسعه کشور نیز اشاره شده است که در بررسی و تدوین سیاست‌های کلی در بخش آمایش سرزمین، توسعه‌ی منابع انسانی، رکن اصلی آمایش سرزمین است. بنابراین برای سازمان‌های که در توسعه‌ی استان پیشرو می‌باشند، ضروری است که ظرفیت‌های انسانی لازم را دارا باشند. در ادامه به بررسی وضعیت نیروی انسانی در برخی از مهمترین سازمان‌های کلیدی استان خراسان رضوی پرداخته شده است. حدود ۹۱ درصد کارمندان دولت در ۲۷ دستگاه اجرایی (جدول ذیل) و ۹ درصد باقی مانده در ۵۴ دستگاه اجرایی دیگر مشغول به کارند. بر این اساس، حدود ۵۳ درصد از کارکنان دولت استان خراسان رضوی در سال ۱۳۹۹ در سازمان‌های آموزش و پرورش استانی مشغول به کار بوده‌اند که بیشترین میزان اشتغال کارمندان دولت در دستگاه‌های اجرایی استان است. در مرتبه بعدی دانشگاه‌های علوم پزشکی قرار دارند که حدود ۲۵ درصد کارمندان دولت در این دستگاه اشتغال دارند.

جدول ۱۲. کارکنان دولت بر حسب جنس و وضعیت استخدامی استان در سال ۱۳۹۹ (سالنامه آماری استان-۱۳۹۹)

دستگاه اجرایی	جمع			رسمی		غیررسمی	
	کل	مرد	زن	مرد	زن	مرد	زن
اداره کل استانداری	۱۲۹۸	۱۰۹۹	۱۹۹	۶۹۰	۱۰۹	۴۰۹	۹۰
اداره کل راه و شهرسازی	۴۴۳	۳۴۰	۱۰۳	۱۵۰	۳۱	۱۹۰	۷۲
اداره کل جهاد کشاورزی	۱۳۹۶	۱۱۲۲	۲۷۴	۸۵۴	۲۱۴	۲۶۸	۶۰
اداره کل حفاظت محیط زیست	۳۰۹	۲۷۹	۳۰	۱۳۷	۱۶	۱۴۲	۱۴
اداره کل دادگستری	۳۶۸۴	۲۹۷۵	۷۰۹	۲۰۵۶	۵۹۵	۹۱۹	۱۱۴
اداره کل راهداری و حمل و نقل جاده‌ای	۱۱۷۹	۱۱۲۶	۵۳	۱۵۹	۵	۹۶۷	۴۸
میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری	۳۰۲	۲۲۸	۷۴	۶۰	۱۶	۱۶۸	۵۸
اداره کل صنعت، معدن و تجارت	۴۶۳	۳۹۱	۷۲	۱۰۲	۲۲	۲۸۹	۵۰



غیررسمی		رسمی		جمع		دستگاه اجرایی	
۴۷	۱۱۸	۳۶	۹۶	۸۳	۲۱۴	۲۹۷	اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی
۷۳	۳۰۸	۳۸	۲۱۱	۱۱۱	۵۱۹	۶۳۰	اداره کل منابع طبیعی و آبخیزداری
۱۵	۴۰	۸	۶۸	۲۳	۱۰۸	۱۳۱	اداره کل هواشناسی
۲۵	۱۰۵	۳۱	۱۴۶	۵۶	۲۵۱	۳۰۷	اداره کل تعاون، کار و رفاه اجتماعی
۷	۲۱	۲۵	۹۴	۳۲	۱۱۵	۱۴۷	اداره کل امور اقتصاد و دارایی
۸۱	۳۳۶	۷۳	۲۶۴	۱۵۴	۶۰۰	۷۵۴	اداره کل ثبت اسناد و املاک
۷	۹	۱	۲۲	۸	۳۱	۳۹	اداره کل امور عشایر استان
۱۲	۶۷	۲۰	۳۶	۳۲	۱۰۳	۱۳۵	اداره کل نوسازی، توسعه و تجهیز مدارس
۷	۲۶	۱۸	۲۹	۲۵	۵۵	۸۰	استاندارد و تحقیقات صنعتی
۹۹	۱۷۸	۳۲۷	۱۱۵۲	۴۲۶	۱۳۳۰	۱۷۵۶	اداره کل امور مالیاتی
۱۶۳	۳۲۴	۳۸	۲۰۸	۲۰۱	۵۳۲	۷۳۳	اداره کل آموزش فنی و حرفه ای
۲۸	۸۰	۴۸	۳۲۰	۷۶	۴۰۰	۴۷۶	حوزه نظارت گمرکات استان
۲۱۹	۴۰۷	۱۷۵	۷۶۱	۳۹۴	۱۱۶۸	۱۵۶۲	دانشگاه فردوسی مشهد
۱۴۱۳۶	۹۱۸۰	۷۷۶۴	۵۰۹۷	۲۱۹۰۰	۱۴۶۷۹	۳۶۵۷۹	دانشگاه های علوم پزشکی
۴۳۱۶	۴۹۹۶	۳۹۲۴۸	۳۰۴۴۲	۴۳۵۶۴	۳۵۴۳۸	۷۹۰۰۲	سازمان های آموزش و پرورش استانی
۶۷	۴۰۹	۱۴	۱۲۱	۸۱	۵۳۰	۶۱۱	آب منطقه ای
۴۵	۱۰۰۲	۲۸	۱۳۹	۷۳	۱۱۴۱	۱۲۱۴	برق منطقه ای
۲۲	۱۵۰	۰	۲	۲۲	۱۵۲	۱۷۴	شرکت شهرک های صنعتی
۲۳	۱۵۱	۳۳	۴۰۵	۵۶	۵۵۶	۶۱۲	شرکت گاز
-	-	-	-	۲۹۳۳	۱۰۴۴۵	۱۳۳۷۸	سایر دستگاه ها (۵۵ دستگاه)
-	-	-	-	۷۱۷۶۴	۷۵۹۲۷	۱۴۷۶۹۱	مجموع (براساس سالنامه آماری استان ۱۳۹۹)

### ۷-۷-۸- شوراها و نهادهای تصمیم گیر در برنامه ریزی و توسعه استان

بر اساس تبصره ۱ ماده ۳۱ (الف) قانون احکام دائمی برنامه های توسعه کشور (سال ۱۳۹۶)، شورای برنامه ریزی و توسعه استان بالاترین نهاد تصمیم گیری و نظارت در خصوص توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در سطح استان می باشد. شورای برنامه ریزی و توسعه استان در اجرای وظایف محوله که در قوانین و دستورالعمل ها مشخص می شود و همچنین اجرای اختیارات تفویضی رئیس جمهور در امور برنامه و بودجه و در جهت هماهنگی و نظارت بر مدیریت و توسعه سرمایه گذاری همه جانبه و پایدار استان، پیگیری عدالت سرزمینی، تقویت تمرکززدایی، افزایش اختیارات استان ها و تقویت نقش و جایگاه استان ها در راهبری و مدیریت توسعه درون و برون گرای منطقه ای و تحقق اهداف اقتصاد مقاومتی، با ترکیب اعضای زیر تشکیل می شود. آیین نامه اجرایی این ماده با پیشنهاد سازمان برنامه و بودجه کشور به تصویب هیأت وزیران می رسد:

۱. استاندار (رئیس)

۲. رئیس سازمان برنامه و بودجه استان (دبیر)
۳. رئیس واحد استانی وزارتخانه‌های دارای واحد استانی (یک نفر)
۴. رئیس سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان
۵. مدیرکل حفاظت محیط‌زیست استان
۶. فرمانداران (حسب مورد)
۷. فرمانده سپاه استان
۸. دو نفر از نمایندگان مردم استان در مجلس شورای اسلامی به انتخاب مجلس شورای اسلامی (به عنوان ناظر)
۹. مدیرکل صدا و سیمای استان

براساس ماده ۳۱ (ب) قانون احکام دائمی برنامه‌های توسعه کشور، وظایف و اختیارات شورا به شرح زیر تعیین می‌شود:

۱. بررسی، تأیید و تصویب اسناد توسعه‌ای و برنامه‌های توسعه استان که شامل جهت‌گیری‌های توسعه بلندمدت استان در چهارچوب نظام برنامه‌ریزی کشور و در راستای جهت‌گیری‌های آمایش سرزمین و برنامه‌های میان‌مدت توسعه استان و تصویب اسناد توسعه‌ای و طرح‌ها و پروژه‌های بخشی و شهرستانی در چهارچوب سیاست‌های کلان، آمایش سرزمینی و بخشی و سازگار با برنامه‌های بلندمدت و میان‌مدت استانی و ملی است.
۲. بررسی و نظارت بر توسعه اقتصادی و اجتماعی متعادل استان و نیز سیاست‌گذاری، هماهنگی و پایش اقدامات مؤثر برای کاهش عدم تعادل درون استانی در چهارچوب نظام برنامه‌ریزی کشور و در راستای جهت‌گیری‌های آمایش سرزمین و برنامه‌های توسعه استانی.
۳. تصویب طرح‌های توسعه و عمران شهرستان و روستا در قالب برنامه‌های توسعه استان در چهارچوب سیاست‌های مصوب شورای عالی آمایش سرزمین و شورای عالی شهرسازی و معماری.
۴. شناخت و اولویت‌بندی قابلیت‌ها و مزیت‌های نسبی استان و ایجاد زمینه‌های لازم و تشویق و توسعه مشارکت و سرمایه‌گذاری داخلی و خارجی از طریق بخش خصوصی، تعاونی و مردم نهاد.
۵. اتخاذ سیاست‌های مناسب جذب و رفع مشکل سرمایه‌گذاری‌ها و اقدامات توسعه‌ای بخش‌های دولتی و غیردولتی در سطح استان در راستای انطباق آن‌ها با سیاست‌ها و برنامه‌های اقتصاد مقاومتی و اولویت‌ها، نیازها و برنامه‌های توسعه‌ای استان.
۶. تصویب طرح‌های جامع شهرهای تا پنجاه هزار نفر جمعیت در چهارچوب سیاست‌های ابلاغی شورای عالی شهرسازی و معماری.
۷. بررسی گزارش عملکرد برنامه و بودجه استانی و شهرستانی و ارسال آن به سازمان برنامه و بودجه.
۸. بررسی راه‌های تجهیز و جذب منابع و پس‌اندازهای بخش غیردولتی در استان.

۹. اتخاذ سیاست‌ها و ارتقای صادرات غیرنفتی استان در چهارچوب سیاست‌های کلی تجارت خارجی کشور و توسعه همکاری‌های تجاری، اقتصادی، علمی و فرهنگی با کشورهای همسایه در چهارچوب سیاست‌های دولت.

هیأت وزیران در جلسه ۵/۳/۱۳۹۸ به پیشنهاد شماره ۱۲۵۸۲۳۱ مورخ ۱۷/۴/۱۳۹۶ سازمان برنامه و بودجه کشور و به استناد بند (الف) ماده (۳۱) قانون احکام دائمی برنامه‌های توسعه کشور - مصوب ۱۳۹۵-۱ آیین نامه اجرایی شورای برنامه ریزی و توسعه استان را تصویب کرد که براساس ماده ۴ آن و به منظور پیشبرد اهداف و انجام وظایف شورا، کارگروه‌های تخصصی به شرح زیر تشکیل می‌شود:

الف - کارگروه اقتصادی، اشتغال و سرمایه‌گذاری.

ب - کارگروه زیربنایی، توسعه روستایی، عشایری، شهری و آمایش سرزمین و محیط زیست.

پ - کارگروه اجتماعی، فرهنگی، سلامت، زنان و خانواده.

ت - کارگروه آموزش، پژوهش، فناوری و نوآوری

تبصره ۱- کارگروه‌ها می‌توانند با تصویب شورا، به تناسب موضوع گروهکاری ایجاد کنند.

#### ۷-۹- ارزیابی جایگاه و تحلیل تصمیمات شوراها

همان‌طور که عنوان گردید شورای برنامه ریزی و توسعه استان در سطح استانی به عنوان بالاترین نهاد تصمیم‌گیری و وضع قوانین و مصوبات مربوط به توسعه و مدیریت سرزمین از قبیل بازگزاری فعالیت‌ها و پروژه‌های عمرانی، نظارت و هماهنگی توسعه همه‌جانبه پایدار، اتخاذ سیاست‌های لازم در چهارچوب اهداف آمایش سرزمین و ... می‌باشد. از اینرو، ارزیابی عملکرد نهاد شورای برنامه ریزی و توسعه استان می‌تواند تا حدودی وضعیت موجود سیاست‌گذاری توسعه منطقه‌ای در سطح استانها را نمایان سازد. اینکه چنین نهادی تا چه اندازه توانسته در جهت دادن به برنامه‌ها و اقدامات دستگاه‌ها و سازمان‌های اجرایی استان مؤثر واقع شود تا حدودی می‌تواند چشم‌اندازی از نقش و تأثیرگذاری آن را آشکار سازد. بنابراین از آنجایی که اطلاعات مربوط به صورت جلسات و مصوبات این شورا در دسترس قرار نگرفته است، لذا بررسی و تحلیل تصمیمات شورای مذکور صورت‌نگرفته است.

#### ۷-۱۰- تحلیل ساختار فضایی اداره استان

به‌طورکلی نظام مدیریت سرزمین در ایران همانند بسیاری از دیگر کشورهای دنیا تابع نوع نظام سیاسی آن بوده و به همین دلیل نظام و سازوکار مدیریت سرزمینی در ایران را میتوان برآیندی از دو ساختار کلان زیر دانست (کاظمیان، ۱۳۸۴: ۲۲۴)

- ساختار کلان حکومت و دولت

- ساختار و نظام تقسیمات کشوری

ساختار کلان حکومت و دولت، نشانگر نظام تقسیم کار عملکردی، سازمانهای مسئول در هر حوزه و چگونگی ارتباطات عمودی و افقی بین این نهادهاست. بنیان این ساختار به ویژه در بخش دولت (قوه

مجریه) بر مبنای نظام بخشی و عمودی است که در برخی موارد تلاش شده است با استفاده از برخی سازمان های فراخشی و روابط افقی، این ویژگی تا جای ممکن تعدیل شود. این در حالی است که ساختار و نظام تقسیمات کشوری بیانگر چگونگی سلسله مراتب تقسیمات جغرافیایی سرزمین ملی به واحدهای مختلف مدیریتی است. این واحدها تعیین کننده چارچوب و محدوده های جغرافیایی و قلمروی عملکرد نهادهای مدیریتی و اجرایی هستند.

نظام تقسیمات کشوری و مدیریت سرزمین در ایران را میتوان در چهار سطح سلسله‌مراتبی طبقه‌بندی نمود. این سطوح و ویژگی های هر یک از آنها در جدول ذیل نمایش داده شده است. باید افزود که علاوه بر نهادهای مندرج در این جدول که در مدیریت پهنه سرزمین در ایران به صورت رسمی ایفای نقش میکنند، نهادهای دیگری نیز همچون امامان جمعه، حوزه‌های علمیه، نهادهای نظامی، رسانه ای و امثالهم به صورت غیررسمی اما مؤثر به ایفای نقش در فرآیند اداره فضای سرزمینی در کشور می پردازند.

جدول ۱۳. وضعیت مدیریت سرزمین در ایران (کازمیان و دیگران، ۱۳۹۲)

شوراهای منتخب	نهاد/مدیر انتخابی	نهاد/مدیر انتصابی	نهادهای مدیریتی	
			سطوح و لایه‌های مدیریت سرزمین	
- شورای عالی استان‌ها	- رئیس‌جمهور - مجلس شورای اسلامی	رئیس قوه قضائیه/ سازمان‌های وابسته - معاونان ریاست جمهوری - وزارتخانه‌ها/وزیران	کشور	سطح ملی
- شورای استان	مجمع نمایندگان استان	- استانداری/استانداریان - ادارات و سازمان‌های دولتی/روسا و مدیران کل	استان	سطح منطقه‌ای
- شورای شهرستان	- نمایندگان مجلس	- فرمانداری/فرماندار - ادارات و سازمان‌های دولتی/روسا و مدیران	شهرستان	سطح ناحیه‌ای
- شورای بخش	- ندارد	- بخشدار/بخشدار - ادارات دولتی/روسا	بخش	
- ندارد	- ندارد	- ندارد	دهستان	سطح محلی
- شورای شهر	- شهرداری/شهردار	- ندارد	شهر	
- شورای روستا	- دهیاری/دهیار	- ندارد	روستا	

بر اساس جدول فوق، ساختار فضایی اداره فضایی سرزمینی از دو عنصر فضایی یعنی پهنه ها و کانون های مناطق قابلیت و تحلیل است. در بعد پهنه ای شامل سطح فضایی استان، شهرستان، بخش، دهستان و حریم شهرها و در بعد کانونی شامل مرکز استان، مرکز شهرستان، مرکز بخش (شهر یا روستا)، مرکز دهستان و روستا. علاوه بر موارد سازمان هایی نظیر آستان قدس رضوی نیز از جمله مهمترین نهاد و سازمان های تاثیرگذار در توسعه استان خراسان رضوی است که در ادامه به بررسی هریک پرداخته می شود.

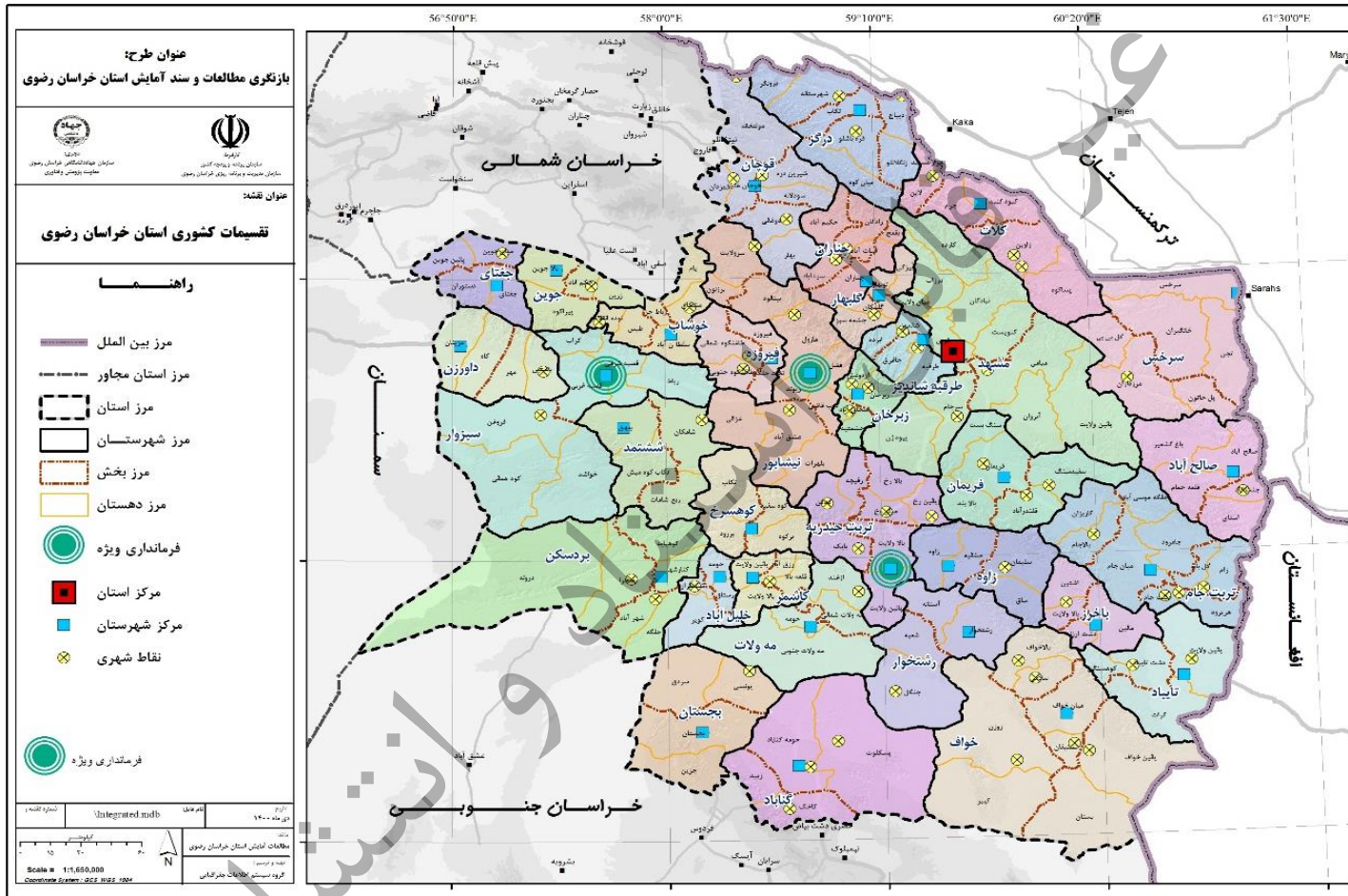
۷-۱۰-۱- ساختار فضایی استان مبتنی بر نظام تقسیمات کشوری

در جدول ذیل، تعداد شهرستان ها، بخش ها، شهرها و دهستان های استان خراسان رضوی براساس آخرین اطلاعات بدست آمده حدفاصل سال های ۱۳۸۰ تا ۱۴۰۰ آمده است. بر این اساس، از سال ۱۳۸۰ تاکنون تعداد شهرستان های استان از ۱۵ به ۳۳ مورد افزایش یافته است و تعداد بخش های استان نیز از سال ۱۳۸۰ تاکنون از ۵۳ مورد به ۸۳ مورد افزایش یافته است. تعداد شهرهای استان نیز از سال ۱۳۸۰ تاکنون از ۵۴ شهر به ۹۶ شهر و تعداد دهستان ها نیز از ۱۴۴ مورد به ۱۷۹ مورد در بازه زمانی ۲۰ ساله مورد بررسی اخیر افزایش یافته است. همچنین در استان خراسان رضوی سه فرمانداری ویژه (تربت حیدریه، نیشابور و سبزوار) وجود دارد.

جدول ۱۴. تعداد شهرستان، بخش، شهر و دهستان بر اساس تقسیمات کشوری تا سال ۱۴۰۰

سال	تعداد شهرستان	تعداد بخش	تعداد شهر	تعداد دهستان
۱۳۸۰	۱۵	۵۳	۵۴	۱۴۴
۱۳۸۵	۱۹	۶۲	۶۶	۱۵۵
۱۳۹۰	۲۷	۶۹	۷۲	۱۶۳
۱۳۹۵	۲۸	۷۰	۷۳	۱۶۴
۱۴۰۰	۳۳	۸۳	۹۶	۱۷۹

منبع: سالنامه آماری استان ۱۳۹۹ و اطلاعات دریافتی از سازمان مدیریت و برنامه ریزی استان



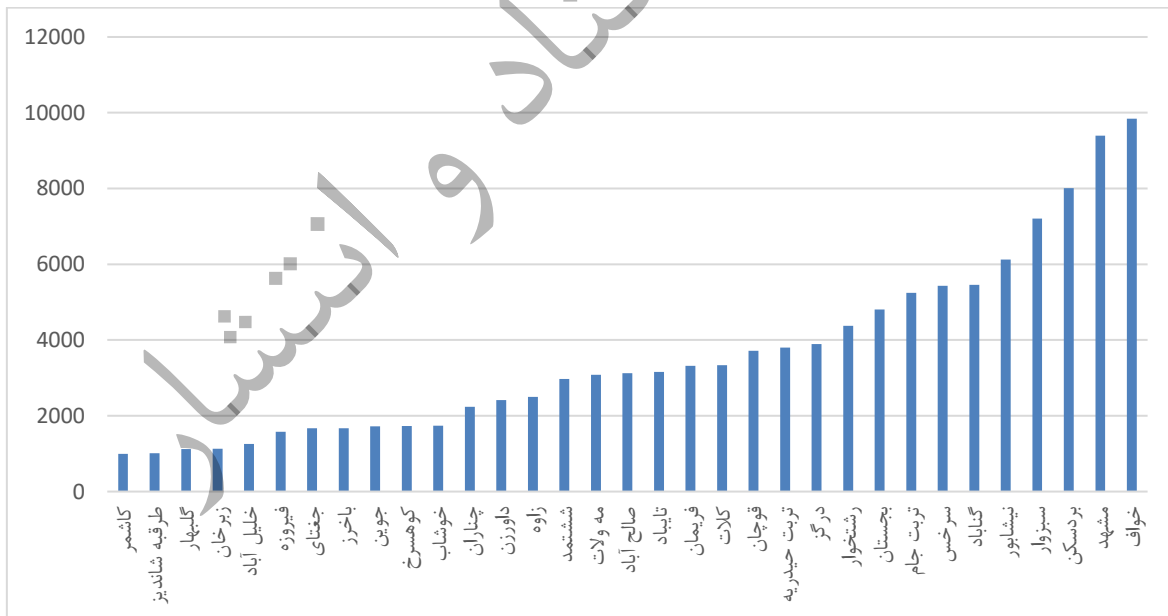
نقشه ۱. تقسیمات سیاسی استان خراسان رضوی در سال ۱۴۰۰

جدول ذیل مشخصات عمومی شهرستان های استان را براساس مولفه های مساحت، جمعیت، تراکم جمعیت، تعداد بخش، تعداد شهر و تعداد دهستان نمایش داده شده است. بر این اساس، وسیع ترین شهرستان های استان به ترتیب خواف (با مساحت ۹۸۴۱ کیلومتر مربع)، مشهد (با مساحت ۹۳۹۶ کیلومتر مربع) و بردسکن (با مساحت ۸۰۰۸ کیلومتر مربع) می باشند و کوچک ترین شهرستان های استان نیز به ترتیب کاشمر (با مساحت ۹۹۷ کیلومتر مربع)، طرقبه شاندیز (با مساحت ۱۰۱۳ کیلومتر مربع) و گلپهار (با مساحت ۱۱۲۲ کیلومتر مربع) می باشند. پرجمعیت ترین شهرستان استان، شهرستان مشهد با حدود سه میلیون و ۳۷۲ هزار نفر است که اختلاف فاحشی با شهرستان بعدی که نیشابور (با جمعیت ۳۹۴ هزار نفر) است دارد و بعد از شهرستان نیشابور، شهرستان های سبزوار، تربت حیدریه و تربت جام پرجمعیت ترین شهرستان های استان هستند. کم جمعیت ترین شهرستان های استان نیز به ترتیب داورزن (با جمعیت ۲۲ هزار نفری)، ششتمد (با جمعیت ۲۴ هزار نفری) و کوهسرخ (با جمعیت ۲۵ هزار نفری) می باشند. بیشترین تراکم جمعیت مربوط به شهرستان مشهد (با تراکم ۳۵۹ نفر در کیلومتر مربع) و کمترین تراکم جمعیت مربوط به شهرستان بجستان (با تراکم ۶.۵ نفر در کیلومتر مربع) است.

جدول ۱۵. مشخصات عمومی شهرستان های استان براساس آخرین تقسیمات سیاسی سال ۱۴۰۰

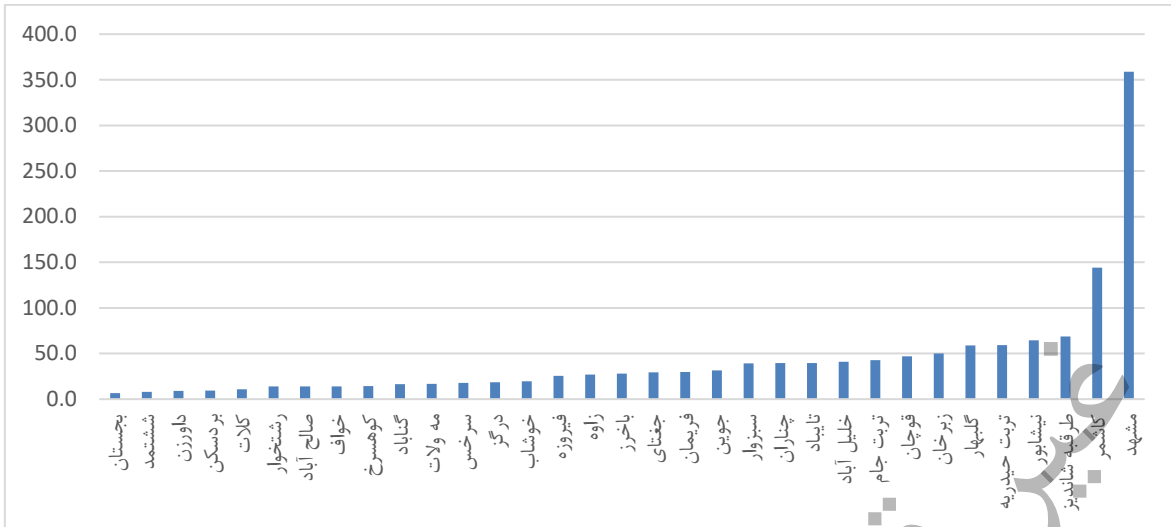
شهرستان	مساحت (کیلومتر مربع)	جمعیت شهری و روستایی (نفر)	تراکم جمعیت (نفر بر کیلومتر مربع)	تعداد بخش	تعداد شهر	تعداد دهستان
استان	۱۱۹۰۶۳.۹	۶۴۳۱۴۰.۱	۵۴.۰	۸۲	۹۶	۱۷۹
باخرز	۱۶۷۲.۱	۴۶۹۷۸	۲۸.۱	۲	۲	۴
بجستان	۴۸۰۲.۹	۳۱۱۱۵	۶.۵	۲	۲	۴
بردسکن	۸۰۰۸.۵	۷۵۴۷۰	۹.۴	۳	۳	۶
بینالود	۱۰۱۲.۸	۶۹۶۲۱	۶۸.۷	۲	۲	۴
تایباد	۳۱۵۸	۱۲۵۰۹۹	۳۹.۶	۲	۳	۴
تربت جام	۵۲۴۸	۲۲۴۲۱۰	۴۲.۷	۴	۵	۹
تربت حیدریه	۳۷۹۹.۰	۲۲۴۵۶۶	۵۹.۱	۴	۵	۸
جغتای	۱۶۷۱.۹	۴۹۱۷۲	۲۹.۴	۲	۲	۴
جوین	۱۷۱۹.۹	۵۴۲۹۰	۳۱.۶	۲	۲	۴
چناران	۲۲۳۷.۳	۸۸۴۹۴	۳۹.۶	۳	۳	۶
خلیل آباد	۱۲۵۷.۷	۵۱۶۷۸	۴۱.۱	۲	۲	۴
خواف	۹۸۴۱.۴	۱۳۸۸۶۰	۱۴.۱	۴	۶	۸
خوشاب	۱۷۳۶.۸	۳۳۸۳۲	۱۹.۵	۳	۳	۶
داورزن	۲۴۱۱.۷	۲۱۸۹۳	۹.۱	۲	۲	۴
درگز	۳۸۹۲.۸	۷۲۲۵۸	۱۸.۶	۴	۴	۷
رشتخوار	۴۳۷۴.۹	۶۰۶۸۶	۱۳.۹	۲	۲	۴
زاوه	۲۵۰۲.۲	۶۷۶۵۴	۲۷.۰	۲	۲	۴

شهرستان	مساحت (کیلومتر مربع)	جمعیت شهری و روستایی (نفر)	تراکم جمعیت (نفر بر کیلومتر مربع)	تعداد بخش	تعداد شهر	تعداد دهستان
زبرخان	۱۱۲۶.۴	۵۶۵۹۸	۵۰.۲	۲	۴	۴
سبزوار	۷۲۰۹.۸	۲۸۲۷۰۷	۳۹.۲	۲	۲	۷
سرخس	۵۴۳۴.۲	۹۷۳۲۳	۱۷.۹	۲	۲	۶
ششتمد	۲۹۷۵.۸	۲۴۲۴۹	۸.۱	۲	۲	۴
صالح آباد	۳۱۲۰.۸	۴۳۴۲۶	۱۳.۹	۲	۲	۵
فریمان	۳۳۱۷.۸	۹۸۹۳۶	۲۹.۸	۲	۴	۵
فیروزه	۱۵۷۵.۱	۴۰۰۷۰	۲۵.۴	۲	۳	۴
قوچان	۳۷۱۳.۶	۱۷۴۴۷۸	۴۷.۰	۴	۵	۷
کاشمر	۹۹۷.۲	۱۴۳۶۱۰	۱۴۴.۰	۲	۲	۴
کلات	۳۳۳۱.۹	۳۶۲۱۴	۱۰.۹	۳	۴	۶
کوهسرخ	۱۷۳۰.۹	۲۵۰۱۴	۱۴.۵	۲	۱	۴
گلبهار	۱۱۲۲.۴	۶۶۲۰۶	۵۹.۰	۲	۲	۴
گناباد	۵۴۶۰.۱	۸۸۶۲۵	۱۶.۲	۲	۴	۴
مشهد	۹۳۹۶.۱	۳۳۷۲۳۰.۹	۳۵۸.۹	۳	۳	۱۱
مه ولات	۳۰۷۹.۲	۵۱۲۹۳	۱۶.۷	۲	۲	۴
نیشابور	۶۱۲۳.۸	۳۹۴۴۶۷	۶۴.۴	۳	۴	۱۰

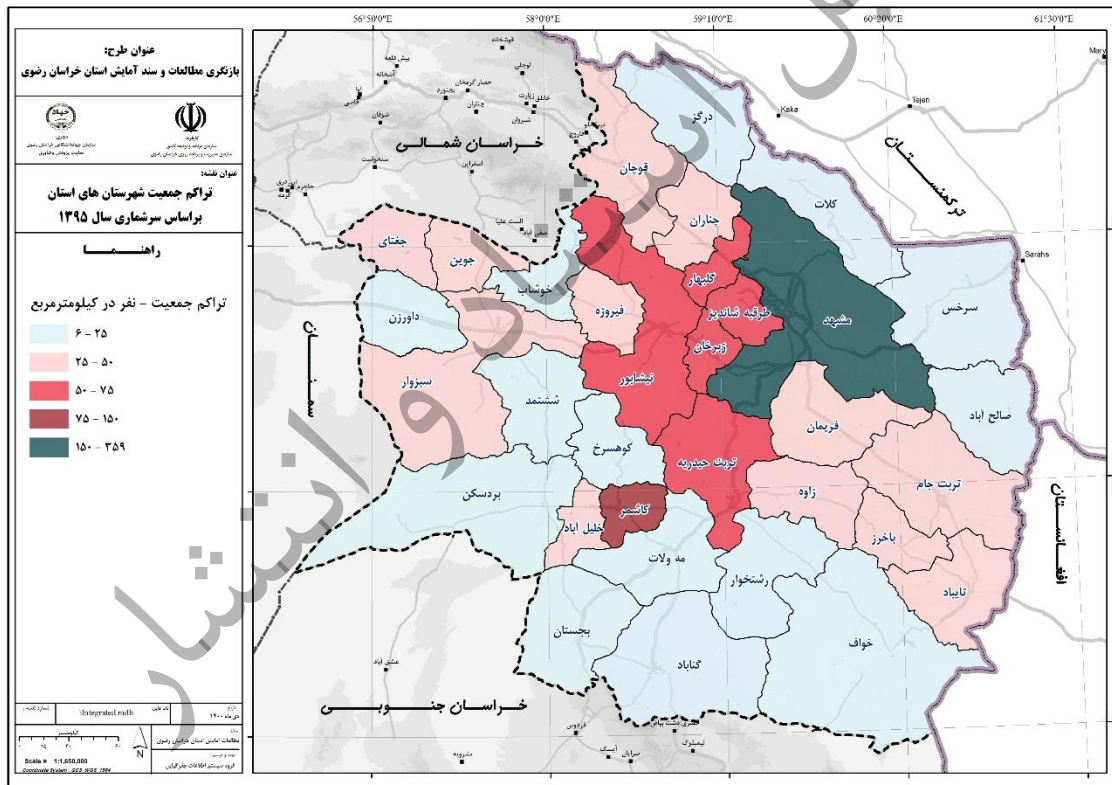


شکل ۸. مساحت شهرستان های استان خراسان رضوی





شکل ۹. تراکم جمعیت شهرستان های استان خراسان رضوی براساس سرشماری سال ۱۳۹۵



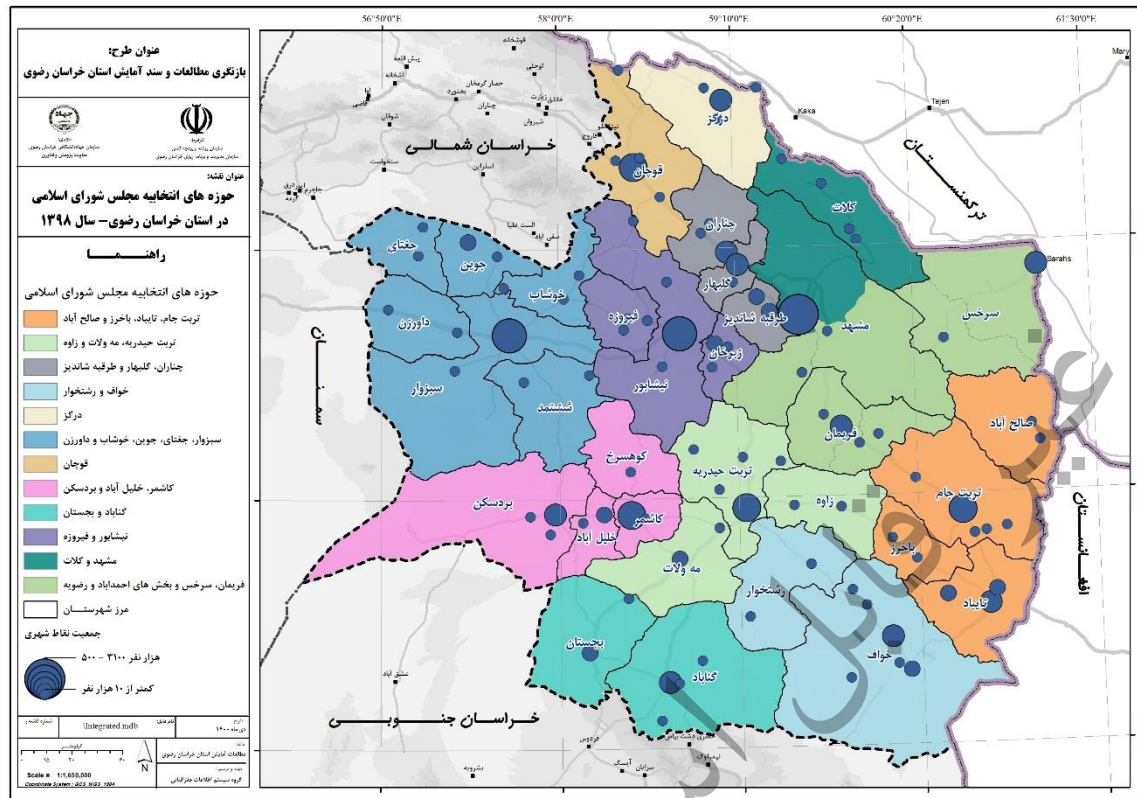
نقشه ۲. تراکم جمعیت شهرستان های استان خراسان رضوی بر اساس سرشماری سال ۱۳۹۵

## ۷-۷-۱۰-۲- حوزه انتخابیه مجلس شورای اسلامی

براساس اطلاعات ستاد انتخابات کشور نام و تعداد حوزه های انتخابیه استان خراسان رضوی در انتخابات یازدهمین دوره مجلس شورای اسلامی در سال ۱۳۹۸، مطابق جدول ذیل آمده است. بر این اساس در استان خراسان رضوی ۱۲ حوزه انتخابیه وجود دارد و ۱۸ نماینده مردم از این استان وارد مجلس می شود که سهم حوزه انتخابیه مشهد و کلات با ۵ نماینده بیشترین میزان در حوزه های انتخابیه استان است.

جدول ۱۶. نام و تعداد نمایندگان مورد نیاز حوزه های انتخابیه استان خراسان رضوی در انتخابات یازدهمین دوره مجلس شورای اسلامی سال ۱۳۹۸ (ستاد انتخابات کشور)

ردیف	حوزه انتخابیه	تعداد نماینده
۱	ترتت جام، تایباد، باخرز و صالح آباد	۱
۲	ترتت حیدریه، زاوه و مه ولات	۱
۳	چناران و بینالود (طرقبه شاندیز)	۱
۴	خواف و رشتخوار	۱
۵	درگز	۱
۶	سبزوار، جغتای، جوین، خوشاب و داورزن	۲
۷	فریمان، سرخس، بخش های احمدآباد و رضویه از شهرستان مشهد	۱
۸	فوجان و فاروج	۱
۹	کاشمر، خلیل آباد و بردسکن	۱
۱۰	گناباد و بجستان	۱
۱۱	مشهد و کلات	۵
۱۲	نیشابور و فیروزه	۲
	مجموع	۱۸



نقشه ۳. حوزه های انتخابیه مجلس شورای اسلامی در استان خراسان رضوی

۷-۱۰-۳- آستان قدس رضوی

شهر مشهد مهم‌ترین قطب زیارتی و کانون عمده گردشگری مذهبی و زیارت در ایران است و به‌ویژه نزد شیعیان جهان نیز موقعیت ممتازی دارد و فضای کنش زیارتی سالانه میلیون‌ها زائر است. با عنایت به جایگاه سفرهای دینی و معنوی در گردشگری، کیفیت و شرایط مقاصد زیارتی می‌تواند نقش مهمی در تعمیق و بهبود کیفیت کنش زیارت داشته باشد و شرایط مناسبی برای تجربه معنوی زائر فراهم آورد. با توجه به ابعاد گسترده ساختار و کارکرد نهاد آستان قدس رضوی و حجم وسیع موقوفات تحت نظارت و مدیریت آن و تولید مهم‌ترین مرکز مذهبی ایران و از مراکز مهم شیعیان جهان یعنی بارگاه قدس رضوی، نقش این نهاد را در روند تحولات اجتماعی اقتصادی، فضایی، کالبدی و سیاسی مدیریتی کلاشهر مشهد و حتی استان خراسان رضوی بسیار با اهمیت و اساسی است. در ادامه به اختصار به مهم‌ترین اقدامات آستان قدس رضوی که در توسعه استان و مناطق مختلف کشور اثرگذار است، پرداخته می‌شود:

- آستان قدس رضوی ظرفیت‌های ویژه‌ای در حوزه کتاب و نشر دارد و کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد این آستان بویژه کتابخانه عظیم در جوار بارگاه رضوی از معتبرترین و غنی‌ترین افتخارات فرهنگی و میراث‌گران‌بهای تمدن اسلامی و ایرانی است. در واقع آستان قدس رضوی ظرفیت فرهنگی عظیمی دارد که در فضای عمومی کشور و جهان اسلام اثرگذار است.

- آستان قدس رضوی علاوه بر ارائه خدمات گسترده به زائران در مشهدالرضا(ع) و کمک به تامین ظرفیت اسکان و پذیرایی از آن‌ها، در توسعه خدمات رفاهی بین راهی نیز پیشتاز است. مجتمع های میان راهی در واقع مکانی برای استراحت موقت زائران است و آستان قدس رضوی در راستای تکریم زائران، مجتمع های خدمات رفاهی بین‌راهی بسیاری در آستان و حتی کشور راه اندازی کرده است
- توانمندیهای اقتصادی و تجاری شرکتهای وابسته به آستان قدس رضوی نیز از دیگر اثرات مهم این نهاد در توسعه آستان و مناطق مختلف کشور است که با بهره گیری از این ظرفیت اقتصادی میتواند به توسعه روابط تجاری و اقتصادی آستان و کشور کمک نمود. اداره مرکزی و موسسات متعدد وابسته به آستان قدس رضوی در زمینه های بسیار متنوع و گسترده اقتصادی، صنعتی، عمرانی و ساختمانی فعالیت دارند بطوریکه این نهاد دارای واحدهای فناورانه، سرمایه گذاری و تجاری سازی قابل توجهی است که دامنه جغرافیایی برخی این فعالیت ها، در مواردی حتی از شهر مشهد و آستان خراسان نیز فراتر رفته و سایر نقاط کشور را در بر میگیرد. استقرار و بهره برداری از املاک و فعالیت های این سازمان در مشهد آن را نسبت به سایر شهرهای بزرگ کشور به لحاظ امکانات بالقوه و بالفعل اقتصادی در موقعیت استثنایی و منحصر به فرد قرار داده است. از طرف دیگر همین کنترل آستان قدس رضوی به بخش بزرگی از منابع تولید اقتصاد شهر مشهد و آستان خراسان رضوی، منجر به تبدیل شدن آن به یکی از عناصر مهم تصمیم گیری برای چگونگی اداره شهر و آستان شده است. به نحوی که در وضع موجود یک عنصر بسیار قدرتمند و موثر غیرقابل چشم پوشی محسوب میشود.
- تردیدی نیست که آستان قدس رضوی، بزرگ ترین موقوفه جهان است و در بین بقیه ملت ها و مذاهب، چنین مؤسسه و بنیاد فرهنگی و مذهبی با این عظمت و گستردگی وجود ندارد، زیرا هم اکنون بیش از یک هزار سند و مدرک وقف در این آستان مقدس وجود دارد. خراسان رضوی و به ویژه شهر مشهد دارای بیشترین موقوفات در مجموعه مقدس آستان قدس رضوی است. از اینرو مالکیت بسیاری از زمین های کلانشهر مشهد و منطقه خراسان متعلق به این آستان است و این سازمان به عنوان عامل مهم تاثیرگذار در کلانشهر مشهد و منطقه مطرح است.
- توجه آستان قدس رضوی به توسعه خدمات درمانی و ورزشی نیز بسیار جدی است. بطوریکه بیمارستان رضوی و ورزشگاه امام رضا (ع) ماحصل چنین توجهی است. بیمارستان رضوی از ظرفیت های ویژه ای برای جذب گردشگر سلامت برخوردار است و به عنوان قطب جذاب گردشگری سلامت ایران مطرح است. همچنین ورزشگاه امام رضا(ع) نیز از مجهزترین ورزشگاه های کشور و منطقه به شمار می رود که تحت مالکیت آستان قدس است.

### منابع و ماخذ

۱. اداره کل سیاسی استانداری خراسان رضوی (۱۴۰۰). روش های اجرایی دفتر امور سیاسی استانداری خراسان رضوی.
۲. اعظمی، هادی. زرقانی، هادی و حمیدی، مسعود. (۱۳۹۳). بررسی ساختار فضایی قدرت سیاسی در ایران باستان. فصلنامه ژئوپلیتیک، ۱۰(۱)، ۳۷-۵۹.
۳. بشیریه، حسین. (۱۳۹۶). جامعه شناسی سیاسی. تهران: نشر نی.
۴. خنیفر، حسین. (۱۳۸۹). درآمدی بر مفهوم آمایش سرزمین و کاربردهای آن در ایران. آمایش سرزمین، ۲(۲)، ۵-۲۶.
۵. کوزر، لیونیس. (۱۳۸۸). زندگی و اندیشه بزرگان جامعه شناسی. تهران: انتشارات علمی.
۶. متن قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران
۷. اساسنامه سپاه پاسداران انقلاب اسلامی مصوب ۱۳۶۱/۰۶/۱۵ مجلس شورای اسلامی
۸. قانون تأسیس وزارت اطلاعات جمهوری اسلامی ایران، مصوب مجلس شورای اسلامی در تاریخ ۱۳۶۲/۶/۳
۹. سایت دفتر امور سیاسی، انتخابات و تقسیمات کشوری استانداری خراسان رضوی به آدرس <https://siasi.khorasan.ir>
۱۰. سایت وزارت اطلاعات جمهوری اسلامی ایران به آدرس [www.vaja.ir](http://www.vaja.ir)
۱۱. سایت مجلس شورای اسلامی ایران به آدرس <https://www.parliran.ir>
۱۲. سایت وزارت کشور به آدرس <https://moi.ir>
۱۳. سایت شورای سیاست گذاری ائمه جمعه به آدرس <https://namazjomeh.ir>
۱۴. سایت پایگاه اطلاع رسانی شورای نگهبان به آدرس <https://www.shora-gc.ir>